

**T.C.
İSTANBUL
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GRAFİK TASARIMI ANA SANAT DALI PROGRAMI**

**YAZININ TARİHSEL SÜRECİ VE
LATİN KALİGRAFİSİNİN MATBAANIN KEŞFİNE KADAR
UZANAN GELİŞİMİ**

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Prof. Dr. Selahattin GANİZ

Tezi Hazırlayan: Serdar KİPDEMİR

İSTANBUL, 2016

T.C.
İSTANBUL
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GRAFİK TASARIMI ANA SANAT DALI PROGRAMI

YAZININ TARİHSEL SÜRECİ VE
LATİN KALİGRAFİSİNİN MATBAANIN KEŞFİNE KADAR
UZANAN GELİŞİMİ

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Prof. Dr. Selahattin GANİZ

Tezi Hazırlayan: Serdar KİPDEMİR

İSTANBUL, 2016

YEMİN METNİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum "**Yazının Tarihsel Süreci ve Latin Kaligrafisinin Matbaanın Keşfine kadar uzanan gelişimi**" başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere uygun şekilde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmanın içinde kullanıldıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Serdar KİPDEMİR

ONAY

Tezimin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim sadece İstanbul Arel yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin ..... yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

Serdar KİPDEMİR

TEZ ONAY SAYFASI

.../08/2016

T.C AREL ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Serdar Kipdemir' e ait "Yazının Tarihsel Süreci ve Latin Kaligrafisinin Matbaanın Keşfine kadar uzanan gelişimi"adlı çalışma, jürimiz tarafından Sosyal Bilimler Fakültesi Grafik Tasarımı Anabilim Dalı'nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman

Prof. Dr. Selahattin Ganiz

Üye

Yrd. Doç. Dr. Nuri Sezer

Üye

Yrd. Doç. Dr. Bahattin Odabaşı

ÖNSÖZ

On binlerce yıldan beri resimler, göstergeler ve tasvirler aracılığıyla mesaj iletmenin sayısız yolu bulunmuştur. Ama yazının kendisi ancak, kullanıcıların düşündükleri ve hissettikleri ya da ifade edebildikleri her şeyi somutlaştırıp açıkça belirleyebilecekleri düzenli bir gösterge ya da simgeler bütünü oluşturulduktan sonra ortaya çıkmıştır.

Böyle bir sistem bir günde oluşmamıştır. Yazının tarihi uzun, yavaş ve karmaşık bir tarihtir.

Her şey Mezopotamya'da, Dicle ve Fırat arasında başlamıştır. Basra Körfezi'nden günümüzde Irak'ın başkenti olan Bağdat'a kadar uzanan bu Ortadoğu Bölgesi, İ.Ö. VI. ve I. Yüzyıllar arasında güneyde Sümer, kuzeyde de Akad ülkeleri arasında paylaşılmaktaydı.

Yazı M.Ö 3200'lü yıllarda Sümerler tarafından bulunmuştur. Arkeologlara göre ilkyazının ortaya çıkış sebebi kayıt tutma ihtiyacından kaynaklanmaktadır. Hâlbuki mağara resimleri bu tarihten binlerce yıl önceden çizilip resmedilmişlerdir. Bu yüzden ilk mağara resimlerini sanatın başlangıcı olarak örnek gösterebiliriz..

Bu çalışmamla şu sorulara cevap aradım?

Yazının doğuşu nasıl gerçekleşmiştir?

Alfabe'nin doğuşundan önceki yazı çeşitleri nelerdir?

Alfabe'nin doğuşu ve latin yazısına geçiş süreçleri nelerdir?

Kaligrafi sanatının uygulanabilme esasları nelerdir.?

Latin yazısının matbaa'nın keşfinden önceki tarihsel gelişimi nasıl gerçekleşmiştir?

ÖZET

YAZININ TARİHSEL SÜRECİ VE LATİN KALİGRAFİSİNİN MATBAANIN KEŞFİNE KADAR UZANAN GELİŞİMİ

Serdar KİPDEMİR

Danışman: Prof. Dr. Selahattin GANİZ

**Yüksek Lisans Tezi, Grafik Tasarım Ana Sanat Dalı
Ağustos, 2016**

On binlerce yıldan beri resimler, göstergeler ve tasvirler aracılığıyla mesaj iletmenin sayısız yolu bulunmuştur. Bütün bir insanlığın hafızası diyebileceğimiz bu muhteşem çizgiler âlemi, kullanıcıların düşündükleri ve hissettikleri ya da ifade edebildikleri her şeyi somutlaştırıp açıkça belirleyebilecekleri düzenli bir gösterge ya da simgeler bütünü oluşturulduktan sonra ortaya çıkmıştır.

İlk yazı benzeri imajlardan oluşan çalışmaların mağara resimleri ile başladığı ve zamanla insanlar arasında iletişim biçimine dönüştüğü görülmüştür.

İnsanlar her zaman daha güzelini yapma ve bulma içgüdüleriyle hareket etmişler ve bundan dolayı yazı sanatı geliştikçe yapılan çalışmaların da daha estetik bir yapıya ulaştığı görülmüştür. Bu gelişim süreci, güzel yazı yazma sanatı yani kaligrafinin oluşmasını sağlamış ve sanatın ayrı bir dalı olarak gelişmeye başlamasına yol açmıştır. Bu yüzden Kaligrafi yazı sanatı akıl ve disiplin tutarlılığı sonucunda yüzyıllar boyunca canlı bir sanat olarak kalmayı başarabilmiştir.

Güzel yazı ruhun sembolüdür, bir çok bakımlardan, muhteşem harikalar âlemidir. Binlerce yıllık insanlık tarihinin en önemli buluşu yazının sanatsal anlamda ifadesi olan kaligrafi (Güzel Yazı) sanatı, Avrupa da ve Dünyanın diğer gelişmiş ülkelerinde oldukça bilinçli bir şekilde eğitimi ve öğretimi yapılırken, aynı durum ülkemizde istenilen seviyede değildir. Her yazının olduğu gibi Latin Kaligrafi Sanatının da kendisine mahsus bir ilmi öğretim biçimi vardır. Ülkemizde bu sanatın

gerçek manada anlaşılabilmesi için, Kaligrafi, Sanat Eğitiminin tüm eğitim kurumlarında geliştirilmesi ve yaygınlaştırılabilmesi gerekmektedir.

Günümüzde yazı, bugüne gelene dek değişik tarihi süreçlerde farklı medeniyetlerden kaynak alarak gelişim göstermiştir.

Bu tez kapsamında yazı sanatının geçmişten günümüze nasıl geldiği, nasıl geliştiği ve bu yazı sanatının öğretim teknikleri üzerinde nasıl etkili olduğu araştırılmıştır.

Bu tez; yazının 1450' lerde matbaanın bulunuş sürecine kadar uzanan tarihi sürecini, evre ve aşamalarını bölümler halinde ve sürekliliği içerisinde değerlendirerek konu ile ilgili literatür taramasına dayalı olarak hazırlanmıştır.

SUMMARY

HISTORY OF HANDWRITING AND THE DEVELOPMENT OF LATIN CALLIGRAPHY THROUGH DISCOVERY OF PRINTERY

Serdar KİPDEMİR

Supervisor: Prof.Dr. Selahattin Ganiz

Higher Education Thesis, Main Arts Department of Graphic Design

August, 2016

Transmitting messages through pictures, display and portraying have been found for thousand years. The realm of these magnificent lines can be perceived as the memory of humanity. The users can express everything they feel and they think or express everything by making concrete them through using regular indicators or icons. The first handwriting have begun with cave paintings and then it have become a communication form between people. People have always acted with the instinct of doing and finding better ways. Therefore, the studies have become more aesthetic with the development of the art of writing.

This development process has formed formation of calligraphy and calligraphy has developed as a distinct branch from arts. Calligraphy has been a piece of art as a result of consistency and being a mental discipline.

Good handwriting is a symbol of spirit and kingdom of magnificent realm. Calligraphy is one of the most significant inventions of thousands years of human history. Even though the calligraphy training has been given in a conscious way in Europe and in other parts of world, this is not true for our country.

Latin calligraphy has its own way of teaching. Thus, to be able to really understand Calligraphy, its training should be expanded to all educational institutions. Today handwriting has stemmed from using resources of different civilizations.

The development process of handwriting from past to present and how it evolved as well as teaching techniques of handwriting has been examined within this thesis. A literature review of handwriting, the stages of handwriting till the discovery of printing in 1450s has been conducted and presented.

RESİMLERİN LİSTESİ

Resim	Sayfa
1.1.	Sanatın Öyküsü 1
1.2.	Yazı İnsanlığın Belleği..... 3
1.3.	The Story Of Writing (Yazının Hikayesi)..... 4
1.4.	Kosmos Macerası.com 5
1.5.	Morgan Kütüphane ve Müzesi / themorgan.org 6
1.6.	Morgan Kütüphane ve Müzesi / themorgan.org 7
1.7.	Morgan Kütüphane ve Müzesi / themorgan.org 8
1.8.	Morgan Kütüphane ve Müzesi / themorgan.org 8
2.1.	library.yale.edu 9
2.2.	wikimedia.org..... 10
2.3.	Yazı İnsanlığın Belleği..... 12
2.4.	Letters (Harfler)..... 13
2.5.	Letters(Harfler)..... 14
2.6.	The Story of Writing (Yazının Hikayesi)..... 15
2.7.	Yazı İnsanlığın Belleği..... 17
2.8.	Mustafa Çaylak panoramio.com 18
2.9.	Kaligrafik ve Tipografik Deneysel Tasarımlar 19
2.10 .	Kaligrafik ve Tipografik Deneysel Tasarımlar 20
2.11.	İstanbul Arkeoloji Müzesi prometheus.com 21
2.12.	chinese-word.com 22
2.13.	ink-treasures.com 22
2.14.	Yazı İnsanlığın Belleği..... 23
2.15.	pinterest.com 25
2.16.	Emin Barın İstanbul. Devlet Güzel Sanatlar Akademisi 1978 yayını..... 26
2.17.	kalemgüzeli.org..... 27
2.18 .	kalemgüzeli.org..... 28
2.19.	kalemgüzeli.org 29
2.20.	kalemveyazi.com..... 30
2.21.	kalemgüzeli.org..... 30
3.1.	Letters..... 31

3.2.	Yazı İnsanlığın Belleği.....	32
3.3.	midnightfreemasons.org.....	33
3.4.	wikipedia.org.....	34
3.5.	ancient-origin.net.....	35
3.6.	wordpress.com.....	36
3.7.	Kaligrafik ve Tipografik Deneysel Tasarımlar	37
3.8.	The Art Of Calligraphy (Kaligrafi Sanatı	38
3.9.	The Story Of Writing (Yazının Hikayesi	39
3.10.	Yazı Tasarımcıları	41
3.11.	The Art Of Calligraphy (Kaligrafi Sanatı)	42
3.12.	Yazı ve Tasarımcıları	43
3.13.	Yazı ve Tasarımcıları	44
3.14.	Yazı ve Tasarımcıları	44
3.15.	The Art Of Calligraphy (Kaligrafi Sanatı	45
3.16.	Yazı ve Tasarımcıları	46
3.17.	Wikipedia.org.....	46
3.18.	Carolingian Letter (Karolenj Yazısı)/designhistory.org.....	47
3.19.	Yazı ve Tasarımcıları	49
3.20.	Yazı ve Tasarımcıları	49
3.21.	Yazı ve Tasarımcıları	50
3.22.	Yazı ve Tasarımcıları	50
3.23.	Yazı ve Tasarımcıları	51
3.24.	Yazı ve Tasarımcıları	52
3.25.	Yazı ve Tasarımcıları	52
3.26.	Yazı ve Tasarımcıları	53
3.27.	Çağdaş Yazı Sanatı ve Eğitimi Savaş Çevik Tezi.....	53
3.28.	Pinterest.com.....	54
3.29.	The Art Of Calligraphy (Kaligrafi Sanatı	55
3.30.	The Creative Calligraphy (Yaratıcı Kaligrafi.....	56
3.31.	The Art Of Calligraphy (Kaligrafi Sanatı)	57
3.32.	Yazı ve Tasarımcıları	58
3.33.	The Art Of Calligraphy (Kaligrafi Sanatı)	59
3.34.	Yazı ve Tasarımcıları	59
3.35.	Yazı ve Tasarımcıları	60

3.36.	The Art Of Calligraphy (Kaligrafi Sanatı)	61
4.1.	The Art Of Calligraphy (Kaligrafi Sanatı)	62
4.2.	Çizginin Yolculuğu	63
4.3.	The Art Of Calligraphy (Kaligrafi Sanatı)	64
4.4.	digitalmedievalist.com	65
4.5.	digitalmedievalist.com	66
4.6.	The Art Of Calligraphy (Kaligrafi Sanatı)	67
4.7.	The Art Of Calligraphy (Kaligrafi Sanatı)	68
4.8.	The Art Of Calligraphy (Kaligrafi Sanatı)	69
4.9.	www.sothebys.com	70
4.10.	zanagerian.com	71
4.11.	serdarkipdemir.com.....	73
4.12.	The Story of Writing (Yazının Hikayesi).....	74
4.13.	The Story of Writing (Yazının Hikayesi).....	75
4.14.	The Art Of Calligraphy (Kaligrafi Sanatı).....	75
4.15.	zanagerian.com	76
4.16.	zanagerian.com	76
4.17.	serdarkipdemir.com.....	77
4.18.	serdarkipdemir.com.....	78
4.19.	The Creative Calligraphy (Yaratıcı Kaligrafi.....	79
4.20.	kalemgüzeli.org	80
4.21.	The Creative Calligraphy (Yaratıcı Kaligrafi.....	80
4.22.	Pinterest.com	81
4.23.	Pinterest.com	82
4.24.	lucabarcellona.com.....	83
4.25.	Loredana Zega/ kaligrafija.org.....	84
4.26.	Pinterest.com	85
4.27.	frmtr.com.....	86
4.28.	serdarkipdemir.com.....	88
4.29.	serdarkipdemir.com.....	89
4.30.	serdarkipdemir.com.....	91
4.31.	zanagerian.com	93
4.32.	Çizginin Yolculuğu	94
4.33.	Emin baranın Eserleri.....	95

4.34.	zanerian.com	96
4.35.	Çizginin Yolculuğu	97
4.36.	Calligraphy Modern Masters(Kaligrafi ve Yazı Sanatkarları).....	98
4.37.	Ethem Çalışkan Eserleri	99
4.38.	Calligraphy Modern Masters(Kaligrafi ve Yazı Sanatkarları).....	100
4.39.	Hermann Zapf And His Design Philosophy (H.Zapf ve Eserleri)	101
5.1.	The Art Of Calligraphy (Kaligrafi Sanatı)	102
5.2.	The Story of Writing (Yazının Hikayesi).....	103
5.3.	The Story of Writing (Yazının Hikayesi).....	104
5.4.	The Art Of Calligraphy (Kaligrafi Sanatı)	106
5.5.	Yazı İnsanlığın Belleği.....	106
5.6.	Gutenberg Müzesi/wikipedia.org	107
5.7.	Victor Scholderer Johann Gutenberg	109
5.8.	abebooks.com.....	110

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖNSÖZ	v
ÖZET.....	vi
SUMMARY	viii
RESİMLERİN LİSTESİ	x
İÇİNDEKİLER	xiv

1. BÖLÜM

YAZILI TARİH ÖNCESİ İLK İŞARETLER

1.1. Alfabe'nin Doğuşundan Önceki Yazı.....	1
1.1.1. Piktogramlar (resim -yazısı).....	3
1.1.2. İletişim için kullanılan pratik yöntemler	4
1.1.3. İdeogramlar (Düşünce Yazısı).....	6

2. BÖLÜM

YAZININ BAŞLANGICI

2.1. Sümer Uygarlığı ve Çivi Yazıları	9
2.2. Eski Mısır Yazıları	11
2.2.1. Hiyeroglif yazı.....	11
2.2.2. Hiyeratik Yazı	13
2.2.3. Demotik Yazı	13
2.3. Eski Anadolu Uygarlıklarında Yazı	16
2.4. Uzak Doğu Yazıları.....	21
2.4.1. Çin Yazıları	21
2.4.2. Japon Yazıları.....	22
2.5. Hint Yazıları.....	23
2.6. Arap Yazıları.....	25
2.6.1. Kufi Yazı	25
2.6.2. Sülüs Yazı.....	26
2.6.3. Nesih Yazı	27
2.6.4. Rika Yazı	28
2.6.5. Tevki Yazı	29
2.6.6. Ta'lik Yazı	30

3. BÖLÜM

AVRUPA FONETİK YAZILARI

3.1. Fenike Yazıları	31
3.2. Yunan Yazıları	32
3.3. Run Yazıları	34
3.4. Etrüks Yazıları	35
3.5. Roma Latin Yazıları	40
3.5.1. Roma Kapitaler: (İ.Ö.1.yy)	40
3.5.2. Kapitalis Kuadrata (İ.S.1.-3.yy.):	44
3.5.3. Eski Roma Kursiv Yazısı (İ.S.1.-3.yy.)	44
3.5.4. Rustik Kapitaler (İ.S.1.-5.yy.)	45
3.5.5. Roma Unsiyaller (İ.S. 3.-9.yy.)	46
3.5.6. Roma Yarı Unsiyaller (İ.S. 3.-4.yy.)	46
3.5.7. Karolenj Küçük Harf Yazıları (İ.S. 8.-11.yy.)	47
3.5.8. Hümanistik Antik (Minüsküller ve Kursivler) (15. – 16.yy.)	48
3.5.9. Cancellaresca Bastarda – İtalien (1554)	49
3.5.10. Genç Antik (Bodoni), Genç Antik Kursiv (1880)	50
3.5.11. Latin Kurrent Als Drucktype (18.yy.)	50
3.5.12. İrlanda Yarı Unsiyalleri (İ.S. 7. – 12. yy.)	51
3.5.13. İrlanda Küçük Harf Yazıları (İ.S. 8.yy.)	52
3.5.14. Güney İtalyan Beneventana Yazısı (İ.S. 9. – 13. yy)	53
3.5.15. Angelsaks Evrak Yazısı (İ.S. 13. yy.)	53
3.5.16. Gotik Yazılar (1230 – 1500)	54
3.5.16.1. Textura (13. – 15.yy)	55
3.5.16.2. Rotunda (13. – 15. yy.)	56
3.5.16.3. Alman Bastarda (14. yy.)	57
3.5.16.4. Schwabacher (1470)	57
3.5.16.5. Fraktur (1560)	58
3.5.16.6. Kanzlei – Kurrent (1557)	59
3.5.16.7. Ungerfraktur (1794)	60

4. BÖLÜM

ORTAÇAĞ EL YAZMALARINDA LATİN KALİGRAFİLERİ

4.1. İnsiyal Yazılar	62
4.2. Versals Harfler	63
4.3. Luxeuil Minuscule Capitals	64
4.4. English Caroline Minuscule	65
4.5. Adasal ve Ulusal Yazılar	68
4.6. Gotik Kapıaller	70
4.7. Lombardik Kapıaller	71
4.8. Cadels Yazılar	72
4.9. Hümanistik Yazılar	73
4.10. Script Yazılar	75
4.11. Yazı Oluşumunu Sağlayan Araç ve Gereçler	77
4.11.1. Kuş Tüyü Kalemler	78
4.11.2. Bambu Kamış Kalemler	79
4.11.3. Metal Kalemler	81
4.11.4. Divit Uçlar	81
4.11.5. Fırçalar	82
4.11.6. Dolma Kalemler	85
4.11.7. Kurşun Kalemler	85
4.11.8. Mürekkep ve Boyalar	86
4.11.9. Papirüs ve Parşömenler	87
4.11.10. Kaligrafi Sanatının Yapılabilmesini Sağlayan Araç ve Gereçler	89
4.11.11. Kaligrafi Sanatını Uygulayacağımız Zemin ve Materyaller	92
4.12. Kaligrafi Yazıları, Deneysel, Organik Yazılar	92
4.12.1. Çizginin Tanımı	92
4.12.2. Kaligrafi Sanatı ve Yazıyı Öğrenme İsteği	93
4.12.3. Kaligrafi Sanatında Kalın, İnce ve Bağ Çizgileri	94
4.12.4. Kaligrafi Sanatında Elin Hareket Durumu	95
4.12.5. Kaligrafi Sanatında Biçim ve Tasarım	96
4.12.6. Kaligrafi Sanatı ve Kalem Kullanımı	99
4.12.7. Kaligrafi Sanatında Yazıda Düzen	100

5. BÖLÜM

KALİGRAFİ VE BASIMCILIK YÖNTEMLERİ

5.1. Eski Basımcılık Yöntemleri ve Gelişimi.....	102
5.2. Hümanistik Yazının Basım Harflerine Uyarlanması	105
5.3. 1445-1450 Gutenberg ve Matbaanın İcadı.....	106
5.4. Sonuç ve Öneriler.....	111
5.5. Araştırma Kısıtları.....	113
5.6. Araştırma Yöntemi.....	113
ÖZ GEÇMİŞ	116

1. BÖLÜM

YAZILI TARİH ÖNCESİ İLK İŞARETLER

1.1. Alfabe'nin Doğuşundan Önceki Yazı

"İnsanlar, yeryüzünde görülmeye başlandıkları anda "toplum" biçimi kazanmaya yönelmişlerdir. Önceleri ikili, sonraları da artarak bugünkü sosyal yaşamın ilk örneklerini oluşturmuşlardır. Birlikte yaşayan insanlar yine birlikte hareket etmeye başlamışlar ve insanlar arası 'etkileşim' böylece ortaya çıkmıştır. Bu 'etkileşim' belki de her şeyden önce bireyler arası 'ilişkiyi' ve 'anlaşmayı' zorunlu kılmıştır. Doğanın güçlüklerine karşı koymak, ilkel insanı birleşip bir güç oluşturmaya zorlamıştır. Bu zorunluluk ta "anlaşabilme" kavramının esprisiyle inceden inceye bağlıdır. İkel insanın kendi iç güdülerinin oluşturduğu bir iç dünyası ile topluluğun oluşturduğu bir toplum dünyası vardır. Her ikisinde de fikirlerin açıklanışı ve bildirilmesi söz konusudur.

Resim 1.1. Lascaux Mağarası -Fransa İ.Ö. 15.000-20.000 dolayları

Antropoloji bize, insan topluluklarının başından geçen olayların tarihlenmesindeki bilgiyi kesinleştirerek 12 000 yıl öncesine götürür. Bu dönemlerde bulunan eski mezarlar bize ışık tutmaktadır. Alfabe'nin icadından çok önceleri Paleolitik (Yontma Taş Devri) çağda ilkel insanların bazı yapıtlarına rastlıyoruz. Bunlar herkes tarafından bilinen mağara resimleridir. Ancak, mağara resimlerinin tarihi konusunda elimizde kesin bilgiler yoktur. Prehistorik Çağ olarak adlandırılan "Tarih öncesi Çağ" tüm Uygarlık Tarihi'nin çok büyük bir kısmını kaplar. İlk insan (Homo Faber) 500 000 yıl önce Erken Paleolitik Çağda; ondan daha gelişmiş ve bugünkü insan soyunun atası olan "Homo Sapiens" ise 50 000 yıl önce Geç Paleolitik çağda ortaya çıkmıştır. Bilinen Tarih Çağı ise ancak 5 000 yıl önceleri Yakın Doğuda başlamıştır. Bugünkü bilinen insana benzer insanın ilk tarih sahnesine çıkışını bir başka yerde 40 000 yıl öncelerinden daha fazla olmadığını görüyoruz.

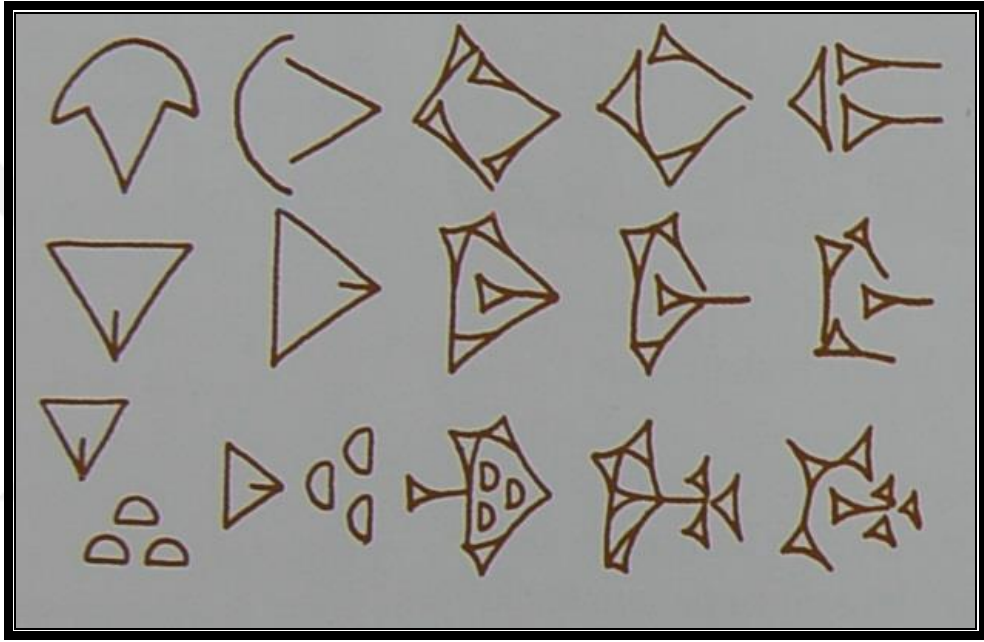
Tarihin bu karanlık dönemlerinde en başta karşımıza gizem dolu mağara resimleri çıkıyor. Tarih öncesi mitos'ların, sihir ve sihirbazlığın her türü bu ilginç resimlerde beliriyor. İlk duvar resimleri ve gravürler XIX.yüzyılda İspanya' daki Altamira Mağarasında keşfedildi. Bizon mamut ve ren geyiği resimlerinden oluşan bu çizimlerin Paleolitik Çağa ait oldukları anlaşılmıştır. Daha sonraları aynı Çağa ait oldukları anlaşılan mağara resimleri Fransa ve Afrika'da bulunmuştur.

İşte insanlığın günümüze ulaşabilmiş ilk yapıtları bu mağara resimleridir. İlk yapıtları, ilk resimleri ve sonunda "ilk yazıları". Kuşkusuz bugün anladığımız 'yazı' değildirler. Ama tarih öncesi insanı düşüncelerini, yapmak istediklerini, bunları başkalarına söyleme şeklini ancak çizerek gerçekleştiriyordu. Avlamak istediği bizonu çiziyor ve kafes içersinde resmederek bir bakıma büyü ve tılsım yapıyor, bir bakıma da duygu ve düşüncelerini başkalarına aktarıyordu.

Tarih yıllarını hızla atlar binlerce yıl berilere gelirse mağara duvar resimlerinden gelişmiş başka görüntülerle karşılaşırız. Mağara insanı resimleri çok amaçla çizmişti. Ama, ondan sonra insanlar topluluk kurup kümeleştikçe zorunlu olarak salt anlaşmak ve iletişim için çizmeye başladılar. Artık resimler yalnızca resim değildi. Ondan başka amaçlar için yararlanıyorlardı. Resimler artık "yazı" için çiziliyorlardı. Böylece başlıbaşına bir yazı olgusu belirmiş oluyordu."(M.S.Çevik "Çağdaş Yazı Sanatı ve Eğitimi" Adlı Tezi /İstanbul/1982)

1.1.1. Piktogramlar (resim -yazısı)

Piktogramlar (Pigtograms) resim-yazısı dediğimiz "Piktografi"yi oluşturan unsurlardır. Piktografi ise düşünceleri resim veya semboller aracılığıyla anlatan ilkel yazı sistemidir. Böylece, gerçekte mağara resimlerinin birer piktogram oldukları da anlaşılır. Ancak piktogramlar uzun bir dönemin yazısını oluşturmuşlardır. Dahası, ilk yazılı metinleri de piktogramların oluşturduğunu görüyoruz. Piktografide kelimesiz hikaye anlatımı söz konusudur

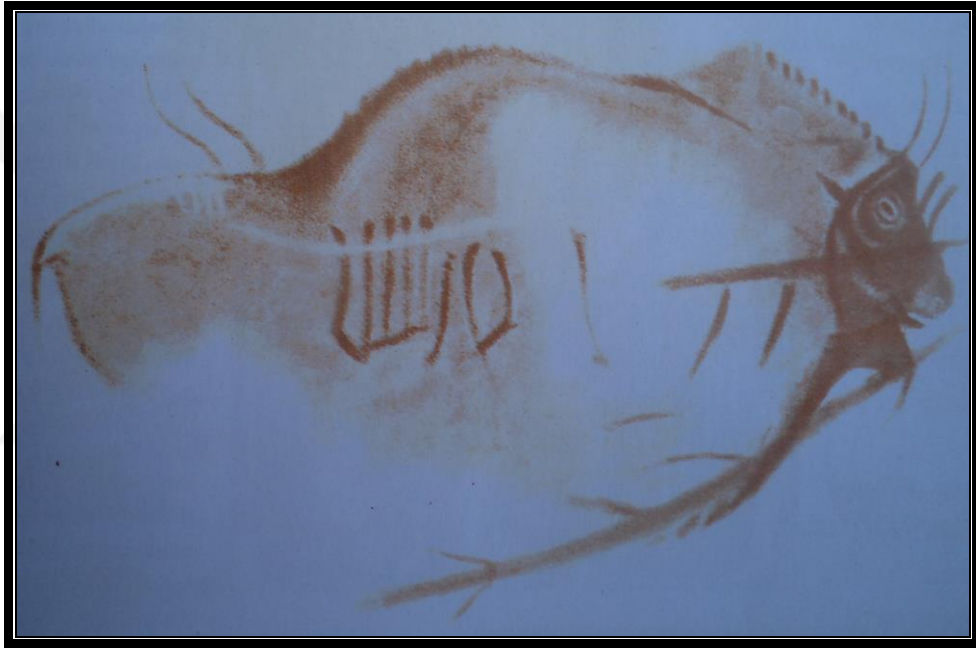
Resim 1.2. Piktogram Yazıları

Olaylar, Prehistorik piktogramlar aracılığıyla resmedilmişlerdir. Her bir resim başlıbaşına bir olayın ifadesidir. Mağara duvarları, taş bloklar ve kemikler gibi her tür madde üzerine kazınabilen bu resimlerin okunuş sırası da değişebilmektedir. Bazen sağdan sola, bazen de soldan sağa doğru okunabilmektedir.

İlk çağların tüm uygarlıkları; Orta Amerika'nın Maya ve Aztek, Yakın Doğu'nun Sümer, Akad, Mısır, Eti, Uzakdoğu'nun Çin, dahası Afrika, Kuzey Asya ve Okyanusya 'daki uygarlıklar da petrogliflerden oluşan resim-yazısını uzun tarih yılları boyunca kullanmışlardır.

1.1.2. İletişim için kullanılan pratik yöntemler

"İlk çağlarda topluluk halinde yaşayan insanlar, resimsel yazılarının yanı sıra birtakım iletişim yöntemlerini de uygulamışlardır. Bu yöntemler genellikle davranış sistemleriyle, 'görme yoluyla hatırlatıcı' sistemlerdir. Oysa aynı görme yöntemi piktogramlar aracılığıyla taşlar üzerinde insanlara hatırlatıcı özellikleriyle yarar sağlamışlardır. Bu defa kalıcı ve büyük araçlar yerine insanlar pratik yöntemlerle aynı gereksinmeyi karşılamışlardır. Ucunu yaktıkları bir sopanın, yakma yıkma tehdidi, bir tütün bir olayın hızlılığını simgelediği bilinmektedir.

Resim 1.3. Güney Fransa'da işaretler taşıyan bir bizon

Sayısal değerleri belirtmek için de ipler üzerine atılmış düğümler, dallar üzerine atılan çentikler, taşlara kazılan yontuklar kullanılmıştır. Bu ilkel numaralama sisteminin binlerce yılı aşarak günümüze dek geldiği de bir gerçektir. Sütçülerin, sakaların, mahalle kahvecisinin tuttuğu çetele, çay sayılarını belirtmek için kahvecinin kapının kenar tahtasına tebeşirle çizdiği çizgiler, bu basit sistemin ne denli pratik olduğunu kanıtlamaktadır."(M.S.Çevik Tezi 1982/ İstanbul)

Resim 1.4. İ.Ö. 1700 'ler Phaistos Diski

Bundan başka çeşitli davranış biçimleri de yazı yerine geçmiştir. Yakın geçmişe kadar Amerika Kızılderililerinin tepeden tepeye dumanla işaret vermeleri, yine yüksek kulelerden yine kulelere ateşle işaretler, bütün bu haberleşme olayının basit birer biçimleridirler. Sembolik objeler kullanılmasına örnek olarak Sumutra 'da görülen mesajları sayabiliriz.

Bunlar değişik maddelerle dolu paketlerden oluşur. (Tuz,biber parçaları vs.) Bunların her biri aşk, nefret, kıskançlık, v.s. anlamlara gelir.

Maddelerin pakete konuş miktar ve şekillerine göre bu mesajın ifade ettiği hisler değişir.

Yukarıda sözü edilen yöntemler gerçek yazının öncülerinden başka bir şey değildirler. Görme yoluyla hatırlama ve değişik işaretleme yöntemlerinin yazının yerine kullanıldığı günümüzde bile ilkel toplumlar arasında hala görülmektedir. Kaldı ki, görme yoluyla hatırlama yöntemine bugün de başvuruyoruz. Parmağımıza bağladığımız ip parçası, mendilimize attığımız düğüm ve buna benzer uygulamalar, binlerce yıllık alışkanlığın ve pratik iletişim yöntemlerinin tipik yaşayan örnekleridirler.

1.1.3. İdeogramlar (Düşünce Yazısı)

"İdeogram; yazıda, nesneyi, kavramı veya bir sesi yazmak için kullanılan işaret demektir. Resim-yazı'dan bir aşama daha olmuş, fikirleri ve düşünceleri belirten düşünce-yazısı niteliğindeki İdeografik Yazı doğmuştur. Piktografik yazıdan en önemli ayrımı; kompleks bir fikri değil de, herhangi bir düşünceyi, sesi, sözcüğü daha doğrusu kelimeyi anlatmasıdır. Bu, düşüncelerin daha detaylı ve yanlışsız anlatılması için atılmış çok önemli bir adımdır. Bu arada, uygarlık gelişmesini sürdürerek tarihin ilk kentleri İ.Ö.4 000 yıllarından sonra oluşmaya başladı. Sonra da Neolitik Çağın çiftçi köylerinde nüfusu 10 000- 50 000 arasında tarihin ilk kentleri belirdi. İ.Ö. 3500 yıllarında ortaya çıkmış ve oldukça iyi planlanmış ilk büyük kentler (Metropoller) Uruk, Ur, Eridu, Susa ve Nippur idi. Kentleşmenin getirdiği zorunlu gelişme yazıda da kendisini göstermiştir. Kentlerdeki ekonomik hayat ve kentler arası ekonomik ilişkiler, kişi ve toplumlar arasındaki ilişkileri düzenleyen yazılı sistemleri de getirmiştir. Böylece yazı, ifadesini daha da geliştirmek zorunda kalarak, insan düşüncelerine katkıda bulunarak onları anlatmada daha geniş olanaklara gereksinim göstermiştir." (M.S.Çevik İstanbul/1982)

Resim 1.5. Antik Sümerler Dönemi Yüzük Silindirik Baskı Rulosu

Zaten resim-yazıdan sonra, nesnelere onların resimleri arasında bir eşdeğerlik kurulmuştu. Böylece "İdeografik yazı" doğmuş oluyordu. Bu yazının üstünlüğü, değişik dilleri konuşan ve bir kelimeyi değişik ifade eden insanlarca anlaşılabilmesidir. Ancak bu yararın yanında önemli sakıncaları da getirmiştir. Öncelikle bu yazı salt somut nesnelere belirtiyordu. Soyut olanları belirtemiyor, böyle durumlarda yardımcı mecazi anlamlar gerekiyordu. Bu da kuşkusuz çok anlamlılığa yol açıyor, anlaşmada güçlükler neden oluyordu. Ayrıca bir çok dilde yer alan ve kelimelerin tamamlayıcısı niteliğinde olan örnekler, sonekler ve çekimler de bu yazıda kullanılmıyordu. İdeogramların ikinci büyük eksikliği de; yeni nesnelere ve düşüncelerin, ortaya çıktıkça, bunları ifade edecek yeni işaretlerin bulunması zorunluluğudur. Bu şekilde işaretler sonsuza dek artmış olacaktır. Bu nedenle bütünüyle ideografik kalmış bir yazı yoktur. En eskilerde bile oldukça büyük eksiklikler ve kusurlar vardır. Hepsinde, anlatılacak olaya bağlı kalmayan ve aynı şekilde teleffuzu sağlayacak bir çok fonogram vardır. (görevi değişmiş ideogram) İdeografik yazı, "fonetik yazı" ya adeta bir zemin hazırlamıştır. Tek heceli dillerde ideografik yazıdan fonetik yazıya geçiş daha kolay olmuştur. Çünkü tek heceli dillerde, her düşünce tek bir sese kolayca bağlanabilir.

Resim 1.6. Antik Sümerler Silindirik Baskı Ruloları

İdeografik yazı bazı uygarlıklarda çok gelişmiş ve yaygınlaşmıştır. Çinliler, buna en güzel örnektir. Resim-yazısını geliştiren Çinliler, ideografik yazıya da geçmişler, her kavram için bir şekil geliştirmişlerdir. Ancak, orada kalmış, ideografik yazı fonetik semboller şekline dönüşmemiştir. Böylece bugüne binlerce işareten oluşan öğrenilmesi oldukça güç bir "Çin Yazısı" kalmıştır.

Buna karşılık Roma ve Arap sayı dizisi ideografiktirler ve her ulus tarafından anlaşılabilir. Eski çağlarda kısmen ideografiye başvuran yazılar arasında en önemli yeri "Mısır yazıları" alır. Ayrıca, mısır yazıları, yazı ve alfabe tarihinde en önemli bir yeri tutarlar.

Resim 1.7. Antik Sümerler Silindirik Baskı Ruloları

Resim 1.8. Antik Sümerler Silindirik Baskı Ruloları

2. BÖLÜM

YAZININ BAŞLANGICI

2.1. Sümer Uygarlığı ve Çivi Yazıları

"Uygarlık tarihinde ilk yazı uygulamalarını içeren belgeler Ur ve Uruk şehir devletlerinin kazılarında çıkarılır. Sümer uygarlığı çağında taşa kazımaların yerini nemli kil tabletlere stilüs ile baskı uygulamaları alır. Daha sonra güneşte kurutulan ve/yada pişirilen tabletler kalıcı olur. Öyle ki, bazı tabletlerin yine pişirilmiş kil zarflar içinde olduğu görülür.

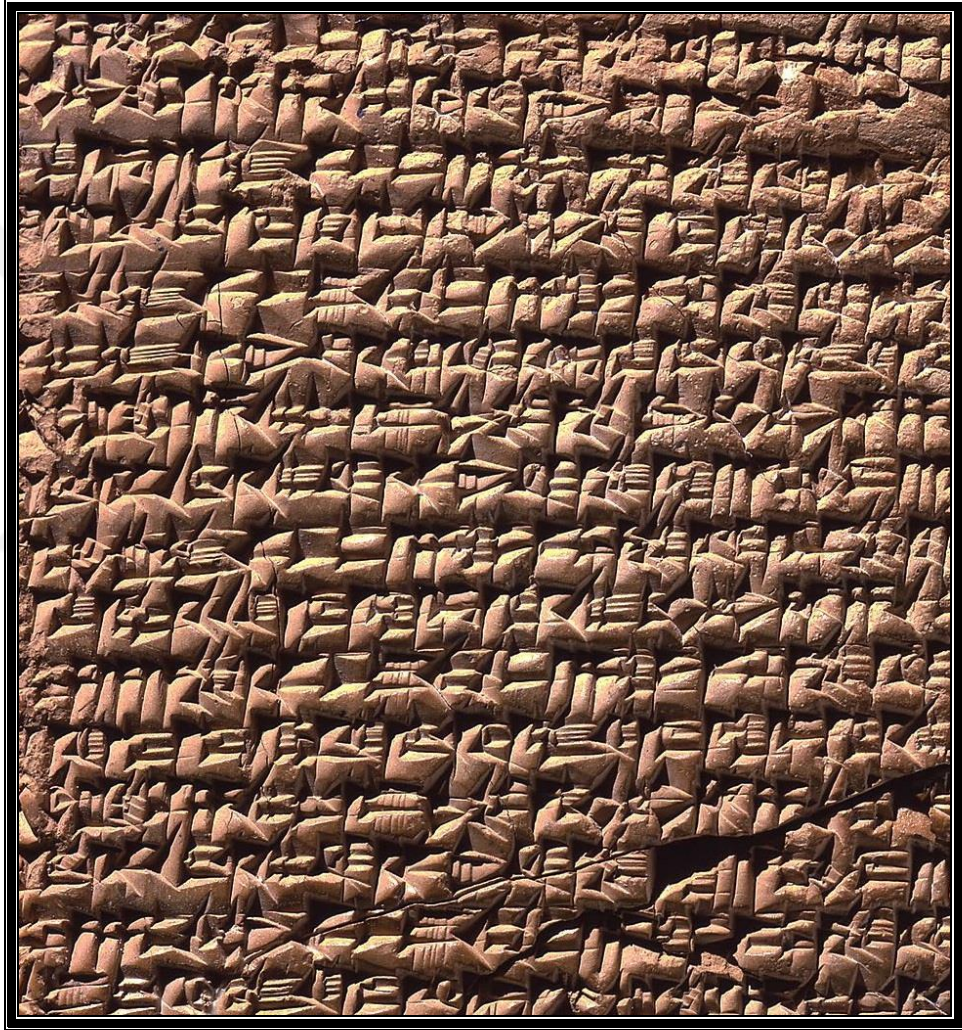

Resim 2.1. Uruk Tableti Yaklaşık M.Ö. 3100'ler

Bilinen en erken yazılı belgeler olarak eski Sümer şehri Uruk kazılarında bulunan tabletlerden biri üzerinde (resimdeki örnekte) rakamlar ile onlara eşlik eden nesnelerin piktografik çizimleri ve düzenli sütunlar halinde oyulmuş kişi isimleri yer almaktadır. Bu tablet eşya ve malların alışverişine ilişkin bir kayıt, bir listedir. Bu arkaik piktografik yazı aynı zamanda Çivi yazısının gelişiminin kökenlerini de

içermektedir. Tablette bilgi alanları mantıklı, kanava temelli, yatay ve düşey bölünmeler sayesinde yapılandırılmıştır.

İlk yerleşik tarım toplumlarından biri olan Sümerlerin yazıcıları zaman içinde arazi alım satımı, erzak ve ürün hesabı, tanrı kral ve sarayına ve de rahip sınıfına ödenecek vergi tutarları vb. gibi gereksinimlere yönelik, etkili bir biçimde kullanılabilecek bir yazı geliştirir.

Resim 2.2. Eski Babil Çivi Yazısı Yaklaşık olarak M.Ö.2000

Elde bulunan en eski yazılı belgeler M.Ö.IV. Binyıldan kalma Uruk tabletleridir. Arapların ve İbranilerin Sami ataları olan Akadlar M.Ö.2000 yılına doğru Mezopotamya'ya hakim olurlar ve ülkenin tamamında Akad dili konuşulur. Bu dönemde çivi yazısı daha iyi bir duruma getirilmiştir. Bu yazı, M.Ö.1760 yılından başlayarak Babil Krallığı'nın sonra da Asur Krallığı'nın yazısı olmuştur. Sümerler,

Akadlar, Babiller ve Asurlular yalın muhasebe kayıtlarından sarayın resmi mektuplarına kadar Çivi yazısının kullanımını ve biçimini geliştirmiştir.

Başlangıçta doğadaki karşılıklarının basit resimleri veya desenleri gibi gelişen yazı süreç içinde soyutlaşarak, nesnel özelliklerinden farklılaşır ve bir gösterge sistemi oluşturur. Sümerlerin çivi yazısı daha sonraki Ortadoğu şehir devletleri veya imparatorlukları (Akadlar, Asurlular, Babilliler, Kaldeliler) tarafından çeşitli değişikliklerle kullanılır ve geliştirilir. Medlerden sonra Mezopotamya'ya Persler hakim olduğunda çivi yazısı artık çoktan unutulmuş, yavaş yavaş Semitik halklar arasında sesçil (fonetik) abeceler türemiştir". (N.K.Sarıkavak Kaligrafik ve Tipografik Deneysel Tasarımlar s.4).

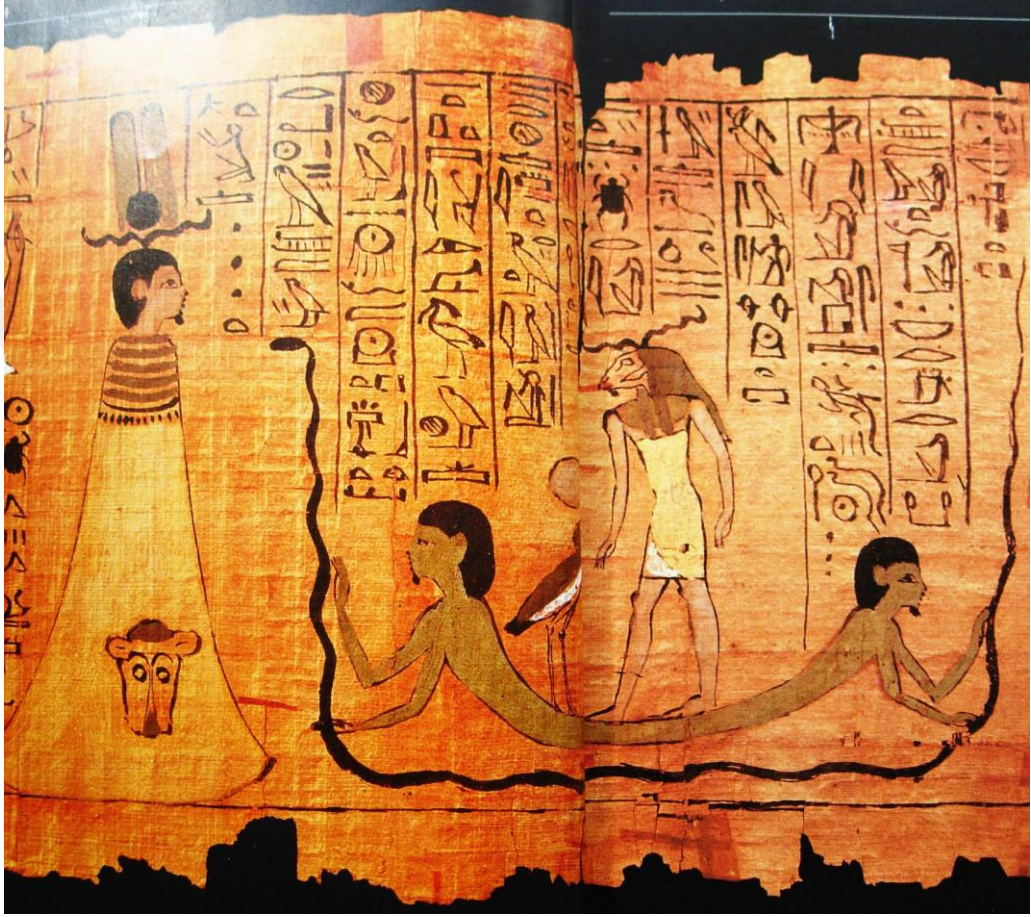
2.2. Eski Mısır Yazıları

Klasik "Yazı" terimini ilk kez hakkıyla Mısır Sanatı 'nda görüyoruz. Sanat tarihinin araştırma konusu yaptığı ilk belli başlı yazısı da Mısır Yazısı'dır. Ayrıca Mısırlılar yazıya ilk kez mistik ve sihri bir değer vermişler, hükümdar ve ruhbanaya ait ayrı yazılar kullanılırken, Halk yazısını da ilk kez ayıran bir ulus olmuşlardır. Mısırlıların yazıları başlıca üç bölümde incelenebilir. Bunlar; "Hiyeroglifler", "Hiyeratik", ve "Demotik" yazılardır.

2.2.1. Hiyeroglif yazı

Mısırlıların kullandıkları en eski yazı Hiyeroglif (Hieroglyphs) yazısıdır. Tarihinin başlangıcından, İ.Ö.4000 yıllarından İ.S. IV. yüzyıla kadar kullanılmıştır. Gerçekte ideografik ve fonetik ilkeleri birleştirmiştir. Fakat hiç bir zaman Mısırlılar gerçek bir alfabe kullanmadılar. Hiyeroglifler, özde anıtsal olduklarından diğer iki Mısır yazısından ayrı kullanım alanı buldular. Mezarlarda, devasa tapınaklarda ve anıtlarda ölümsüzleştiler. Zaten ölümsüzlüğe inanan Mısır dinsel yaşamı, sanatlarını da adeta ölümsüzlüğe uygun yapmışlardır. Görkemli piramitlerin ve dev mezar anıtlarının ve tapınakların cepheleri, ancak onlar kadar ölümsüz ve anıtsal yazılarla işlenebilirdi. Hiyeroglifler, tarihte ilk kez yazının bir "sanat" olarak ele alınışının örnekleridir. Yazıyı, 'yazı' olmaktan başka bir estetik unsur olarak gören ilk uygarlık da Mısır Uygarlığıdır. En sert taş üzerine oyularak hiç kabartma ve çukurluk

bırakmadan aynı zemini koruyarak yapılan hiyeroglif şekilleri bugün bile çağdaş amblem ve sembollerin öncüleri sayılırlar. Stilize şekillerle, konturların oyularak işlendiği bu eşsiz sanat eserleri, çağdaş heykelticiliğin de ilk orijinal rölyef sistemini oluştururlar. Hiyeroglif deyimi de ilk olarak Hellenistik dönem Yunanlıları tarafından, II. yüzyılda kullanılmıştır.

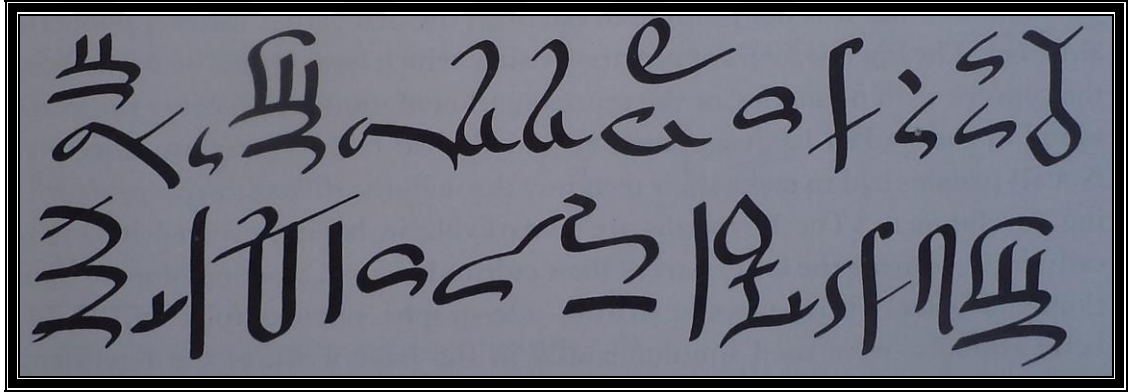
Resim 2.3. Hiyeroglif Yazı Örneği

Başlangıçta Firavun Hanedanlığı'nın çeşitli resmi yapılarında ve mezar anıtlarında kullanılan hiyeroglifler taş yüzeylerde hem oyularak hem kabartma şeklinde kazınarak yazılmıştır. Anıtmezarlardaki yazılarda zaman içinde geliştirilen boyalar da kullanılmıştır. Taş ve mermer yüzeyler dışında, hiyeroglif yazı taştan ya da ağaçtan yapılmış taht, sanduka, lahit vb. eşyaların üzerinde hem oyulmuş hem de boyanmıştır. Mimari yüzeylerin imkanlarına göre bu piktografik yazı sağdan sola, soldan sağa, yukarıdan aşağıya gibi çeşitli yönlerde kullanılmıştır. Mısır mimarisinin en önemli yapıtları olan piramitler dışında sarayların giriş cepheleri, sütunları, alınlıkları ve dikilitaşlar da hiyeroglif yazının kullanıldığı yüzeylerdir.

Çeşitli Mısır anıtlarının üzerindeki yazıtlarda Hiyeroglif kullanılmıştır, fakat edebi eserler, mektuplar, hesaplar vb. şeylerin büyük çoğunluğu papirüslere ya da başka malzemelere hieratic (rahip ve yazıcı sınıfına ait) ya da demotic (halkın günlük kullanımındaki) yazı ile yazılmıştır.

2.2.2. Hiyeratik Yazı

Hiyeratik (Hieratic) yazı, hiyeroglifin el yazısı gibi bitişik biçimde yazılanıdır. Semboller basitleştirilmişlerdir. Ancak, anlamlarında değişiklikler yoktur. İ.Ö.2160 yılından sonra kullanılmış olup, 3000 yılı aşan bir süre hiyeroglifin yanısıra edebiyatta kullanılmıştır. Din adamlarının papirüsler üzerine mürekkeple yazdığı bu yazı kutsal sayılmıştır.

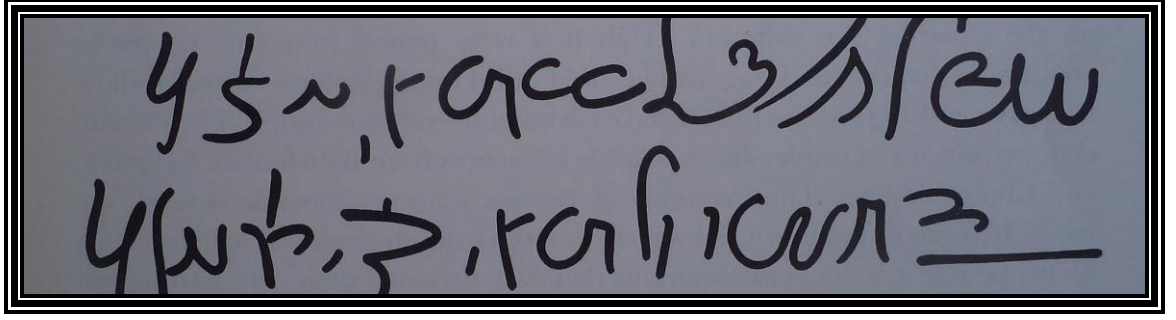

Resim 2.4. Mısır Hiyeratik Yazı

2.2.3. Demotik Yazı

Demotik (Demotikos) yazı İ.Ö.VII. yüzyıldan sonra kullanılmaya başlanmıştır. Yeni imparatorluk devrinde uzun yeni konuşma dilinin özelliklerine uygun olarak belge yazısında ve graffitilerde, Mısırlılar işaretleri daha sık birbirine bağlayarak hiyeratik yazıdaki el yazısı biçimini geliştirerek yeni bir yazı buldular.

Bir çeşit halk yazısı olan bu yazı çeşiti V. yüzyıla kadar kullanılmıştır. Bu üç Mısır yazısı da Greko Romen devirleri süresince uzun yıllar Mısırda kullanılmıştır.

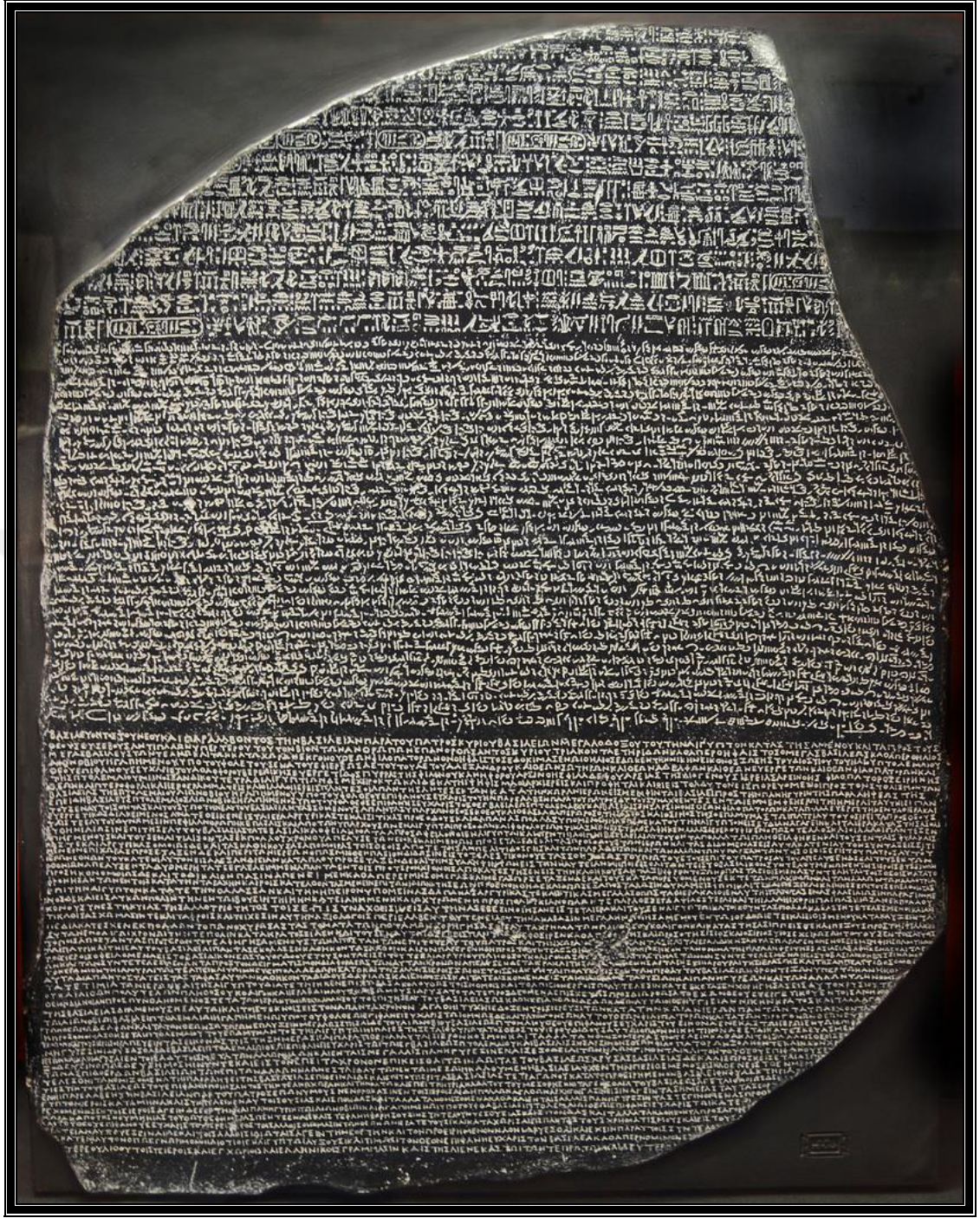
Resim 2.5. Mısır Demotic Yazı

Yukarıda sözü edilen bu üç ünlü Mısır yazısı uzun yıllar çözülememiş ve giz dolu yaşamlarını sürdürmüşlerdir.1799'da Napolyon'un subaylarından biri Nil'in ağzındaki Reşid kalesi yakınlarında siyah bazaltdan bir kitabe bulmuştur.

Bu taşın üzerinde hiyeroglif, demotik ve yunanca üç yazı kompozisyonu bulunmaktadır. Üç kompozisyonu da aynı metin olan bu taş 'Rosetta Taşı' olarak ün yapmıştır.

Bu üç tür yazı Skerbold, İngiliz Thomas Young ve en önemlisi de Fransız ünlü bilim adamı Jean-François Champollion tarafından yaklaşık 2000 yıl sonra ancak çözülmüştür.

Böylece Mısır yazıları okunmuş ve sanat tarihinin en görkemli yapıtını oluşturan Mısır Sanatı hakkında bilgilerimiz artmıştır. İ.Ö.196 yılına tarihlenen Rosetta Taşı şimdi British Museum'da bulunmaktadır. İlk bulunan yazılı belgelerden biridir.

Resim 2.6. Rosetta Taşı İ.Ö. 196 yılında Ptolemy V. Zamanında hiyeroglif,demotik ve yunanca olarak üç çeşit yazı ile yazılmıştır

2.3. Eski Anadolu Uygarlıklarında Yazı

"M.Ö. III. Binyılın sonunda Huri dilinde yazılmış ilk tabletler, Alacahöyük'te ise Hatti mezarları görülür. Bu çağda kuzeyden gelen Hint-Avrupalı Hititler o çağda Küçük Asya olarak bilinen Anadolu'yu istilaya başlar. M.Ö.2000'lerde Hatti sanatı, örneklerinden tunçtan yapıma Alacahöyük Güneş Kursları görülür.

M.Ö.2100-1700 yılları arasında Anadolu'da Hatti-Hitit beylikleri Dönemi sürer. M.Ö.1920-1850. yıllarına tarihlenen Asurlu tacirlerin tabletlerine rastlanır. Bu yüzyıllar Anadolu'da Asur sömürgeleri dönemidir ve Asur ticaret kolonileri görülür.

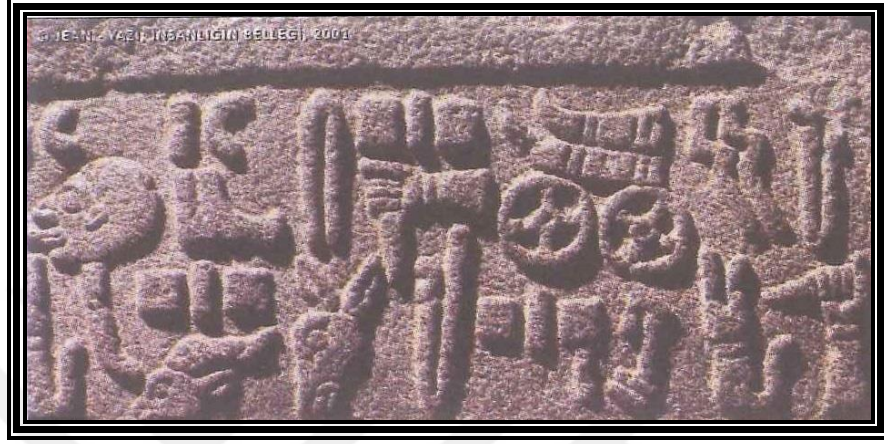
M.Ö.1700-1500 yılları arasında Hitit Krallık Dönemi sürer. Hitit Uygarlığı Dönemi ise M.Ö.1660-1190 yılları arasındadır. Bu dönemde başkent Hattuşa'dır (Boğazköy); günlük yaşamda Nesi, Luvi ve Pala dilleri kullanılır; çeşitli tabletlerde (M.Ö.XXII. Yüzyıldaki Eski Babil öncesine ait) bir çivi yazısının kullanılmaya başladığı görülür. M.Ö. 1525-1500 yılları arasında Hitit hiyerogliflerinin kullanımı yaygındır.

M.Ö. 1500-1250 yılları arasında Mitanni Kralları Dönemi sürer. Hurilerin metinleri Babil çivi yazısı ile yazılır. M.Ö.XIV-XII. Yüzyıllar II. Hitit İmparatorluk Dönemi'dir. M.Ö. XIV. Yüzyılda Ortadoğu-Akdeniz coğrafyasının üç büyük gücü Mısır, Asur ve Hitit imparatorluklarıdır. Bu uygarlıklar arasındaki yazışmada Akkadca diplomasi dili olarak kullanılır. M.Ö: 1300-1275 yılları arası Homeros'un İlyada'sında (İlias) ve sonra Adisey'inde (Odyseeia) söz ettiği, Truva'daki (Troia) VI. H katmanı Kral Priamos devrinde (oğulları; Hektor ve Alexandros'dur) Akhadların saldırıları sürer ve Truvalıların yaşadığı İlion kenti depremler sonucu tahrip olur.

M.Ö.XIII. Yüzyılda Anadolu'nun güneybatısına (Lukka ülkesine) Lukular ya da Likyalıların (Lykia) yerleşmesi görülür. M.Ö:1274'de Mısır ve Hitit orduları arasında Kardeş Savaşı yapılır. Savaş sonunda Firavun II. Ramesses Hititlerle bir barış antlaşması yapar. M.Ö.1250'lerde Anadolu'da Huri dili konuşan Urartuların ilk

yerleşmeleri görülür. M.Ö.1200’lerde Truva Savaşları olur. Antik kent Truva güneydoğu Avrupa kavimlerine; Muşkiler (Mysias), Frigler (Phryg) ve Migidonlar

(Mygdon) tarafından yıkılır ve yağmalanır. M.Ö.1190’larda Friglerin Anadolu’ya ilk geçişleri görülür." (N.K.Sarıkavak s.6)

Resim 2.7. Hitit Hiyeroglif Yazısı

Hitit Hiyeroglif Yazısı M.Ö.1400-1200 arasında güçlü ve zengin bir uyarlık geliştiren Hititler sami kökenli Akad dilinden çok farklı bir Hint-Avrupa dili konuşmakta olmasına karşın, kendilerine özgün geliştirdikleri piktogramlarının yanı sıra daha çok diplomatik ve ticari ilişkilerde kullanmak üzere çivi yazısını da benimsemişlerdir.

"M.Ö. 1170-1160’larda Hitit başkenti Hattuşa, Ege kavimlerinin göçleri döneminde Mısırlıların “Deniz kavimleri” dedikleri, Balkanlardan gelen Muşkiler ve Pakhuva ülkesinden Kral Mita’nın saldırgan topluluğundan (olasılıkla Midas ve Friglerden) oluşan kuzeyli kavimlerin saldırılarıyla tahrip edilir.

M.Ö. XI-VIII. Yüzyıllarda Geç Hititler ve Luvi devletleri dönemi sürer. M.Ö: 860-580 yıllarında (daha öncesinde Van gölü çevresinde yerleşen Hurilerin devamı olan) Urartu Krallığı hüküm sürer ve çivi yazısı kullanırlar. M.Ö.750’lerde Frigya (Phrygia) Krallığı kurulur ve Kral Gordiyon (Gordios) Dönemi başlar. Frig uygarlığında M.Ö.725-700 yılları Kral Midas Dönemi’dir. Karadeniz’in kuzeyinde yaşayan Kimmerler M.Ö.695’lerde Anadolu’yu istila eder ve Frig egemenliğine son verirler,

Resim 2.8. Ereğli İvriz Kaya Kabartmaları Geç Hitit Dönemi'ne ait İvriz Kaya Kabartmaları

Ereğli İvriz Kaya Kabartmaları Geç Hitit Dönemi'ne ait İvriz Kaya Kabartmaları M.Ö:730'lara tarihlenir. Sahnede Kral Varpalavas'ın, buğday başağı ve üzüm salkımı ile simgelenen Bereket Tanrısı'na saygılarını sunmasını göstermektedir. Figürlerin gerisinde onların kim oldukları hakkında Hitit hiyeroglif yazısı açıkça görünmektedir.

Bu tarihlerde Gordiyon'da Kral Midas'ın mezarı yapılır. M.Ö.680-546 yılları arasında Lidyalıların (Lydian) egemenliği sürer. M.Ö.630'larda 'değiş-tokuş'un yerine 'para' ekonomisini başlatan Lidyalılar madeni sikkeleri icat ederler. M.Ö.VI. Yüzyılda Anadolu'nun güneybatısında ilk Likya yazıtları görülür. Yazı, Fenike kökenli bir abecedir ve Yunan, Frig ve Lidya örneklerine benzer." (N.K.Sarıkavak Kaligrafik ve Tipografik Deneysel Tasarımlar s.6).

Resim 2.9. Asur Tableti Asurlular

Asur Tableti Asurlular M.Ö.1900-1800 yılları boyunca Anadolu'da çeşitli yerlerde ticaret kolonileri kurmuş, Neşa ve Kültepe Karumu çevresinde Hattiler, Huriler ve kendilerine Nesil ya da Neşalı diyen Hititlerle ticari ilişki içinde olmuştur. Bu tablet eski Asur dilinde çivi yazısı ile yazılmış, bir Asurlu iş adamına ait hala zarfı içinde olan pişmiş topraktan yapılmış bir mektuptur. Zarf üzerindeki kabartmalar üç ayrı mitolojik sahneyi sunmaktadır. Bu sahneler kabartma mühür baskıları sayesinde yumuşak kile uygulanmıştır.

Resim 2.10. Hitit Kral Mühürleri

Hattuşa'daki kazılarda bulunmuş bir mühürden elde edilen bu baskı görüntüsü mührün M.Ö.1315-1282 yılları arasında yaşamış Kral Muvatalli'ye ait olduğunu göstermektedir. Hem hiyeroglif yazı hem de çivi yazısı mühürde kullanılmıştır.

Resim 2.11. Kadeş Barış Antlaşması

Kadeş Barış Antlaşması: M.Ö.1285'den itibaren Hitit ve Mısır güçleri arasında süren Kadeş Çarpışmaları'ndan sonra, M.Ö. 1269'da Hitit Kralı III. Hattuşili ile Mısır Firavunu II. Ramses arasında imzalanan dostluk antlaşmasının Boğazköy'de (Hattuşa) bulunmuş çivi yazılı tableti, o dönemde diplomasi dili olan Akkadça yazılı bu belgede Hitit çivi yazısı kullanılmıştır. İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde bulunan bu tablet dünya tarihinde iki büyük devlet arasında imzalanmış en eski antlaşmanın belgesidir. Kadeş Çarpışması ayrıca Ramesseum, Karnak, Luxor ve Abydos gibi Mısır tapınaklarının duvarlarında yazı ve resimlerle anlatılmaktadır.

2.4. Uzak Doğu Yazıları

2.4.1. Çin Yazıları

Kanji; Kelime veya heceleri ifade eden 40.000'den fazla resimsel işarete sahip bir yazı idi. Biri anlam, biri telaffuz için olmak üzere her kelime iki işareten oluşmaktaydı. Yazı sağ üstten başlayıp yukarıdan aşağıya yazılmaktaydı, bugün ise sağdan sola veya soldan sağa yazılmaktadır. (S.Ganiz Tazı Tasarımcıları s.19).

Resim 2.12. Çin Yazısı Örneği

2.4.2. Japon Yazıları

5. yy'da yazıyı Çinlilerden öğrenip onu kendilerine ait Kana yazısı haline getirmişlerdi. Bu yazı 5 sesli harften (a e i o u) ve (k s t n m f y r w) sessiz harfleri ile onların 47 birleşiminden oluşan (ka, ki, ke, ku, ko, sa, si, se, vs) den meydana gelmekteydi. Çin ve Japon yazıları fırça ve linear yazılışlarıyla baskı kalıplarına da öncü olmuşlardır. (S.Ganiz Tazı Tasarımcıları s.19).

Resim 2.13. Çin Yazısı Örneği

2.5. Hint Yazıları

Hindistan'da en yaygın dil kutsal olarak kabul edilen Sanskritçe'dir. Hintlilerin tarih boyunca Akdeniz halkları ile yoğun ticari ilişkileri olduğu kesindir ve Hint dilleri, Hint-Avrupa dil ailesinden gelmektedir. Büyük İskender'in de Yunan kültürünü Hindistan'a götürmesinin önemi büyüktür. Hint yazıları sağdan sola okunur ve formlar yatay olarak üstten birbirlerine bağlanırken satır altları serbest düşüşlerle sonlanır (S.Ganiz Yazı Tasarımcıları s.22).

Resim 2.14. Hint Yazısı Örneği

Hint Yazısı Örneği Nepal'de bulunan bu yontulu taş metninde birtakım Budist duaları vardır. Devanagari yazısından türemiş olan Tibet yazısı kullanılmıştır.

İ.Ö. III. yüzyılda Hint yarımadasında iki temel yazı kullanılıyordu. Karosti yazısı ve Brahmi yazısı. Bunlara bu uçsuz bucaksız ülkede konuşulan çok sayıda dili yazıya geçiren birçok değişikliği de ekleyebiliriz.

Devanagari yazısının kökeninde Brahmi yazısı vardır. Hindistan'ın büyük bir bölümünün kutsal dili Sanskritçe, en yaygın dillerden biri olan Hinduca bu yazıyla kaydedilirdi. Bütünüyle alfabetik olan Brahmi yazısı ünlü ve ünsüz harfleri de içermekteydi! Bu durum, tarihçilerin, bu dillerin kullanıldıkları yerlerde doğmadıklarını, Fenike alfabesinin değişikleri olduklarını düşünmesine yol açmıştır.

Hindistan'ın ve özellikle de Hindüs vadisinin Doğu Akdeniz halklarıyla yarımada oturanlar arasında bir geçiş ve ticaret merkezi olduğu kesindir. Yarımada halkının Arabistan'la, Fenikelilerle, hatta Yunanistan'la birçok alışverişi oluyordu.

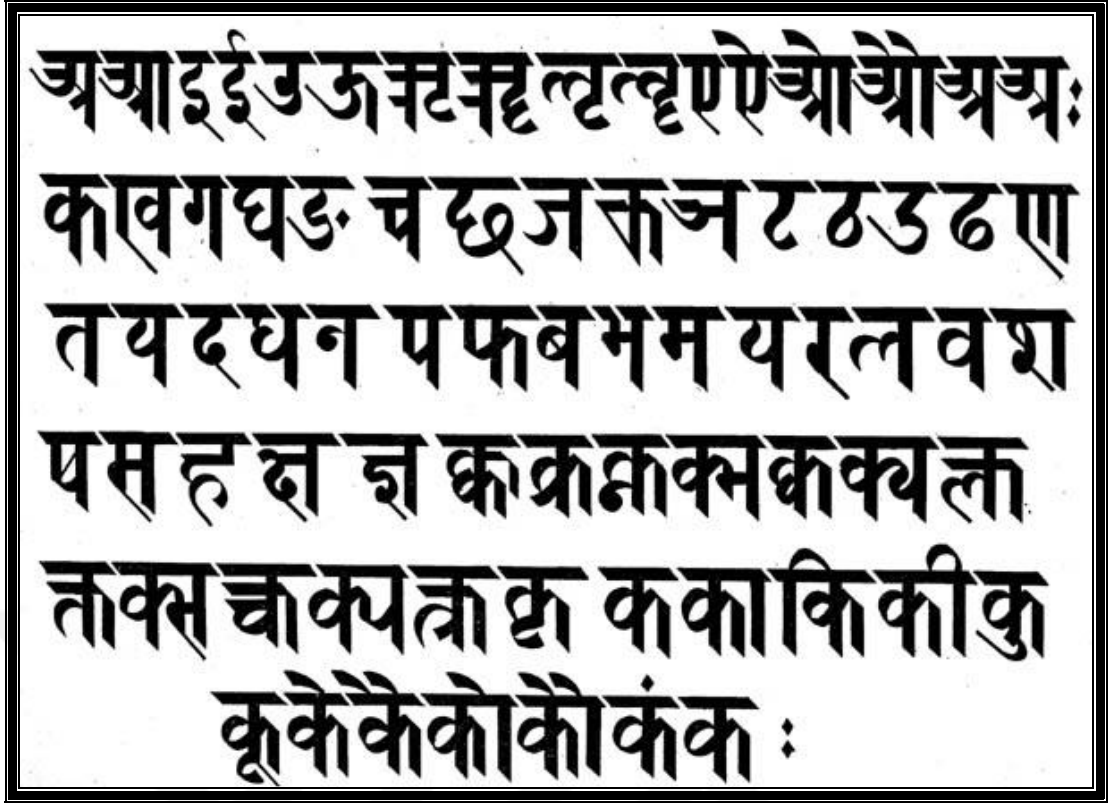
Ayrıca, bilindiği gibi, İ.Ö. 326 yılında Büyük İskender'i Hindistan kıyılarına getiren büyük sefer gerçekleşmiştir. Son olarak da Hint dillerinin, özellikle de Sanskritçe'nin Hind-Avrupa dil ailesinden olduğunu unutmamak gerekir! Bu iki öge ortak bir kaynak düşüncesini desteklemektedir.

Sanatura doğumlu olan ve dünyanın ilk dilbilimcisi sayılan Panini, daha İ.Ö. IV. Yüzyılda, Tanrıların dili Sanskritçenin ünlü ve ünsüzlerinin kesin işleyişini "betimleyebilmiştir" Bu durum bir ölçüde, Hint yazılarının bütünüyle alfabetik oluşuyla ve iyi bir yapılanmış bir ses dizgesi sunmasıyla açıklanmaktadır.

Hindistan'daki belli başlı yazılar sağdan sola okunur ve "A" temel sesli harftir. Bu yazılar çoğunlukla, hayali bir hat üzerinde harfleri birbirine bağlayan yatay, büyük bir çizgi etrafında düzenlenir. Bu özel yazım biçimi, harflere çarpıcı bir plastik güzellik verir.

Karmaşık yöntemler izleyerek Hindistan yazılarını örnek alan ve Tibet'te ya da Laos, Tayland, Kamboçya, Birmanya (Myanmar) gibi Güneydoğu Asya ülkelerinde günümüzde de kullanılan birçok yazı ortaya çıkmıştır.

Vietnam'da kullanılan yazının ayrı bir yeri vardır: XVII. Ve XVIII. Yüzyıllarda Cizvit papazlarının getirdiği Latin harfleri ülkenin tamamına yayılır. Ülkenin kuzeyinden güneyine farklı yazılar kullanan bu halkların, aynı harfleri okuyabildikleri zaman daha kolay Hıristiyanlaştırılabileceklerini düşünen bu papazlar, Vietnamca'yı kaydedebilen bir yazı uydurmuş ve buna "chu'quoc-ngu" ya da kısca "quoc-ngu" ("ülke dilinin harfleri" anlamına gelen bir deyiş) adını vermişlerdir. Latin harfleri Vietnamca'nın telaffuzuna pek uymadığından birçok noktalama ve vurgu imi, "ayırt edici" göstergeler kullanmışlardır. (G.Jean Yazı İnsanlığın Belleği s.68).

Resim 2. 15. Devanagari Hint Yazı Örneği

2.6. Arap Yazıları

2.6.1. Kufi Yazı

Kufi denilen yazının en temel özelliği karakterinin geometrik olmasıdır. Kufi yazının hangi çeşidi göz önünde bulundurulursa bulundursun, bu yazıda en çok göze batan şey, bütün mimarlık eserlerinde olduğu gibi, kanavayı meydana getiren parçaların dikey, yatay olmasıdır. Kufi, sülüs nesih dediğimiz yazı türleri kadar yalınlaştığı, bezemelerinden soyulduğu zaman bile bu geometrik karakterini kaybetmemektedir. Kufi herşeyden önce geometrici bir zekanın doğurduğu yazı soyudur. (İ.H.Baltacıoğlu Türklerde Yazı Sanatı s.34).

Resim 2.16. Offenbach Yazı Müzesi'nde Prof.Dr.Emin Barın'a ait Küfi Yazı ile "Lâ ilâhe illallah" 70x46 cm

2.6.2. Sülüs Yazı

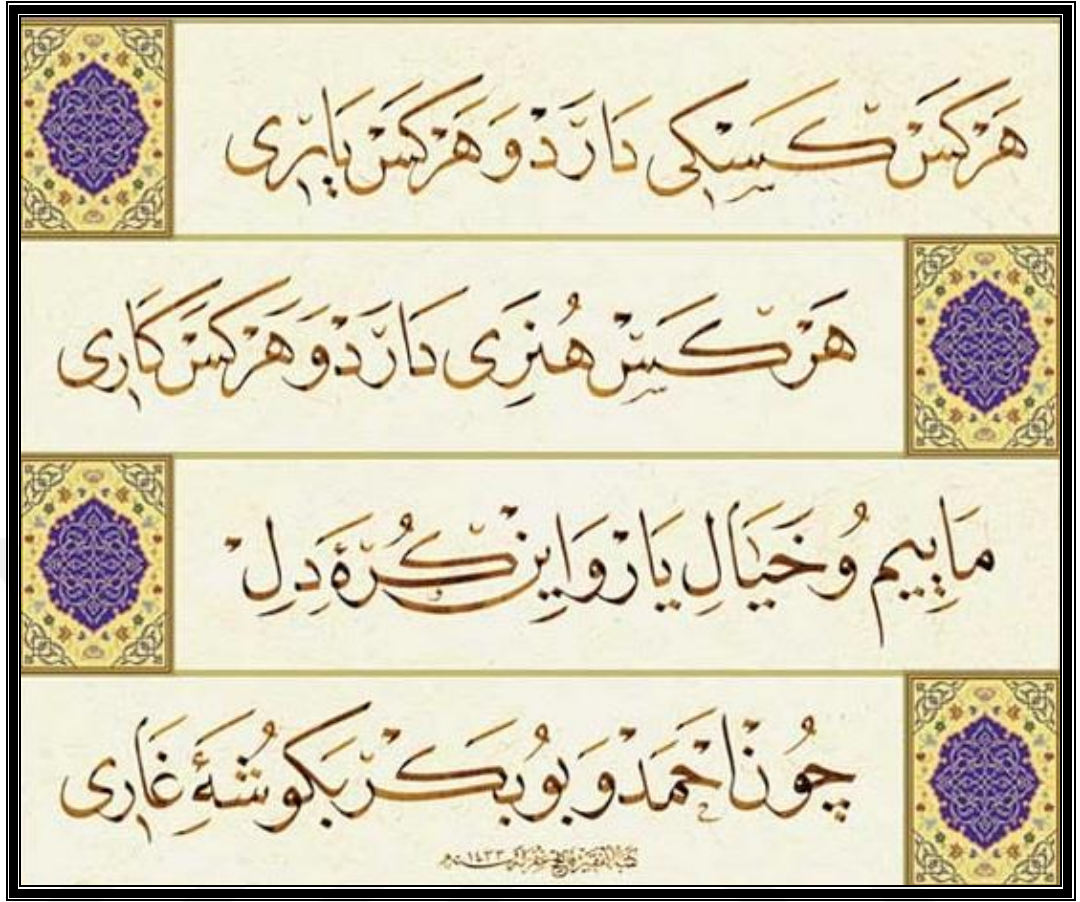
Sülüs de kufi gibi İslam yazılarının ileri en olgun kollarından biridir, belki de birincisidir. Hattatlık deyince ilk olarak sülüsün akla gelmesi bundandır. (İ.H.Baltacıoğlu Türklerde Yazı Sanatı s.37).

Resim 2.17. Sülüs Yazı Örneği, Nazar Ayeti (Kalem Sûresi 51-52 nci Ayetler)
Hattat Betül Utku/ 2011

2.6.3. Nesih Yazı

Nesih, Sülüs türünün gövde oluşları bakımından en ilkel olan şeklidir. Nesih yazısının gövdesi, sülüs celi tiplerine göre çok başlangıçtadır, çok yalındır, birçok harflerinin başları yoğunlaşıp gözsüz kalmıştır, ya da büsbütün yok olmuştur. Nesih yazı hep eğri çizgilerden meydana gelen bir yazı şeklidir. (İ.H.Baltacıoğlu Türklerde Yazı Sanatı s.37).

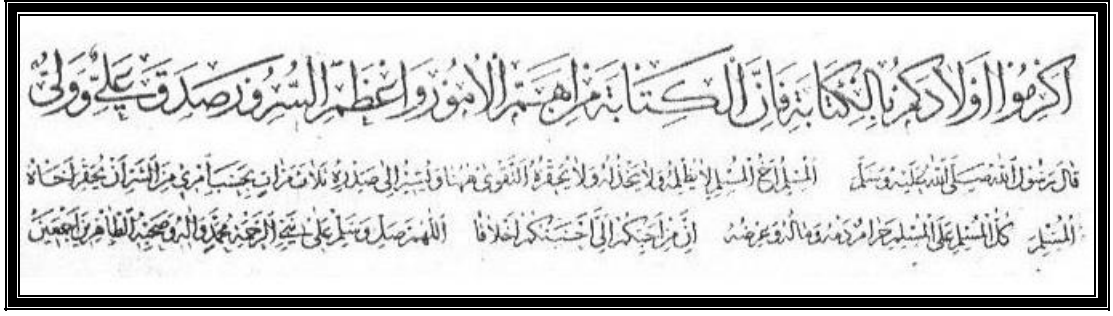
Resim 2.18. Nesih Yazı Örneği, Hz.Mevlana'dan Rubai Hattat Fatih Özkafa/ 2012

2.6.4. Rika Yazı

Rika öz Türk yazısıdır. İş yazılarının en kolayı, en çabuk yazılanıdır.

Hiyeroglifleri, resimleri sembolleri, simgeleri bozarak yazıyı basitleştirmeyi iş edinen ihtiyaç zamanı, hayatı, işi tasarruf etmek ihtiyacı, islam yazılarında gayet basit bir özgülleme şekiller için gerilemeden ibaret bir biçim değiştirme vücuda getirmiştir. Bu biçim değiştirme ürününün adı Rika dır. Tevkî'nin kurallarına bağlı olup onun Nesih gibi küçük yazdan şeklidir. Sözlükte 'küçük sayfa ve mektup' anlamına gelen Rikaa, vakıf işlerinden başka Kur'an-ı Kerim'in sonunda dua sayfasında; yani hattatın kendi adını andığı ve eserini yazdığı yeri, tarihini ve Allah'a duasını bildiren bir veya iki sayfalık yerinde çoklukla kullanılmıştır. (İ.H.Baltacıoğlu Türklerde Yazı Sanatı s.65).

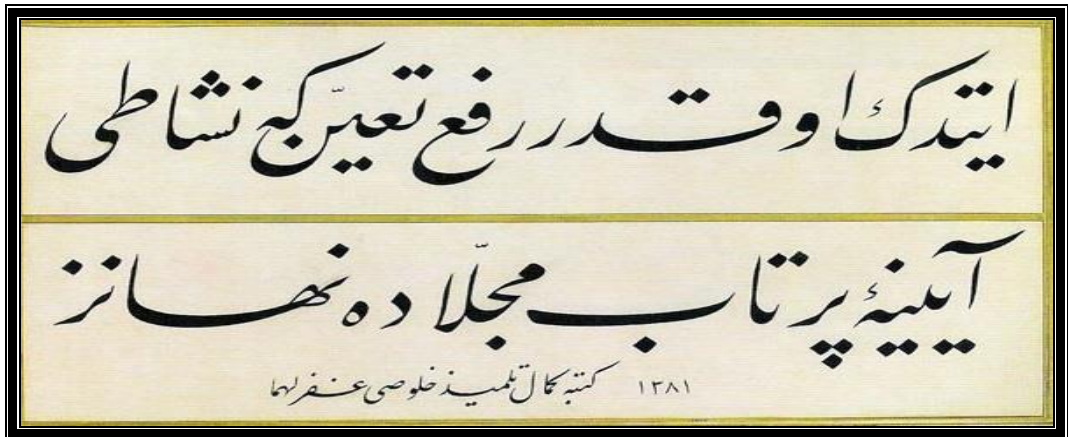

Resim 2.20. Kalın ve İnce Tevki Yazı Örneği

2.6.6. Ta'lik Yazı

Tevkî hattının 14. asırda İran'da kazandığı değişiklikle ortaya çıkmış olup daha çok resmî yazışmalarda kullanılmıştır. Ta'lik 'asma, asılma' anlamına gelmektedir. Bu adı almasının sebebi harflerinin birbirine asılmış gibi bir manzara arz etmesinden ileri gelmektedir. Ta'lik yazı her şeyden önce harf şekillerinin oranlılığı ve çizgilerinin musikisi ile dikkati çeker. Ta'lik yazıda iki üslûp vardır. İran Ta'lik üslûbu ve Osmanlı Ta'lik üslûbu.

Anadolu'da hattatlar 14. yüzyıla kadar İran üslûbunun etkisinde kaldı. Fakat Türk hattatları bu yazıda kendi görüş ve sanat anlayışlarını uygulamışlardır. Yesârî'nin öncülüğü ve oğlu Yesârîzade Mustafa İzzet'in gayreti ile yeni bir üslûp meydana geldi. Haşmetli Sülüs'ün yanında ince, kavisli, narin yapısı ve harekesiz yazılışıyla hoş ve şiir gibi görünüşe sahip olan bu Osmanlı Ta'lik hattının hürde (küçük) veya hafi (ince) denilen şekli edebi eserlerde ve divanlarda kullanılmış, fetvahanenin de resmi yazısı olmuştur.

Resim 2.21. Ta'lik Yazı Örneği Levha Beyit/ Hattat Kemal Batanay 1961

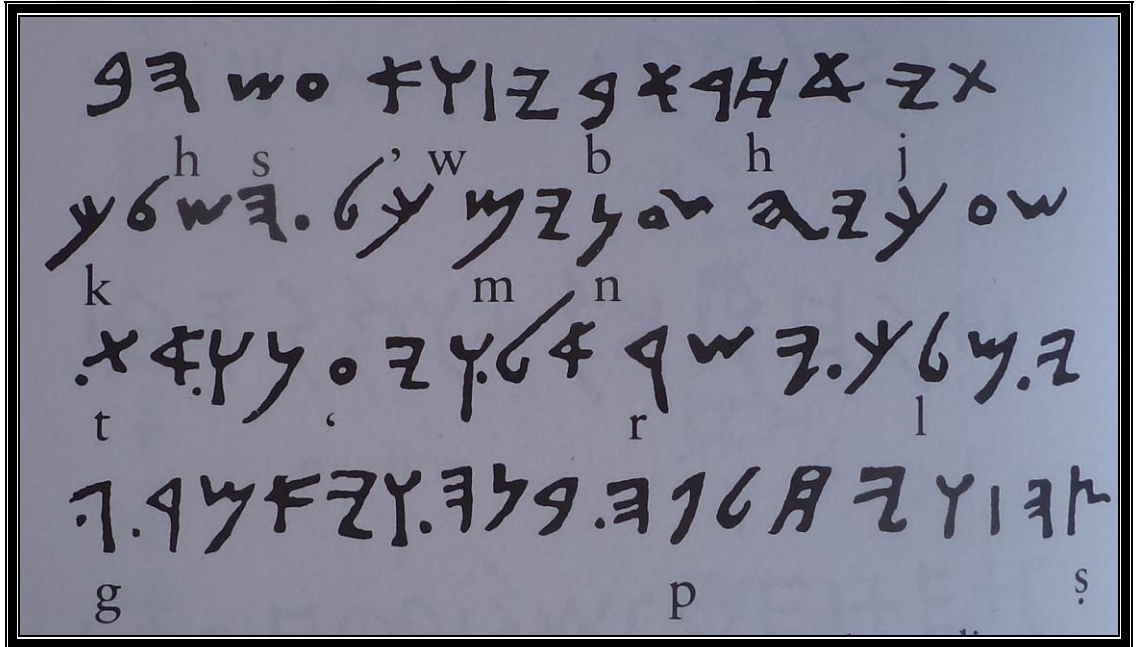
3. BÖLÜM

AVRUPA FONETİK YAZILARI

3.1. Fenike Yazıları

Fenike alfabesi, tahminen MÖ 1050 yılında ortaya çıkmış, Fenike dilini yazmak için kullanılmıştır. Günümüzde kullanılan birçok modern alfabe Fenike alfabesinden türemiştir. Arap alfabesi, Latin alfabesi, Yunan alfabesi ve -Yunan alfabesi üzerinden- Kiril alfabesi gibi. Bugün Fenike alfabesi ile ilgili arkeolojik kalıntılar, Mısır ve Lübnan'ın tarihi bölgelerinde bulunabilir.

Fenike Alfabesi olarak adlandırılan ve ilk alfabe olduğu iddia edilen yazıt, İtalya'nın Toskana bölgesinde bulunan Marsilya Yazıtı'dır. Kazım Mirşan tarafından Türkçe okunan bu yazıt, bir yazı tahtası olarak adlandırılabilir yüzeyi düz bir taşın üzerinde bulunmuştur. Yazıtta: "Tanrı namına elde olunan zaferleri halka anlatmayı mümkün kılan yazıları okutan harfler" denmektedir.

Resim 3.1. Fenike Yazıları

3.2. Yunan Yazıları

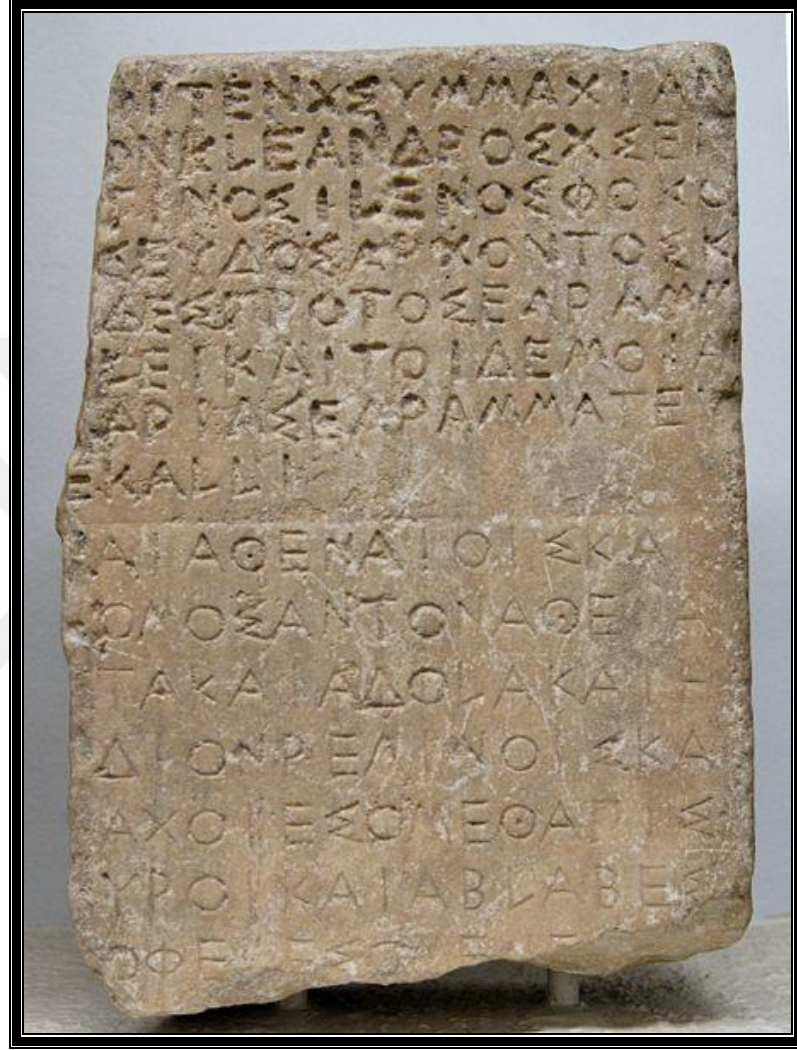
"Fenikelilerin sesçil abecesinden ilk etkilenenler arasında Yunanlılar vardır. Fenikelilerin 22 ünsüzüne kendi ünlü göstergelerini de ekleyerek, bazılarını değiştirerek ve harflere Yunanca adlar vererek yaklaşık M.Ö.X.Yüzyılda kullanmaya başlarlar. Taşa kazıma olarak görülen erken Yunan harfleri esin kaynağı Fenike abecesine göre daha geometrik bir biçim kazanır. Ancak M.Ö. IX.Yüzyılda iki şehir devletine bölünen Yunanistan'da farklı diller gelişir. Başlangıçta bir sağdan sola, bir soldan sağa döndürülerek yazılan Yunan yazısı yaklaşık M.Ö.V. Yüzyılda soldan sağa doğru bir yazım düzenine kavuşur.

Resim 3.2. Yunan Alfabesi-İmparator Neron'un Özgürlük Söylemi

Yunan Alfabesi-İmparator Neron'un Özgürlük Söylemi M.Ö.V. Yüzyılda Fenike aslından çok farklı gelişen, Korint abecesini de içererek, 17 ünsüz ve 7 ünlüden meydana gelen 24 harflik doğulu İyonik abece Yunanistan'ın ilk klasik abecesidir. Diğer yanda Fenike aslına bağlı kalan batılı Kalkıdyan abecesi ise Batı Avrupa abecelerinin atası olur. Ermeni ve Rus Kiril yazılarının kaynağı olan

Yunanca, büyükharf ve küçükharf yazımı olarak ayrı ayrı gelişir. Büyükharf yazısı kamış kalemle taşa kazınmanın taklidi olarak, küçükharf yazısı ise kuştüyü kalemin kullanımını sayesinde, eğik yazı ise hızlı ve gündelik kullanıma bağlı olarak biçimlenir. (N.K.Sarıkavak Kaligrafik ve Tipografik Deneysel Tasarımlar s.10).

Resim 3.3. Yunan Erken Yazıtları

Erken Yazıtlar Yunanlıların M.Ö.2. Binyılda sahip oldukları yazı kültürü, M.Ö.1100'lere doğru Dor istilası sonucu yok olup gitmiştir. M.Ö.8. Yüzyıla gelindiğinde, "Arkaik Dönem" olarak bilinen bu çağda, Yunanistan'da Fenike yazısı yaygınlık kazanır. Aslında Yunan yarım adasında birçok küçük topluluğun konuştuğu dil bir yanda farklı söyleşileri (lehçeleri) diğer yanda biçimdeki farklılıkları içermektedir."

3.3. Run Yazıları

"Avrupa'nın kuzeyinde, Roma İmparatorluğu'na sürekli yağmalama akınları düzenleyen Cermen kökenli halklar bulunmakta, bu halklar Runic abeceyi kullanmaktaydı. Runic abecesinin kaynağının Etrüsk ve Yunan abeceleri olduğu düşünülür.

Runic abece kuzeyde şimdiki Almanya ve İskandinav ülkelerinde yaşayan Cermen kökenli halklar arasında yaygındır. Üstelik, tarihte ilk Türk adını taşıyan devlet olan, Göktürkler'in de runik abecenin farklı bir sürümünü kullandığı ileri sürülmektedir.

Resim 3.4. İsveç'te Östergötland'da bulunan Rök Taşı

İsveç'te Östergötland'da bulunan Rök Taşı, Erken Viking Çağı'nda, Varin tarafından ölen oğlu Vaenod'un anısına yazılan en uzun Runik kitabesidir.

En erken runik yazıtlar M.Ö. V. Yüzyıla tarihlenir, ancak kesin bilinen ilk tarih M.S. II. Yüzyıldır. Runik abece 24 sembolden oluşmaktadır.

"Futhark" abecesi olarak da bilinen bir yazı, adını abecenin ilk altı harfinden alır. Runik abece bölgesel işaretler, silahlar, süslemeler, anıtlar, heykeller, kitabevi taşlar ve dikitlerde kullanılmıştır. Cermen kökenli bu abecelerin yaygın kullanımı M.S. IX. Yüzyıl başında son bulur. Buna karşın 16 sembolden oluşan kuzey run abecesi M.S. VIII. – X. Yüzyıllar arasında Viking Çağı boyunca kullanılır. İngiltere'de ise 33 sembolden oluşan anglo-saxon runic abecenin kullanımı sürer, ancak ada Hıristiyanlaştırılınca Roma Kilisesi abecenin kullanımını yasaklar."(N.K.S/11)

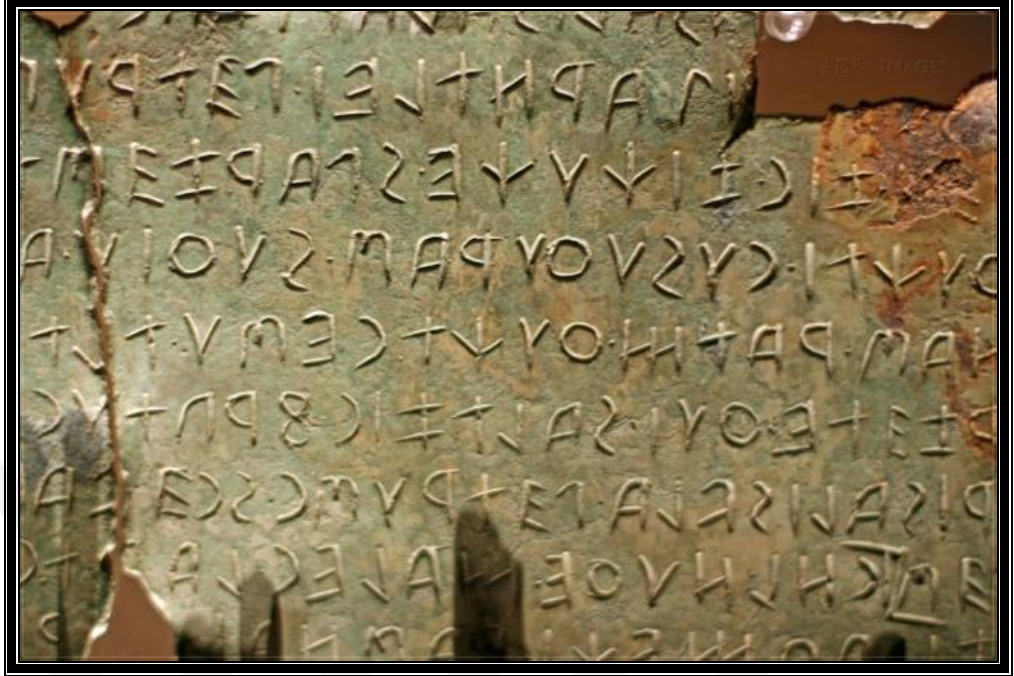

Resim 3.5. Taşa kazılmış Runik Yazılar

3.4. Etrüks Yazıları

"Etrüskler, Yunan adalarından göç eden ve İtalya'nın kuzeyine yerleştiği bilinen kolonistlerin oluşturduğu bir halktır. Latinler ve Roma'dan çok önce mezar odaları, avlulu evler ve yol yapımı gibi çeşitli gelişmeler sağlayan Etrüsklerin

günümüzde henüz tam çözülememiş bir yazı kullandığı bilinmektedir. Etrüks mezar taşlarında bulunan binlerce kitabede kullanılan abecenin arkaik dönem Yunan abecesine benzerliği, yazı bilgisinin de etkiler taşıdığını göstermektedir.

Resim 3.6. Etrüsk Alfabeti Örneği

Etrüskler hakkındaki bilgilerin çoğu Roma döneminde yok edilmiştir. Üstelik bunlar daha çok mezar taşları ya da kısa metinleri içerdiğinden ve de çiftdilli belgeler az ve yetersiz olduğundan, Etrüsk dili gizemini sürdürmektedir.

Üstelik diğer yanda Fenike abecesine olan benzerlik ise, yazı bilgisinin yaklaşık erken bir dönemde kullanıma girdiğini kanıtlamaktadır. M.Ö.XIII. Yüzyıldan M.Ö.IV. Yüzyıla değin elde edilmiş yazıtlar, tabletler ve levhalar üzerinde bulunan abecelerden anlaşıldığına göre, onaltısı ünsüz, dördü ünlü olmak üzere, M.Ö. IV. Yüzyılda kullanılan geç Etrüsk abecesi 20 harften oluşmaktadır. Romalılar Etrüsklerden mimari ve askeri yöntemleri edinirler." (N.K.Sarıkavak Kaligrafik ve Tipografik Deneysel Tasarımlar s.11).

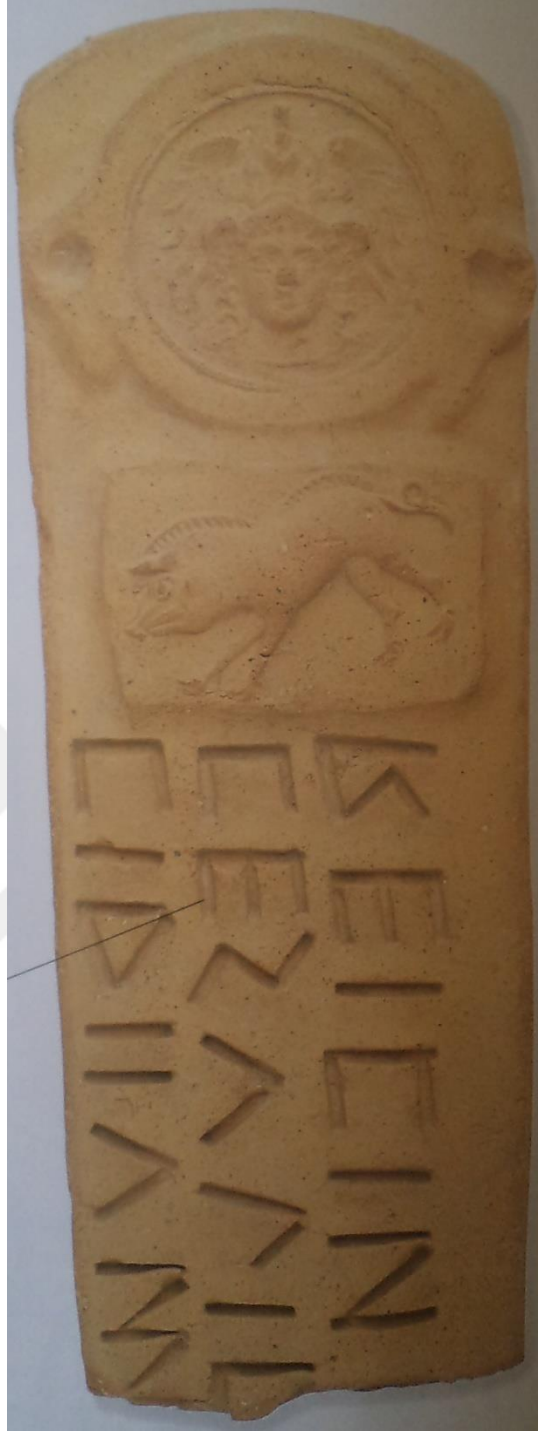

Resim 3.7. Etrüsk Nesnesi

Etrüsk Nesnesi Üzerine Etrüsk abecesinin harfleri kazınmış, horoz biçimli bir vazo ya da mürekkep hokkası olabilecek bu nesne M.S. 7. Yüzyıl başına tarihlenmektedir.

M.Ö. VIII. Yüzyılda kurulan Roma zamanla Etrüskleri egemenlikleri altına alır. Etrüsklerden kalan bir çok uygarlık eseri Roma Çağı'nda yok edilir.

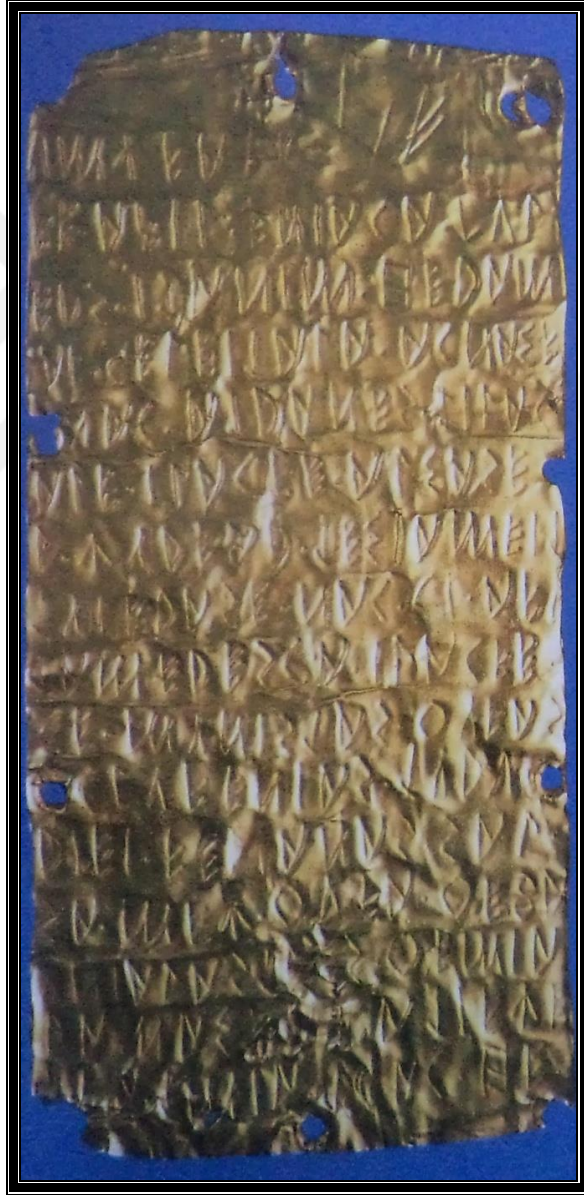
M.Ö. III. Yüzyılda Roman-Latin birleşik devleti doğar ve zamanla Roma tüm İtalya'ya hakim olur. M.Ö. 6. Yüzyıl sonuna tarihlenen bu Etrüsk yazısı bir altın levha tabakasının üzerinde çizilmiştir.

Resim 3.8. Geç Etrusk Harfleri

Geç Etrusk Harfleri Bu harfler Etrükse'den (Etruscan) ıkarılmış eski bir İtalyan dili olan Oscanca yazılmıştır. Bu yazı sistemine göre, Etrusk kültürünün neredeyse her bir görünüşü Romalılar tarafından, yasal ve askeri sistemlerini de kapsayarak, uyarlanmıştır. Atrium denen sivil mimari yapılar, yol yapımı, askeri yöntemleri, mezar odaları vb. uygarlık göstergesi olan uygulamaların çoğu Etrusklerden alınmıştır.

Etrüks abecesinin çok eski bir tarihte yürürlüğe girdiği, Fenike ön örneklerinin bağımsız uyarlamalarıyla bağlantılı ve Yunan yazıtlarıyla aynı zaman dilimine ait olduğu düşünülür. Etrüksler, Yunan abecesinin harf biçimlerini biraz değiştirmişler, bazı işaretleri ise hiç kullanmamışlardır. Abece son biçimini M.Ö. 400'lerde alır ve 16'sı ünsüz, 4'ü ünlü, toplam 20 harften oluşur. Etrüks abecesinin göstergelerinin ses değerleri bilinmesine karşın, dil hala çözülememiştir. Ancak eldeki buluntular Etrüks dilinin bir Hint-Avrupa dili olmadığını göstermektedir. (N.K.Sarıkavak Kaligrafik ve Tipografik Deneysel Tasarımlar s.11).

Resim 3.9. Pyrgi Etrüks Levhası

3.5. Roma Latin Yazıları

"Romalılar İ.Ö. 7. ve 6.yy. larda Yunan alfabesini Latin dilinin sesli harfleriyle çoğaltıp Roma alfabesi haline getirdiler ve bunun sonucunda Capitalis Monumentalis oluştu. İ.Ö. 1.yüzyılda 25 büyük harften oluşan latin alfabesinin son aşamasını kesinleşmiş formlarıyla, olgunlaştırıp geliştirdiler. Kapital formlar kitap ve ticari yazılarda işlek versiyonları ile bu günün el yazıları gibi kullanılmaktaydı. Bu yüz yıllar günümüzde kullanmakta olduğumuz Latin yazılarının form ve fonetik değerler açısından belirginleştiği zamanlar olarak kabul edilir. Roma'da 600' lerden sonra sanatta ve bilimde büyük bir yükselişin başladığı görülür." (Yazı Tasarımcıları S.Ganiz)

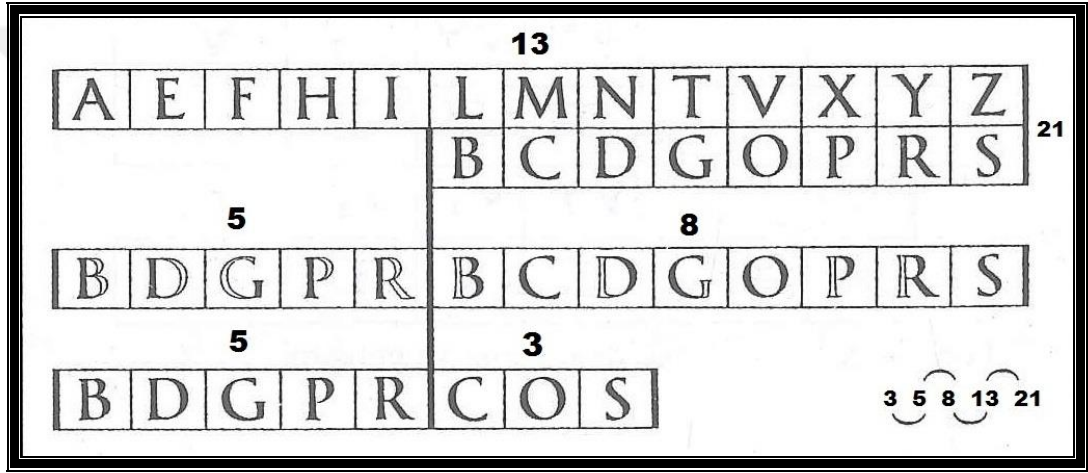
"M.Ö. I. Yüzyılda Roma –Sezar Dönemi'nde- Galya'yı ve Akdeniz kıyılarını fetheder. İmparatorluk çağında Latin edebiyatının büyük eserleri yazılır. Miladi yılların başında Britanya fethedilir. Böylelikle Roma İmparatorluğu kuzeyde İngiltere'den güneyde Mısır'a, batıda İspanya'dan doğuda İran Körfezi'ne kadar büyük bir güç olur. Kazanılan zaferler adına taklar, geçitler, dikili taşlar ve anıtlar yaptırılır. Zaferleri anmak için Romalı yazıcılar ve mermer kesim ustalarınca son derece zarif, bilgi ve estetiğe dayalı bir Roma anıtsal yazısı inşa edilir. Elbette, Romalılar tarafından uyarlanan Latin abecesi yüzyıllar boyunca geliştirilmiştir. M.S.II. Yüzyıl başında Romalıların Cermen ve Dacia halklarına karşı kazandıkları zaferi anmak üzere İmparator Trajan adına dikilen anıtın alınlıklarındaki mermer plakalarda hak edilmiş olan Roma Kapital yazısı olan sonraki dönemlerde yazının oran-orantı ve geometrisi için bir ölçüt olarak önem kazanacaktır. Öncelikle bir yüzey fırçası ile mermer yüzeyde taslaklanan yazı, çelik kalem, keski ve çekicinin ustaca kullanımı sayesinde mükemmelleştirilmiştir. Ancak Trajan Kapitalinin yazma eserlere uygulanışı farklı yazıları yaratacaktır." (N.K.Sarıkavak Kaligrafik ve Tipografik Deneysel Tasarımlar s.12).

3.5.1. Roma Kapitaler: (İ.Ö.1.yy)

(Caput = baş) Lapidar yazıların kategorisine girer (lapis=taş) ve taş üstüne çizilerek yada geniş fırçalarla şekillendirilerek oyulur ve sonradan süslenirdi.

Duvar yazısı olarak kapitaller, tabletler ve duvarlar üstüne yazıldı. İnce ve geniş bir fırça sayesinde harflerin başları geniş sonları ince olurdu. Roma Kapitaller, günümüzde kullanılan büyük harf yazılara temel oldular. (S.Ganiz Yazı ve Tasarımcıları s.27)

Roma Kapital yazı formlarında gövdelerin en ve yükseklikleri, karakterlerin kare, dikdörtgen, üçgen ve daireseller içindeki yapıları ve alfabe içindeki sayısal bölünümü **Altın Oran** sistemine göre hesaplanmıştır.

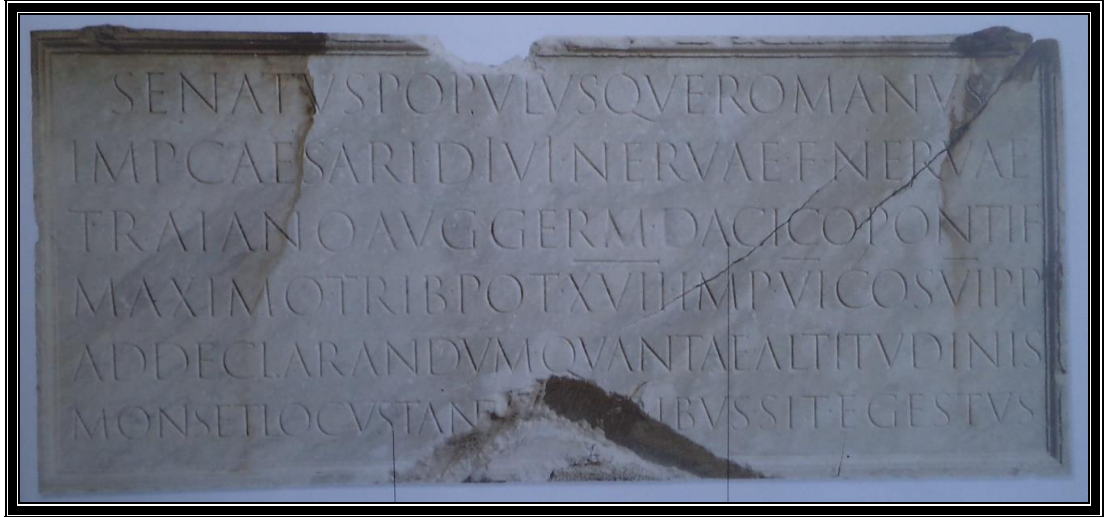

Resim 3.10. Latin Alfabesindeki karakterlerin Altın Oran sistemine göre dağılımı

Altın Oran, $1 / 1.618$ sayısal faktörüyle ilgili bir sistemdir. Örneğin, bir dikdörtgende uzun kenarın kısa kenara bölümünün $1 / 1.618$ değerini vermesi oranının doğruluğunu gösterir.

1, 2, 3 : 5, 5 : 8, 8 : 13, 13 : 21 ve bu şekilde devam ederek süren sayısal hesaplama yaklaşık olarak doğru oranları verir.

Başlangıcında sağdan sola yazılan Latin yazıları daha sonra soldan sağa yazılımlarıyla yerleşti. Roma yazılarına ait en önemli ve gelişimini tamamlamış ideal formlar, İ.S. 113'te dikilen trajan sütunları üstüne oyulan yazılar örnek gösterilebilir.

Resim 3.11. Trajan Sütunu

Roma İmparatoru Trajan'ın askeri zaferlerini kutlamak için Romalılar tarafından M.S. 112-113 yılları arasında dikilmiştir. Süslü oyulmuş sütunun temelinde bulunan yazıt, 9 cm ve 13.2 cm yükseklikleri arasında değişen Roma Kapital harfleri içerir. Mermere kazınmış yazıtlar arasında, kendi türünün en iyi örneğidir. Kitabe, 2,74 m genişlikte ve 1,15 m yüksekliğindedir. Bu yazıt Trajan'ın eski Cermen (bugünkü Almanya) ve Dacia (bugünkü Romanya) halklarına karşı savaşlarını anmakta ve "SENATVS-POPVLVS-QVE-ROMANVS" (Roma'nın Senatosu ve Halkı) tümcesiyle başlamaktadır. Harfler, arka düzlemde ön düzleme çıkabilenler diye, asıl olarak kırmızıyla renklendirilmiştir. Sözcükler, aralarındaki orta hizalı noktalarla, rakamlar ise üstlerine çizgi çizilmek suretiyle birbirinden ayrılmışlardır. O çağda Roma rakamları Latin abecesinin harflerinden oluşmakta, metinlerden ayırmak için rakamların üstüne bu nedenle çizgi konmaktadır.

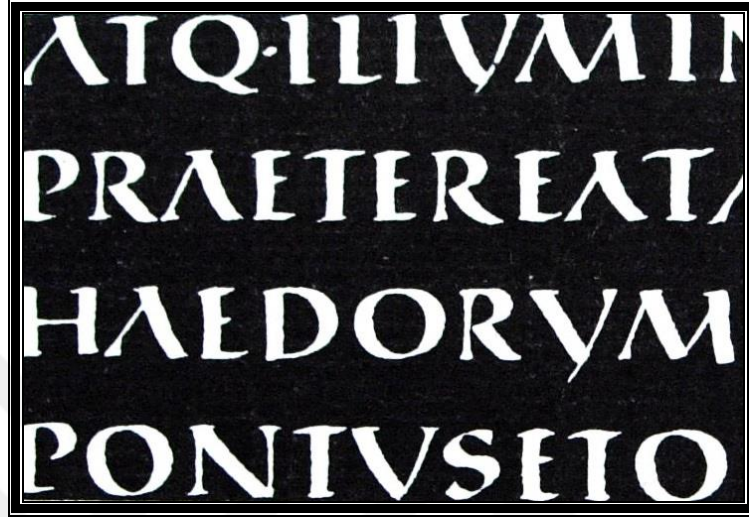
İ.Ö. 1. yy. dan itibaren Roma Kapitallerden giderek Roma Kursiv ve Roma Miniskül'leri olarak bilinen küçük harf yazı sistemleri gelişerek İ.S. 8.yy. dan itibaren kapitalerin yanısıra minisküllerin uygulanmasına geçildi.

Fenike	Eski Sami	Doğu	Batı	Yunan	Eski Roma
𐤀 𐤁	𐤀	𐤀	𐤀	𐤀𐤀	𐤀𐤀𐤀
𐤂 𐤃	𐤂	𐤂	𐤂	𐤂𐤂	𐤂𐤂
𐤄 𐤅	𐤄	𐤄	𐤄	𐤄𐤀	𐤄𐤀
𐤆	𐤆	𐤆	𐤆	𐤆𐤆	𐤆𐤆
𐤇 𐤈	𐤇𐤈𐤉	𐤇	𐤇	𐤇	𐤇𐤆
𐤊 𐤋	𐤊	𐤊	𐤊	𐤊𐤈	𐤊
𐤌	𐤌	𐤌	𐤌	𐤌𐤌	
𐤎 𐤏	𐤎	𐤎	𐤎	𐤎	𐤎
𐤐 𐤑	𐤐𐤑𐤒	𐤐	𐤐	𐤐	𐤐
𐤓 𐤔	𐤓𐤔	𐤓	𐤓	𐤓𐤀	𐤓𐤀
𐤕 𐤖	𐤕	𐤕	𐤕	𐤕𐤕	𐤕
𐤗 𐤘	𐤗𐤘𐤙	𐤗	𐤗	𐤗𐤎	𐤗
𐤚 𐤛	𐤚	𐤚	𐤚	𐤚𐤚	𐤚
𐤜 𐤝	𐤜𐤝	𐤜	𐤜	𐤜	𐤜
𐤞 𐤟	𐤞𐤟	𐤞	𐤞	𐤞𐤞	𐤞𐤞
𐤠 𐤡	𐤠𐤡	𐤠	𐤠	𐤠𐤠𐤠	𐤠𐤠
𐤣 𐤤	𐤣𐤤	𐤣	𐤣		
𐤥	𐤥𐤦	𐤥	𐤥	𐤥𐤥	𐤥𐤥𐤥
𐤨	𐤨𐤩	𐤨	𐤨	𐤨	𐤨
		𐤨	𐤨	𐤨	𐤨
		𐤨	𐤨	𐤨	
		𐤨	𐤨	𐤨	𐤨
𐤬	𐤬𐤭	𐤬	𐤬	𐤬	𐤬

Resim 3.12. Fonetik yazının Fenike'den Roma'ya gelişimi

3.5.2. Kapitalis Kuadrata (İ.S.1.-3.yy.):

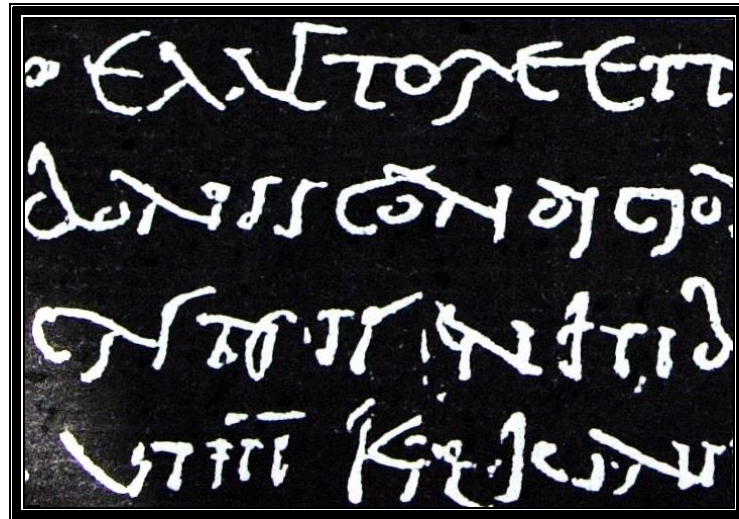
Roma kitap yazısı olarak kullanıldı. Enine tutulan kamyş ya da metal kesik uçla yazılırdı. İnce ęizgiler ve uzantılar için uç yana ęevrilirdi.

Resim 3.13. Kapitalist Kuadrata

3.5.3. Eski Roma Kursiv Yazısı (İ.S.1.-3.yy.)

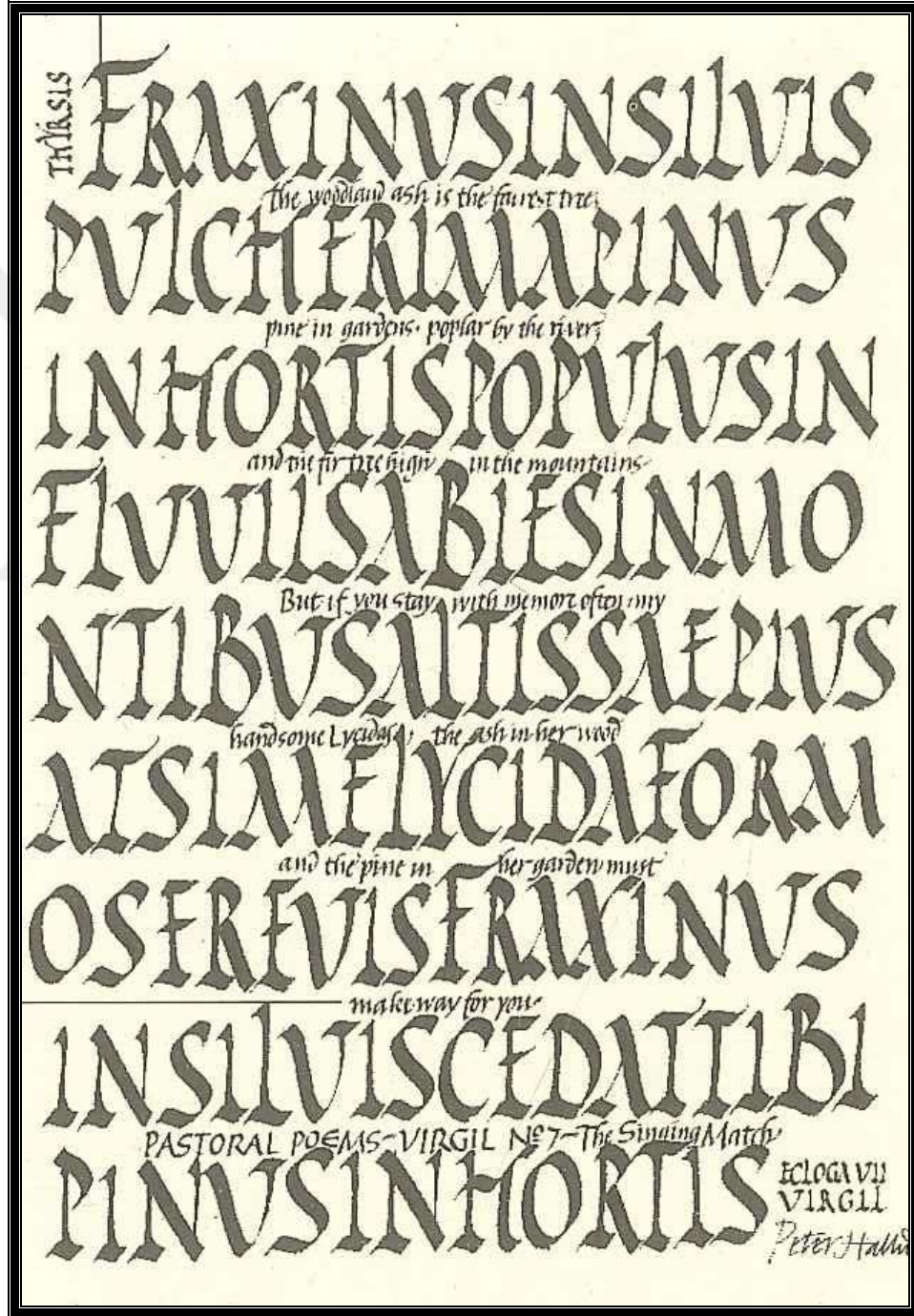
Bu yazılar g¼nl¼k yaşamda kullanılan, ęabuk yazılan ve bu g¼n¼n kursiv el yazılarına benzeyen eğimli ey yazılarıydı. B¼y¼k harflerle yazılmalarına karşın min¼sk¼ller gibi alt ve ¼st uzantıları vardı.

Resim 3.14. Eski Roma Kursiv Yazısı

3.5.4. Rustik Kapitaller (İ.S.1.-5.yy.)

Geniş uçlu taş yazısı olarak daha ince ve küt bir fırça ile taşa yazılarak oyulurdu. Bu yazı türü şirket isimleri ve rakamlar için de duvarlara yazılarak kullanılırdı. Kitap yazısı olarak da yazılabilen Rustik Kapitaller de dikey vurgular ince, yatay vurgular ise kalın serifler çekilerek süslenirdi.

Resim 3.15. Rustik Kapitaller

3.5.5. Roma Unsiyaller (İ.S. 3.-9.yy.)

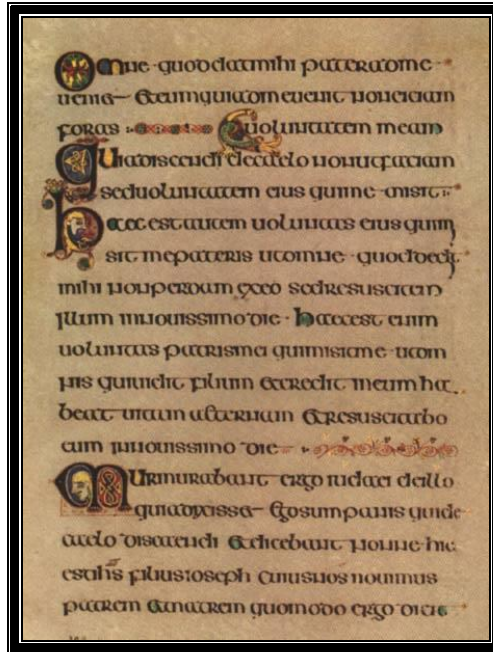
Genç Roma stiline örnek olan bu yazılardaki dikey vurgular daha yuvarlak ve genişçe yazılmaktaydı. Kapital formlarda yazılmalarına karşın küçük harflere geçişin ilk ipuçları harflerin üst ve alt uzantıları ile verilmekteydi.

Resim 3.16. Roma Unsiyaller

3.5.6. Roma Yarı Unsiyaller (İ.S. 3.-4.yy.)

Yarı unsiyallerle küçük harf formları açıkça belirginleşmesine karşın, yine de bu yazılar kapitaller olarak adlandırılırlar.

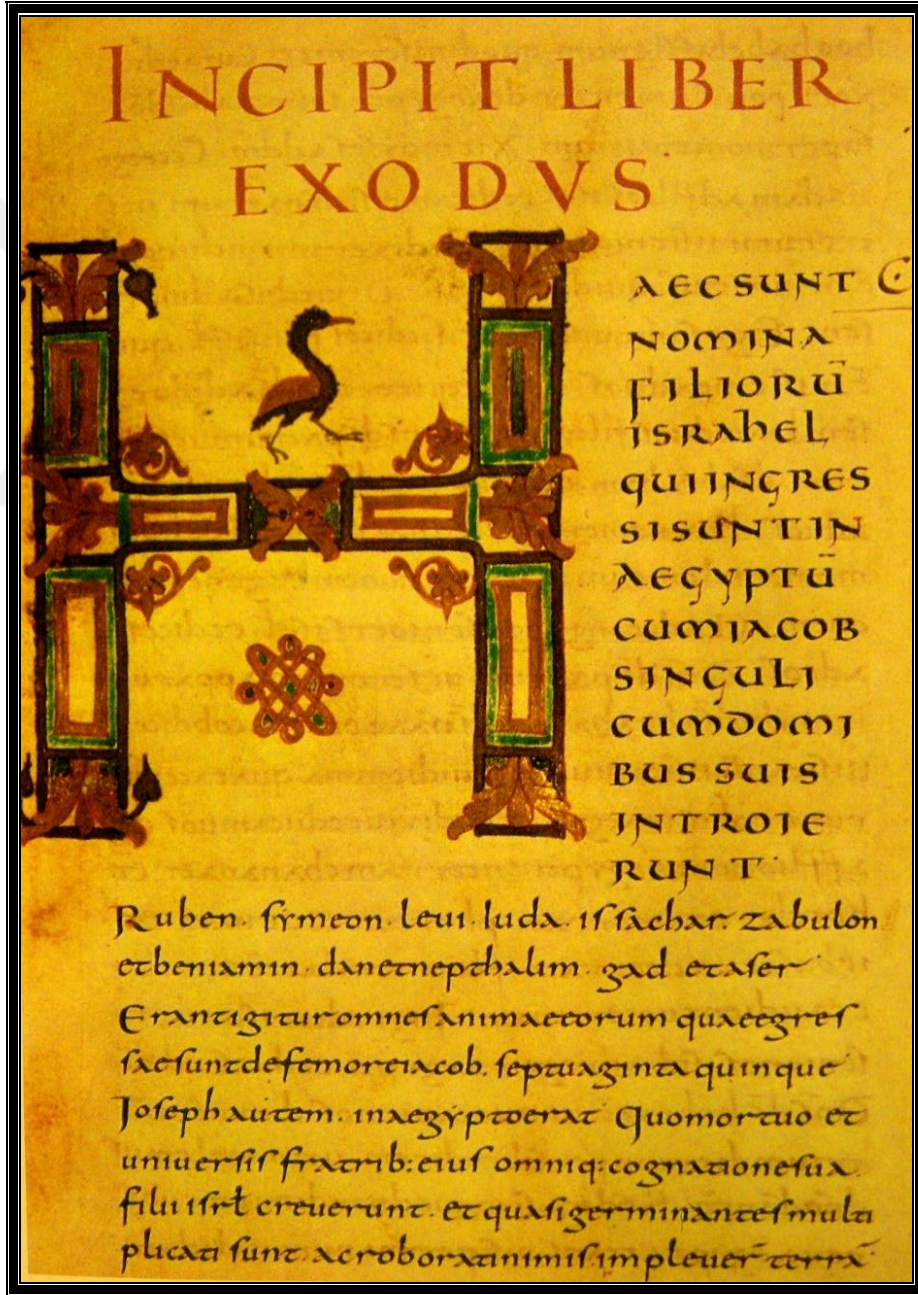

Resim 3.17. Roma Yarı Unsiyaller

3.5.7. Karolenj Küçük Harf Yazıları (İ.S. 8.-11.yy.)

Yarı unsiyallerin gelişmiş formlarına sahiptir. Baş harflerde kapitaller kullanılmaktaydı. Büyük Karl tarafından tüm Avrupa için milli yazı olarak zorunlu tutulmuştur.

8.yüzyılın sonlarına doğru kültür, politika ve dini reformlar açısından özellikle Batı Avrupa, Karolenj'lerin etkisi altına girdi.

Resim 3.18. Grandville İncili

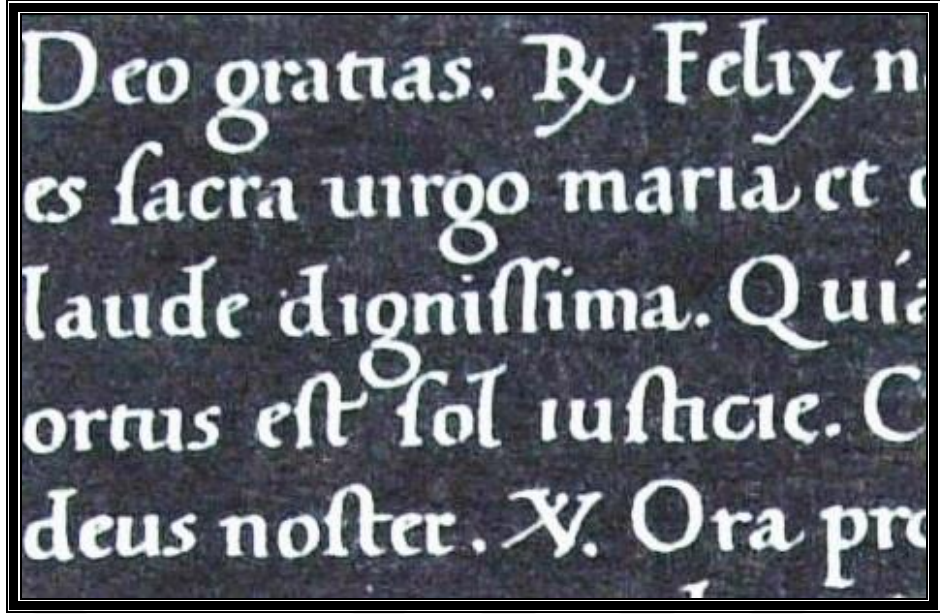
Grandville İncili Karolenj miniskülü harflerinin ilerlemiş örnekleri. Yazı dört düşey çizgi arasında yazılmıştır. Küçükharf gövdeleri ortadaki iki çizgiye tutunmaktadır. Yukarı uzantıları üst çizgiye, aşağı uzantıları alt çizgiye ulaşmaktadır. Aşağı ve yukarı uzantıları tam tamına küçükharf gövde boyları ile aynı yüksekliktedir. Düz-kesim kalem ucu Karl Dönemi küçükharflerine bir parça ileriye doğru bir hamle verir.

Tüm imparatorluk sınırları içinde kanunlar, kararnameler ve ilanlar vatandaşlar ve resmi yetkililer tarafından kolayca anlaşılacak bir şekilde yazılıp okunmaya başlandı. Nedeni ise, Roman formlardan gelişerek ortaya çıkan ve küçük harflerden oluşan Karolenj Minisküllerinin kullanıma girmesiydi. Karolenj miniskülleri Latin Yazıları tarihinde çok önemli bir yer tutmaktadır. Roma kapitaller daha sonra bu günün modern yazıları da dahil olmak üzere minüskül formlara temel oldular.

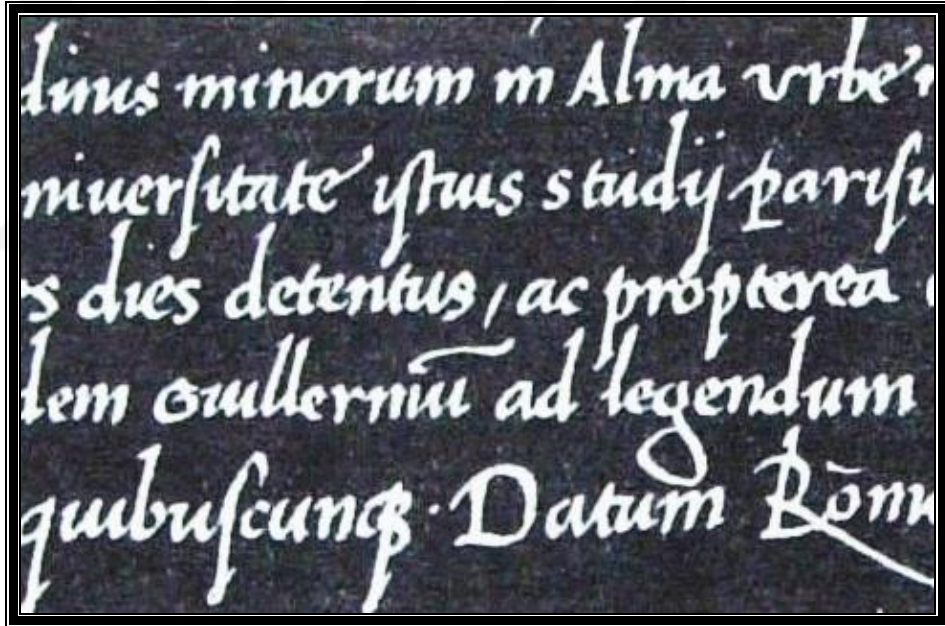
Karolenj Antik 13.yy.da Hümanistik Antik ve kursivlere değişim göstermiştir. 14.yy.da kitapların çoğaltılması, gelişen tahta baskı yöntemi ve 1443 yılında Gutenberg tarafından icat edilen baskı makinesiyle birlikte kolaylaştırıldı. El ile yazılan kitapların harfleri metalden dökülerek gerçekleştirilen hareketli kalıplarla basılan kitapların çoğaltılması gerçekleşmiş oldu. Eski Antik, Antik ve Yeni Antik yazılar, Antik yazının başlıca temsilcileri sayılırlar.

3.5.8. Hümanistik Antik (Minüsküller ve Kursivler) (15. – 16.yy.)

İtalya'da Karolenj Minisküllerinin devamı olarak ortaya çıktılar ve kitap yazılarında kullanıldılar. İsimlerini Rönesans'ın insancıl düşünce sisteminden aldılar.

Resim 3.19. Hümanistik Antik Minuskül

Resim 3.20. Hümanistik Antik Kursiv

3.5.9. Cancellaresca Bastarda – İtalien (1554)

Hümanistik Antik kursiv ve Venedik’li Manutius ve Griffo’nun kursivleri ile başlayan italik yazıların geleneği 16.yy.ın sonlarında Cancellaresca Bastarda ile devam etti ve daha sonra bunlar İngiliz el yazılarına da temel oldular.

Resim 3.21. Cancellaresca Bastarda – İtalien

3.5.10. Genç Antik (Bodoni), Genç Antik Kursiv (1880)

19. Yy. yazıları. Bodoni tarafından, Baskerville'in başlattığı yenilikçi hareketin ardından F. Didot'un yazılarda prensiplerini belirlediği formları mükemmelleştirildi. Serifler çok ince, Ana vurgular ağır, yuvarlak harflerde dikey eksenlerin hakim olduğu bir yazı türü oldu.

Resim 3.22. Genç Antik (Bodoni), Genç Antik Kursiv (1880)

3.5.11. Latin Kurrent Als Drucktype (18.yy.)

16.yy.da İtalyan, Cancellaresca ile başlayan el yazıları geleneği 18.yy.da gelişerek bugün kullandığımız script formlara ulaştılar.

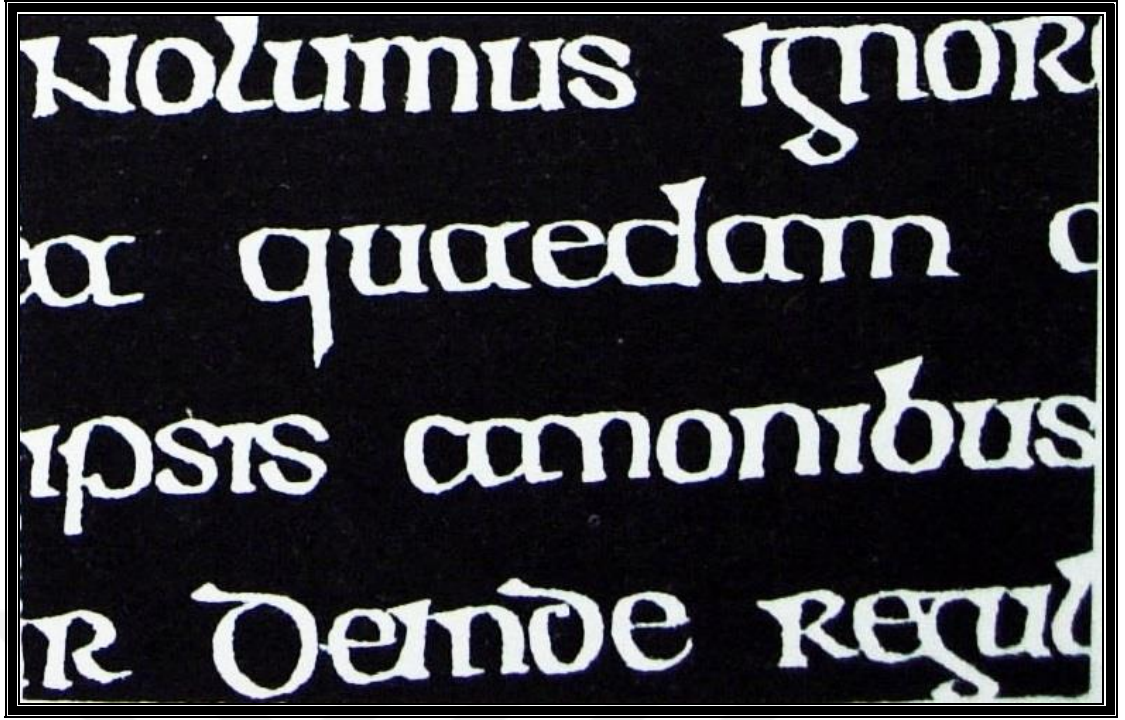

Resim 3.23. Latin Kurrent Als Drucktype (18.yy.)

3.5.12. İrlanda Yarı Unsiyalleri (İ.S. 7. – 12. yy.)

Üst ve alt uzantıları ile tamamlanmış küçük harflerin gelişimini göstermektedir. Küçük harflerin yanında unsiyal formlarla büyük harflerde görülür. Kelime araları açıktır ve hızlı yazılabilen özelliğe sahip aralıklı yazıların öncüsüdür.

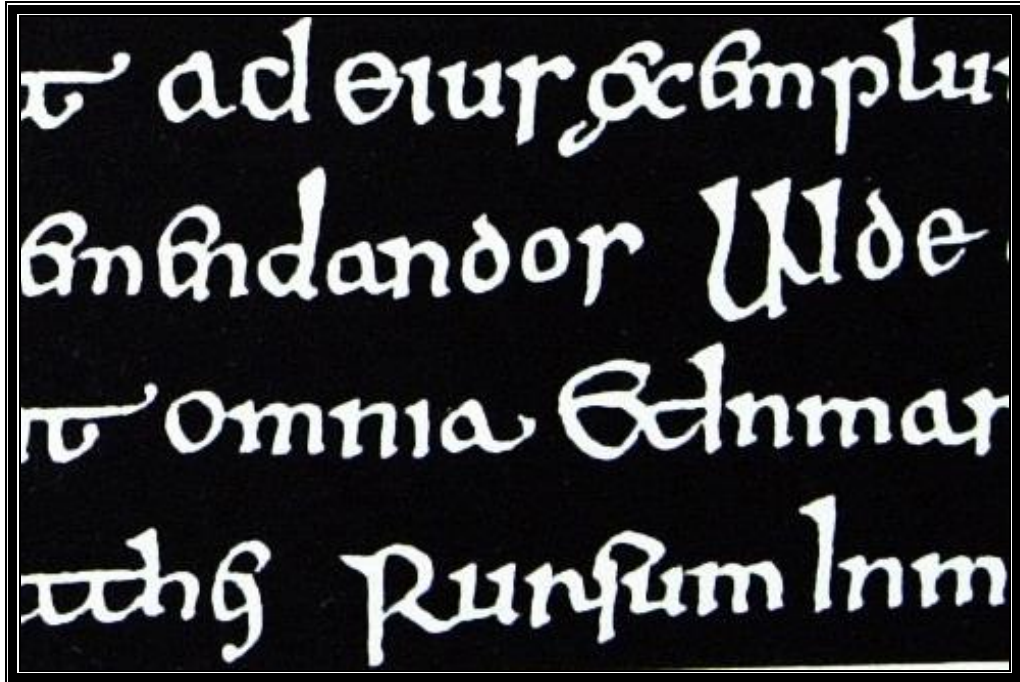
7. yy.da Unsiyallerden iki ayrı yazı geliştirdi. 1. yuvarlak antik yazılar ve 2. Gotik yuvarlak, Gotik, Schwabacher ve Fraktur gibi aralıklı kitap yazıları. Bunlar baskı kalıplarına örnek olmuşlardır.

Resim 3.24. İrlanda Yarı Unsiyalleri (İ.S. 7. – 12. yy.)

3.5.13. İrlanda Küçük Harf Yazıları (İ.S. 8.yy)

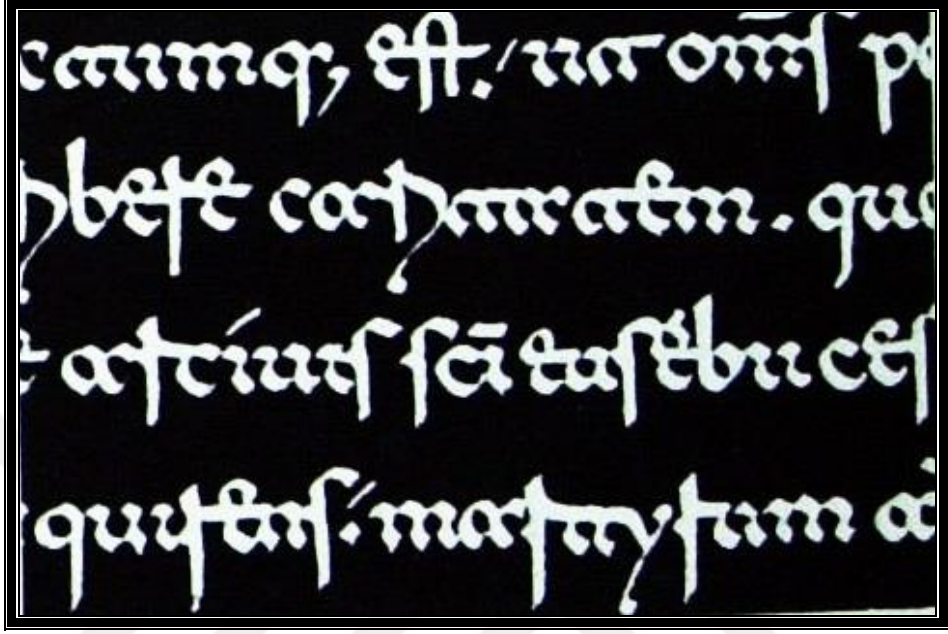
Baş harflerin büyük harflerle yazıldığı bu yazı türü de diğer küçük harf yazıları ile benzer özelliklere sahipti.

Resim 3.25. İrlanda Küçük Harf Yazıları (İ.S. 8.yy)

3.5.14. Güney İtalyan Beneventana Yazısı (İ.S. 9. – 13. yy)

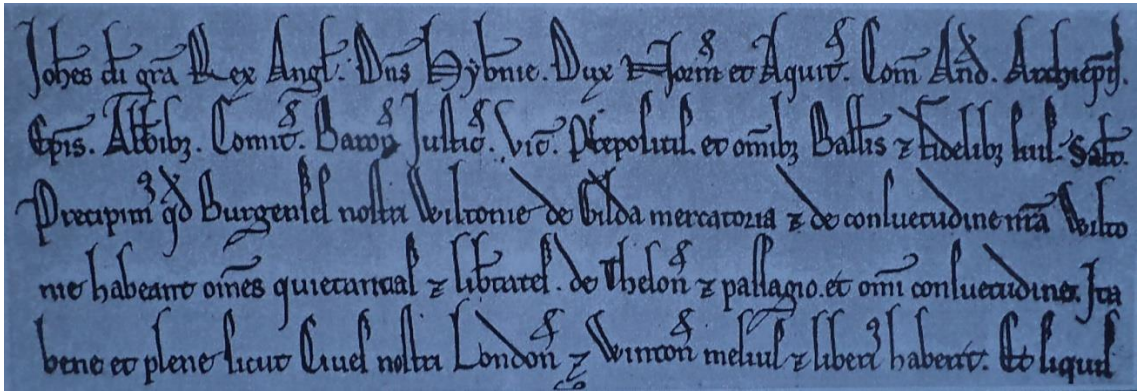
Ucun eğik tutulmasından kaynaklanan boyuna uzun vurgulu ve yatay çekişlerde geniş görünümlü gövdelere sahip dekoratif etkili bir yazı idi.

Resim 3.26. Güney İtalyan Beneventana Yazısı (İ.S. 9. – 13. yy)

3.5.15. Angelsaks Evrak Yazısı (İ.S. 13. yy.)

Yukarıya doğru birçok uzantılara ve yoğun süslemelerle yazılırdı.

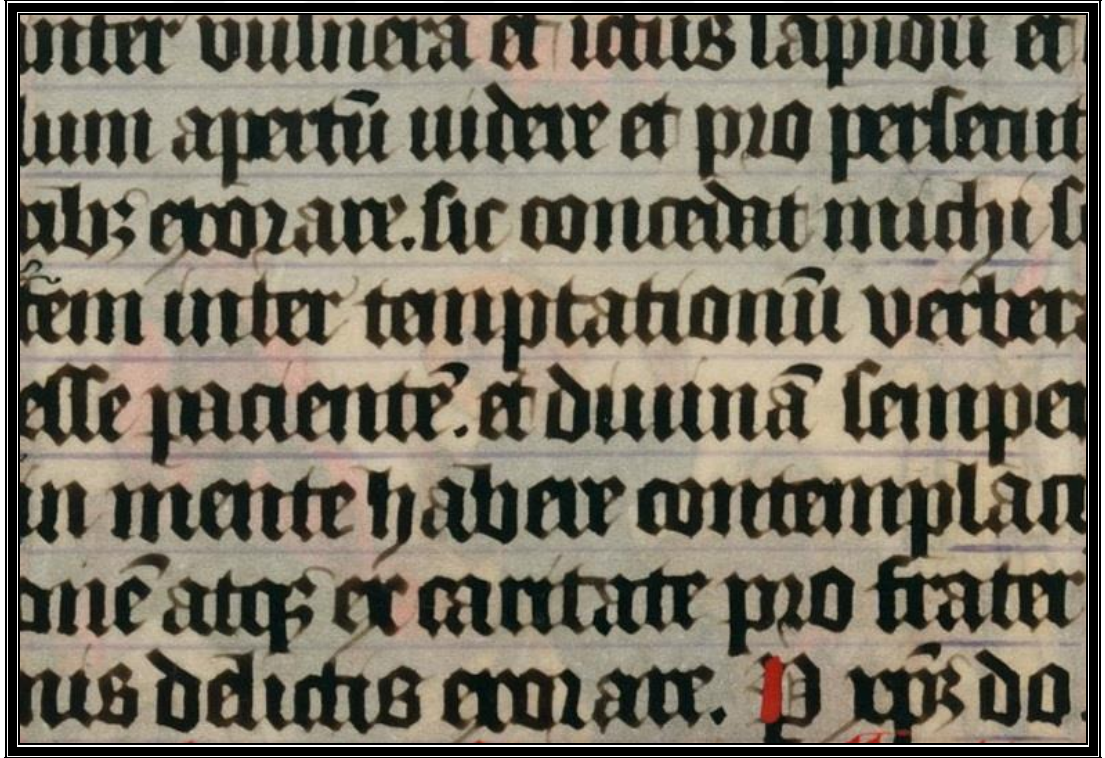

Resim 3.27. Angelsaks Evrak Yazısı (İ.S. 13. yy.)

3.5.16. Gotik Yazılar (1230 – 1500)

12.yy.dan itibaren Avrupa’da Gotik çağın kültür merkezleri şehir devletleri olarak düşünebileceğimiz kaleler ve manastırlardı. Okumak ve yazmak belirli bir sınıfın tekelindeydi. Bu sınıfı da soylular ve rahipler oluşturmaktaydı. İncil ve benzeri gibi tanrıya adanan yazılı eserler manastırlarda yaşanan rahipler tarafından yazılır, çok titiz ve dikkatli bir şekilde kopyalanarak çoğaltılırdı. Bu eserlerin tipografik tasarımlarında yazılı metinlere eşlik eden resimler ve insiyaller görkemli biçimde kullanılmaktaydı. 12.yüzyıl süresince ekonomik, sanatsal ve kültürel gelişmelerin sonucunda kale ve manastırların yerini yavaş yavaş şehirler almaya başladı. Yazı sanatı da bu gelişim sürecinde değişikliğe uğramaya başladı.

Dikey vurgu başlangıç ve bitişleri kırılırken harflerin gövdeleri de daralıp uzamaya ve birbirlerine daha yakın yazılmaya başlandı. Bu yeni ve değişik yazı türü Gotik miniskülü olarak adlandırıldı.

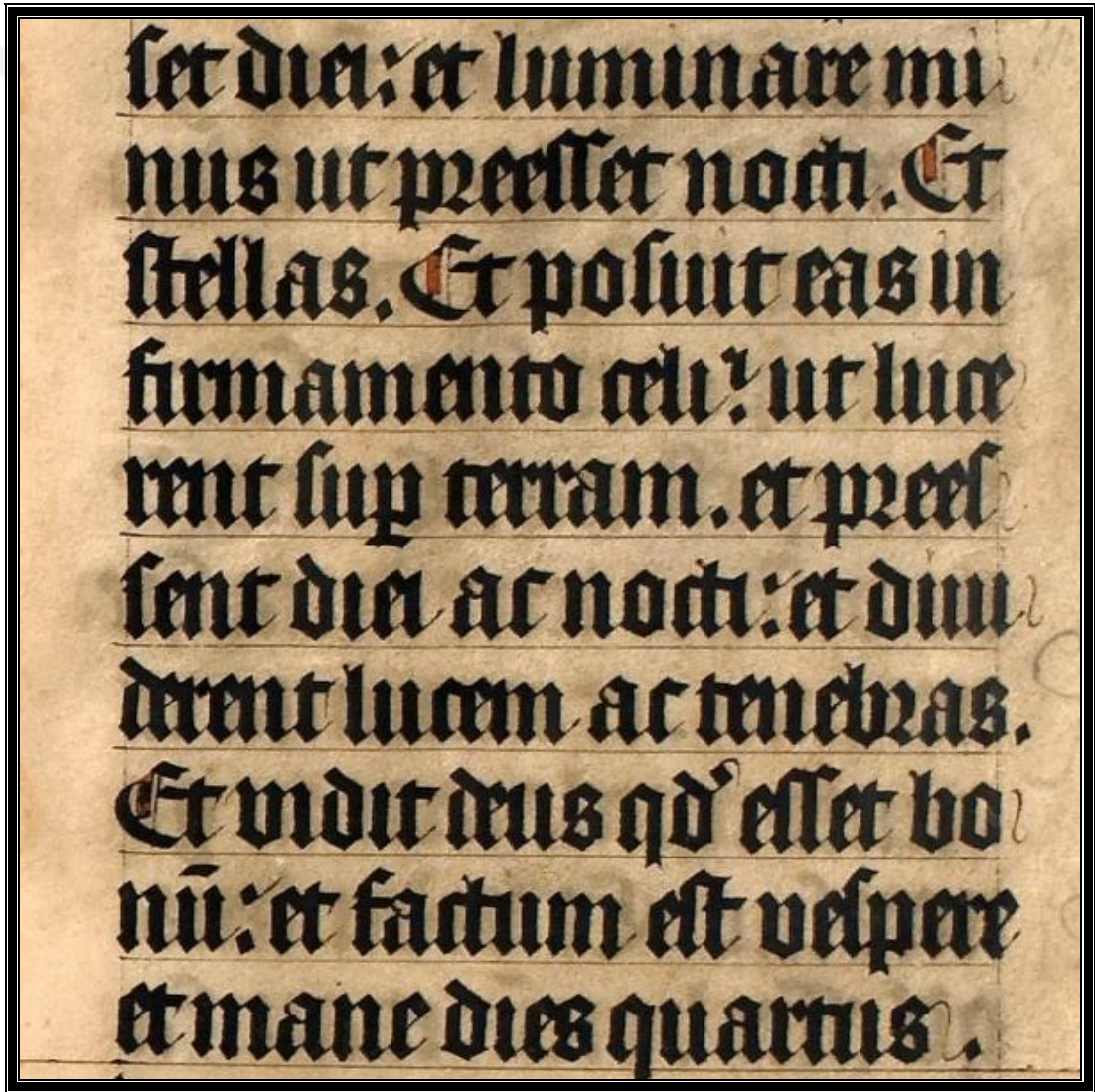
Resim 3.28. Gotik Yazılar (1250-1500)

Daha sonra Gotik yazıların miniskül versiyonlarında harf gövdelerindeki çıkış ve inişler eskiye göre kısılırken Tekstura’nın dışında dikey, keskin, kırık vurguların

yanı sıra eğimler ve kavisler de kullanılmaya başlandı, seçenekler arttı. Bunlardan biri olan Rotunda kolay okunabilen dar gövde yapılarıyla temelini Gotik yazılardan aldı ve İtalya, İspanya, Almanya dahil tüm Avrupa üzerinde yaygınlıkla kullanıldı. 13. yy. Gotik yazıların en çok rağbet gördüğü çağ oldu ve 16. yüzyıl sürecinde yazı formlarındaki büyük değişiklikler nedeniyle kullanımdaki etkisi büyük ölçüde azaldı.

3.5.16.1. Textura (13. – 15.yy)

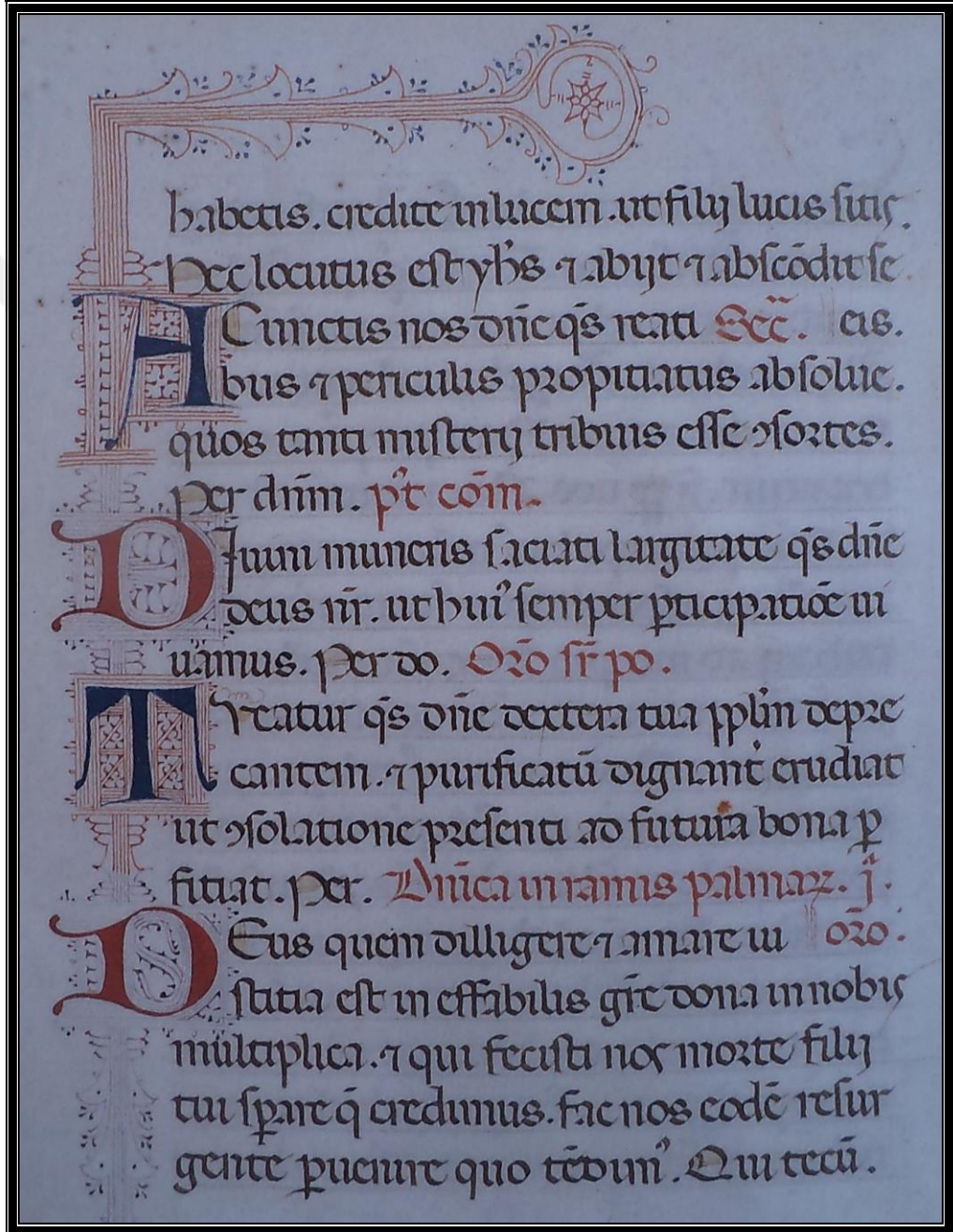
Pek çok harf tasarımcısı tarafından farklı şekillerde yazılmıştır. Yazmadan önce kurşun kalemle taslağının yapılması gerekirdi.

Resim 3.29. Textura (13. – 15.yy)

3.5.16.2. Rotunda (13. – 15. yy.)

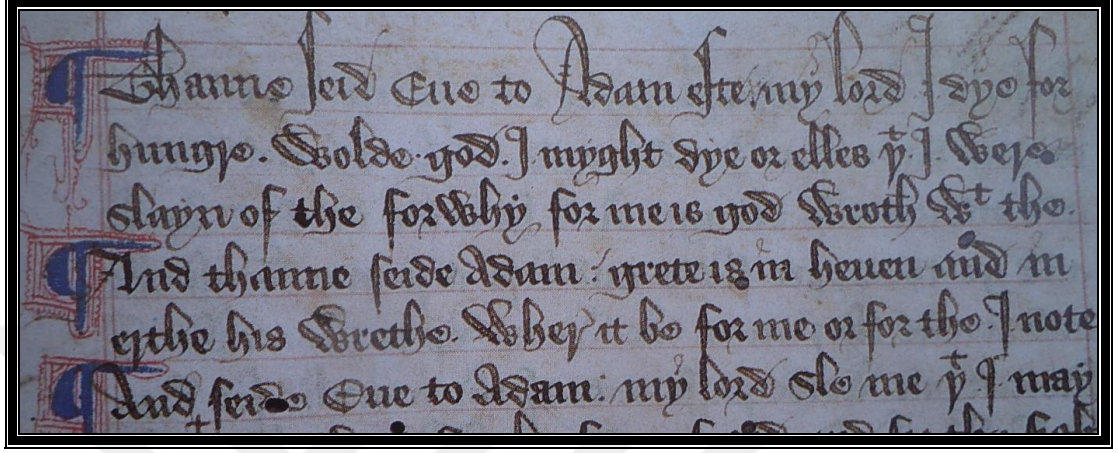
Akdeniz bölgesinde kullanılan gotik yazı türü, kalın uçla yazılan ve süslemeleri fazla bir yazı idi. Alman matbaacılar tarafından bu yazı türü metalden yapılarak matbaalarda baskı için kullanılmıştır. Yuvarlak formlarıyla Antik özellikler gösteren bu yazı stili aralıklı yazı (gotik) ailesine aittir.

Resim 3.30. Rotunda (14. yy.)

3.5.16.3. Alman Bastarda (14. yy.)

Gotik yazılar içinde çok işlek ve aşırı süslemeli yazılışlarıyla ortaya çıkarak sanatsal etkileriyle kullanıldılar.

Resim 3.31. Alman Bastarda (14. yy.)

3.5.16.4. Schwabacher (1470)

Halkın da kullandığı bir yazı stilidir. Adını nereden aldığı bilinmiyor. Harflerin gövdelerinde hareketlilik gözlenir, daha da hareketli yazılabilirler.

Genişçe, yuvarlak ve aralıklı olarak yazılırlar. Gotik yazı genelde soyluların kullandığı bir yazı türü olmakla birlikte, Schwabacher halkın kullandığı bir yazıdır. Kendine özgü formlarıyla türünün en güçlü örneğidir.

Resim 3.32. Schwabacher (1470)

3.5.16.5. Fraktur (1560)

Geniş uçla yazılır. Aralıklı yazılan yazılara ait ve bitkisel motiflerle yazılış özelliklerine sahiptir. Dekoratif olarak yazılabilmelerinden dolayı güzel yazı sanatının, yani kaligrafinin doğuşuna neden olmuştur. Ünlü kaligraflar tarafından çizilen tasarımların metalden kesilerek kalıpları yapılırdı.

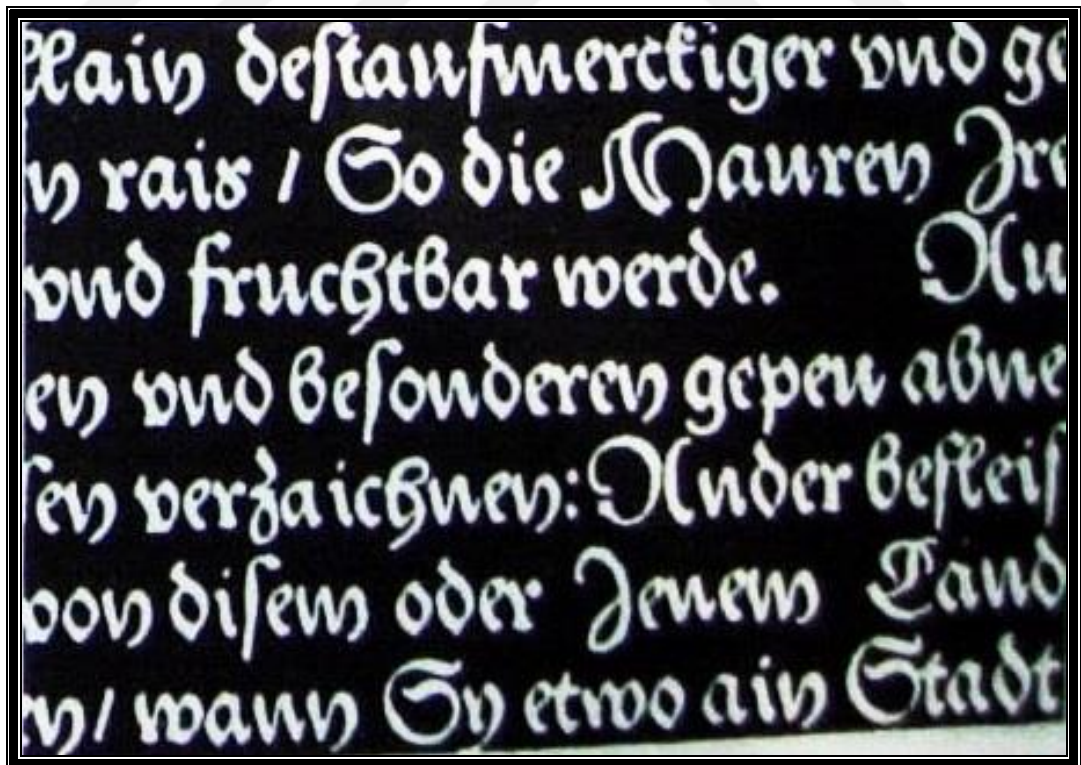
Değişik varyasyonlarda çizilebilir gibi harfler birbirlerine eklendiğinde Çin yazısı etkisi gösterirler.

Resim 3.33. Fraktur (1560)

3.5.16.6. Kanzlei – Kurrent (1557)

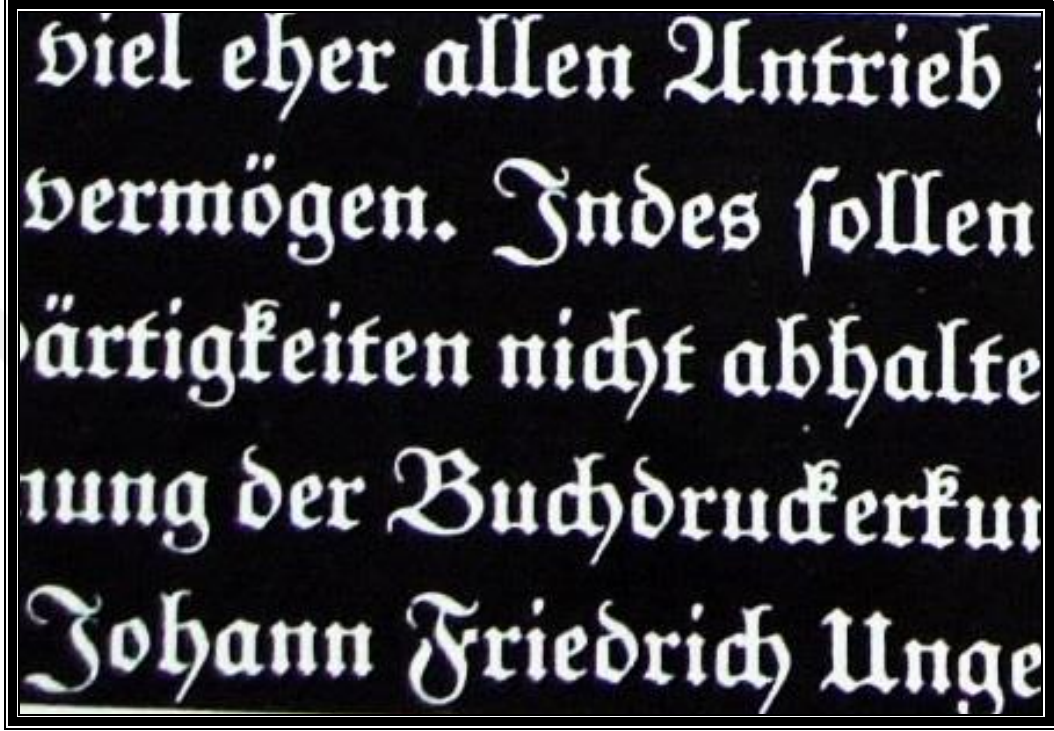
Temelini, Erken Gotik Kursiv yazılarından alan Kanzlei Kurrent'ler el işleğine uygunluk içinde günlük yaşamda kullanılarak geliştiriler.

Resim 3.34. Kanzlei – Kurrent (1557)

3.5.16.7. Ungerfraktur (1794)

18. yy.ın sonlarında Gotik yazılar (kırık yazılar) sınıfında gelişim gösterdiler. Almanya’da, diğer gotik varyasyonlarında olduğu gibi ulusal yazılar olarak kullanıldılar.

Resim 3.35. Ungerfraktur (1794)

Script Reference Chart

Imperial Capitals	A B C D E F G H I	K L M N O	P Q R S	T	V	X Y Z
ROMAN & LATE ROMAN SCRIPTS	Runic	À Á Â Ã Ä Å	Æ Ç È É	Ê Ë	Ì Í Î Ï	Ð Ñ
	Uncial	Ɀ ⱸ ⱹ ⱺ ⱻ ⱼ	ⱽ Ȿ Ɀ ⱸ	ⱼ ⱽ Ȿ Ɀ	Ɀ ⱸ ⱹ ⱺ	ⱻ ⱼ ⱽ Ȿ
INSULAR & NATIONAL SCRIPTS	Square Capitals	Ɀ ⱸ ⱹ ⱺ ⱻ ⱼ	ⱽ Ȿ Ɀ ⱸ	ⱼ ⱽ Ȿ Ɀ	Ɀ ⱸ ⱹ ⱺ	ⱻ ⱼ ⱽ Ȿ
	Half-Uncial	Ɀ ⱸ ⱹ ⱺ ⱻ ⱼ	ⱽ Ȿ Ɀ ⱸ	ⱼ ⱽ Ȿ Ɀ	Ɀ ⱸ ⱹ ⱺ	ⱻ ⱼ ⱽ Ȿ
CAROLINE GOthic & EARLY GOthic SCRIPTS	Insular Majuscule	Ɀ ⱸ ⱹ ⱺ ⱻ ⱼ	ⱽ Ȿ Ɀ ⱸ	ⱼ ⱽ Ȿ Ɀ	Ɀ ⱸ ⱹ ⱺ	ⱻ ⱼ ⱽ Ȿ
	Insular Minuscule	Ɀ ⱸ ⱹ ⱺ ⱻ ⱼ	ⱽ Ȿ Ɀ ⱸ	ⱼ ⱽ Ȿ Ɀ	Ɀ ⱸ ⱹ ⱺ	ⱻ ⱼ ⱽ Ȿ
GOTHIC SCRIPTS	Caroline Minuscule	Ɀ ⱸ ⱹ ⱺ ⱻ ⱼ	ⱽ Ȿ Ɀ ⱸ	ⱼ ⱽ Ȿ Ɀ	Ɀ ⱸ ⱹ ⱺ	ⱻ ⱼ ⱽ Ȿ
	Early Gothic	Ɀ ⱸ ⱹ ⱺ ⱻ ⱼ	ⱽ Ȿ Ɀ ⱸ	ⱼ ⱽ Ȿ Ɀ	Ɀ ⱸ ⱹ ⱺ	ⱻ ⱼ ⱽ Ȿ
ITALIAN & HUMANIST SCRIPTS	Textura Quadrata	Ɀ ⱸ ⱹ ⱺ ⱻ ⱼ	ⱽ Ȿ Ɀ ⱸ	ⱼ ⱽ Ȿ Ɀ	Ɀ ⱸ ⱹ ⱺ	ⱻ ⱼ ⱽ Ȿ
	Textura Precursus	Ɀ ⱸ ⱹ ⱺ ⱻ ⱼ	ⱽ Ȿ Ɀ ⱸ	ⱼ ⱽ Ȿ Ɀ	Ɀ ⱸ ⱹ ⱺ	ⱻ ⱼ ⱽ Ȿ
POST-RENAISSANCE SCRIPTS	Gothic Capitals	Ɀ ⱸ ⱹ ⱺ ⱻ ⱼ	ⱽ Ȿ Ɀ ⱸ	ⱼ ⱽ Ȿ Ɀ	Ɀ ⱸ ⱹ ⱺ	ⱻ ⱼ ⱽ Ȿ
	Lombardic Capitals	Ɀ ⱸ ⱹ ⱺ ⱻ ⱼ	ⱽ Ȿ Ɀ ⱸ	ⱼ ⱽ Ȿ Ɀ	Ɀ ⱸ ⱹ ⱺ	ⱻ ⱼ ⱽ Ȿ
GOTHIC SCRIPTS	Bastard Secretary	Ɀ ⱸ ⱹ ⱺ ⱻ ⱼ	ⱽ Ȿ Ɀ ⱸ	ⱼ ⱽ Ȿ Ɀ	Ɀ ⱸ ⱹ ⱺ	ⱻ ⱼ ⱽ Ȿ
	Bastard Capitals	Ɀ ⱸ ⱹ ⱺ ⱻ ⱼ	ⱽ Ȿ Ɀ ⱸ	ⱼ ⱽ Ȿ Ɀ	Ɀ ⱸ ⱹ ⱺ	ⱻ ⱼ ⱽ Ȿ
ITALIAN & HUMANIST SCRIPTS	Bistarde	Ɀ ⱸ ⱹ ⱺ ⱻ ⱼ	ⱽ Ȿ Ɀ ⱸ	ⱼ ⱽ Ȿ Ɀ	Ɀ ⱸ ⱹ ⱺ	ⱻ ⱼ ⱽ Ȿ
	Fraktur	Ɀ ⱸ ⱹ ⱺ ⱻ ⱼ	ⱽ Ȿ Ɀ ⱸ	ⱼ ⱽ Ȿ Ɀ	Ɀ ⱸ ⱹ ⱺ	ⱻ ⱼ ⱽ Ȿ
POST-RENAISSANCE SCRIPTS	Rounda	Ɀ ⱸ ⱹ ⱺ ⱻ ⱼ	ⱽ Ȿ Ɀ ⱸ	ⱼ ⱽ Ȿ Ɀ	Ɀ ⱸ ⱹ ⱺ	ⱻ ⱼ ⱽ Ȿ
	Rounda Capitals	Ɀ ⱸ ⱹ ⱺ ⱻ ⱼ	ⱽ Ȿ Ɀ ⱸ	ⱼ ⱽ Ȿ Ɀ	Ɀ ⱸ ⱹ ⱺ	ⱻ ⱼ ⱽ Ȿ
COPPERPLATE CAPITALS	Humanist Minuscule	Ɀ ⱸ ⱹ ⱺ ⱻ ⱼ	ⱽ Ȿ Ɀ ⱸ	ⱼ ⱽ Ȿ Ɀ	Ɀ ⱸ ⱹ ⱺ	ⱻ ⱼ ⱽ Ȿ
	Italic	Ɀ ⱸ ⱹ ⱺ ⱻ ⱼ	ⱽ Ȿ Ɀ ⱸ	ⱼ ⱽ Ȿ Ɀ	Ɀ ⱸ ⱹ ⱺ	ⱻ ⱼ ⱽ Ȿ
COPPERPLATE CAPITALS	Humanist Capitals	Ɀ ⱸ ⱹ ⱺ ⱻ ⱼ	ⱽ Ȿ Ɀ ⱸ	ⱼ ⱽ Ȿ Ɀ	Ɀ ⱸ ⱹ ⱺ	ⱻ ⱼ ⱽ Ȿ
	Copperplate	Ɀ ⱸ ⱹ ⱺ ⱻ ⱼ	ⱽ Ȿ Ɀ ⱸ	ⱼ ⱽ Ȿ Ɀ	Ɀ ⱸ ⱹ ⱺ	ⱻ ⱼ ⱽ Ȿ
COPPERPLATE CAPITALS	Copperplate	Ɀ ⱸ ⱹ ⱺ ⱻ ⱼ	ⱽ Ȿ Ɀ ⱸ	ⱼ ⱽ Ȿ Ɀ	Ɀ ⱸ ⱹ ⱺ	ⱻ ⱼ ⱽ Ȿ
	Copperplate	Ɀ ⱸ ⱹ ⱺ ⱻ ⱼ	ⱽ Ȿ Ɀ ⱸ	ⱼ ⱽ Ȿ Ɀ	Ɀ ⱸ ⱹ ⱺ	ⱻ ⱼ ⱽ Ȿ

NOTES ON SCRIPTS

- Pre-10th century Roman hand used in hand-drawn and carved forms; the letterforms are the basis of many modern capitals.*
- First-century script used in manuscripts, signwriting, and carved forms; later used only for copperplate headings.*
- Latin version of the Greek Uncial with rudimentary ascenders and descenders; used by the early Christian Church.*
- Late Roman capitals reserved for non-Christian deluxe manuscripts, a time-consuming letter to pen.*
- A more cursive form of Uncial incorporating ascenders and descenders; the letterforms are the basis of minuscule letters.*
- Combines Uncial and Half-Uncial elements; developed by Irish-Northern Celtic monks.*
- Cursive form of the Insular Majuscule used for documentary work; continued to be used in Ireland into the 20th century.*
- Reformed Half-Uncial; established basis of the Frenchish Empire; the model for 15th-century Humanist Minuscule.*
- Compressed version of the Caroline Minuscule used in the 12th century; preserved later Gothic scripts.*
- Fully compressed Gothic; later from the early 13th century; characterized by diamond terminals of minims.*
- Text script of the Quaden; characterized by five feet on minims; used for prestige manuscript work.*
- Accompanying capitals for Textura minuscule.*
- A built-up, prestige display and 'viral' capital; usually used in conjunction with Quaden or Precursus script.*
- A cursive Gothic script used only for vernacular and documentary work.*
- Capital letters used with bastard minuscules, including those in the Bastarde and Fraktur hands.*
- French version of the Bastard Secretary.*
- German; late bastard script with many Textura features; with Schwabacher, it remained in use until the mid-20th century.*
- Italian hand; contemporary with Gothic scripts; rounder and more open than other northern European hands.*
- Accompanying capitals for Rounda minuscules.*
- Renaissance hand influenced by the Caroline Minuscule; the letterforms are the basis for much modern printing type.*
- Cursive form of the Humanist Minuscule; used in modern type for text in parentheses and annotation.*
- Accompanying capitals for Humanist and Italic minuscules; post-down derivatives of Imperial Capitals.*
- Extreme form of cursive script with most letters linked; derived from Italic and influenced by copperplate engraving.*
- Accompanying capitals for Copperplate minuscules.*

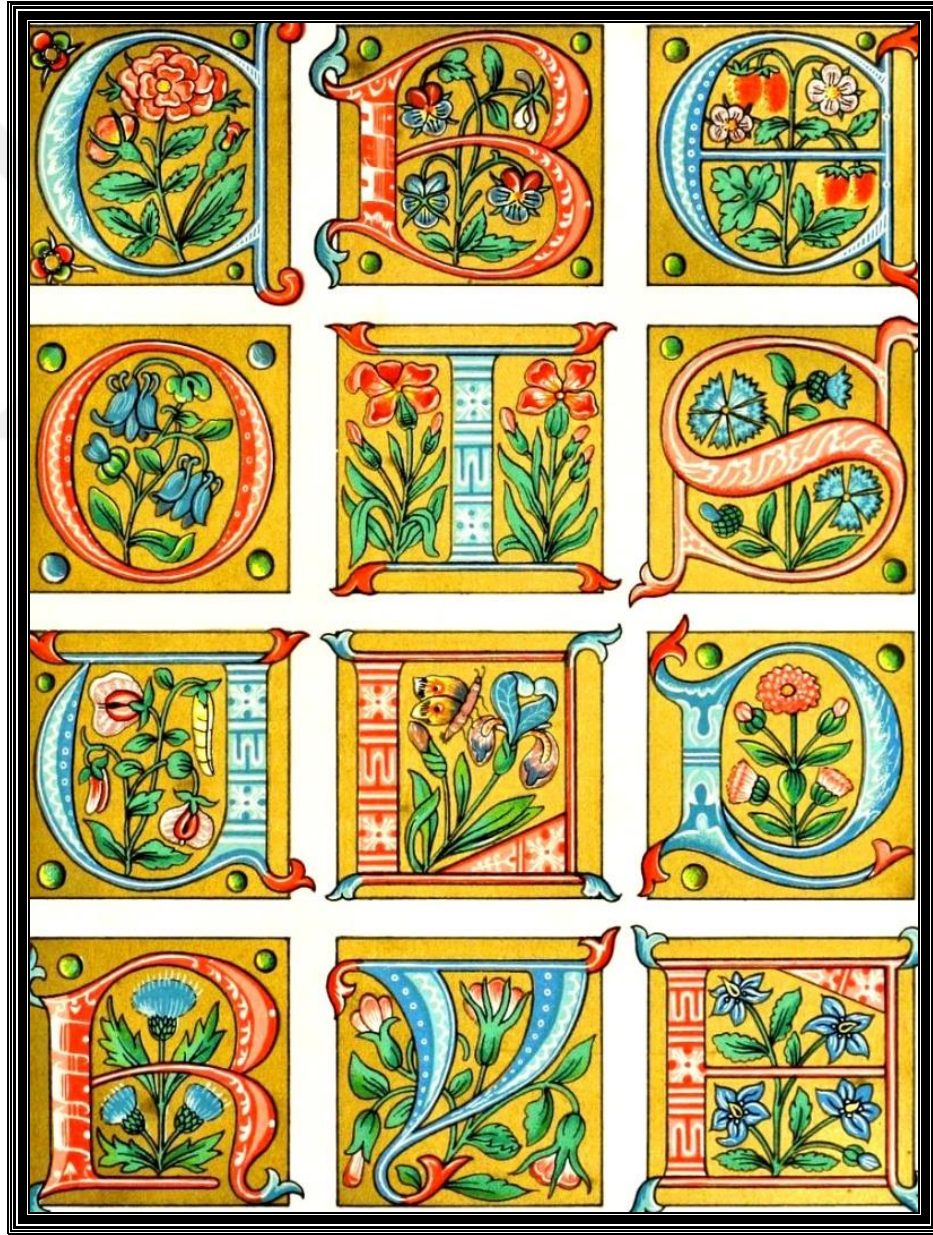
Resim 3.36. Alfabelerin Zaman Çizelgesi

4. BÖLÜM

ORTAÇAĞ EL YAZMALARINDA LATİN KALİGRAFİLERİ

4.1. İnsiyal Yazılar

4.Yüzyıldan beri el yazmalarında kelimenin baş harflerinin büyük, dekoratif ve süslemeli yazılması insiyal olarak ifade edilmiştir. Latince initialis dan türetilmiştir.

Resim 4.1. Değişik yorum ve desenlerde Süslü Tezhipli Başlangıç İnsiyaller

Eski kitaplar ve kıymetli dini eserler, el yazmaları, değişik şekil ve desenlerde dekor edilmiş büyük harfler ile başlamak suretiyle eserlerin diğer metin kısmına giriş yapılmaktadır. Yazılı veya yayımlanmış bir eserin sadece başlangıç ve ilk harfinin büyük harf ile başlaması, metnin geri kalanından daha küçük ve sade harflerden oluşması durumudur. Kullanılacak olan büyük harf metnin diğer satırlarını için alacak şekilde de tasarlanabilmiştir.

Resim 4.2. İnsiyal Yazı Örneği

Baş harfleri içeren tezhipli el yazmaları eserlerde harfler bitki, ağaç ve yaprak süslemelerinin yanı sıra spiral desenlerde çeşitli hayvansal figürler veya belirli bir kişiyi temsil etmeyen soyut insan figürlerine de yer verildiği görülmektedir. İnsiyallerin doğru ve estetik çizimi çok sayıda ince-kalın şekillişleri ve üstüste geçirilişlerinde karmaşa yaratmadan kompozisyonda bütünlüğe varılmasını gerektirir.

4.2. Versals Harfler

Versals harfler 12 nci Yüzyıl Gotik dönemi boyunca kullanılmışlardır. Versaller daha çok Lombardic büyük harflerinden oluşturulmuş ve şekillendirilmişlerdir. Harf biçimleri çeşitli desenlerle yapılandırılmış el yazması eserlerde ilk harf ya da bir başlangıç harfi olarak kullanılmışlardır.

Resim 4.3. E ve T Versals Başlangıç Harflerinin Birlikte kullanıldığı bir Çalışma

Rönesans devirlerinde, İmparatorluk başkentlerinde bu tür yazı modelleri kullanılmıştır. Bugüne kadar Ortaçağ dönemi içerisinde yazılan en süslü Versal yazı için örnek olarak El Yazması Northumbrian'ı gösterebiliriz.

4.3. Luxeuil Minuscule Capitals

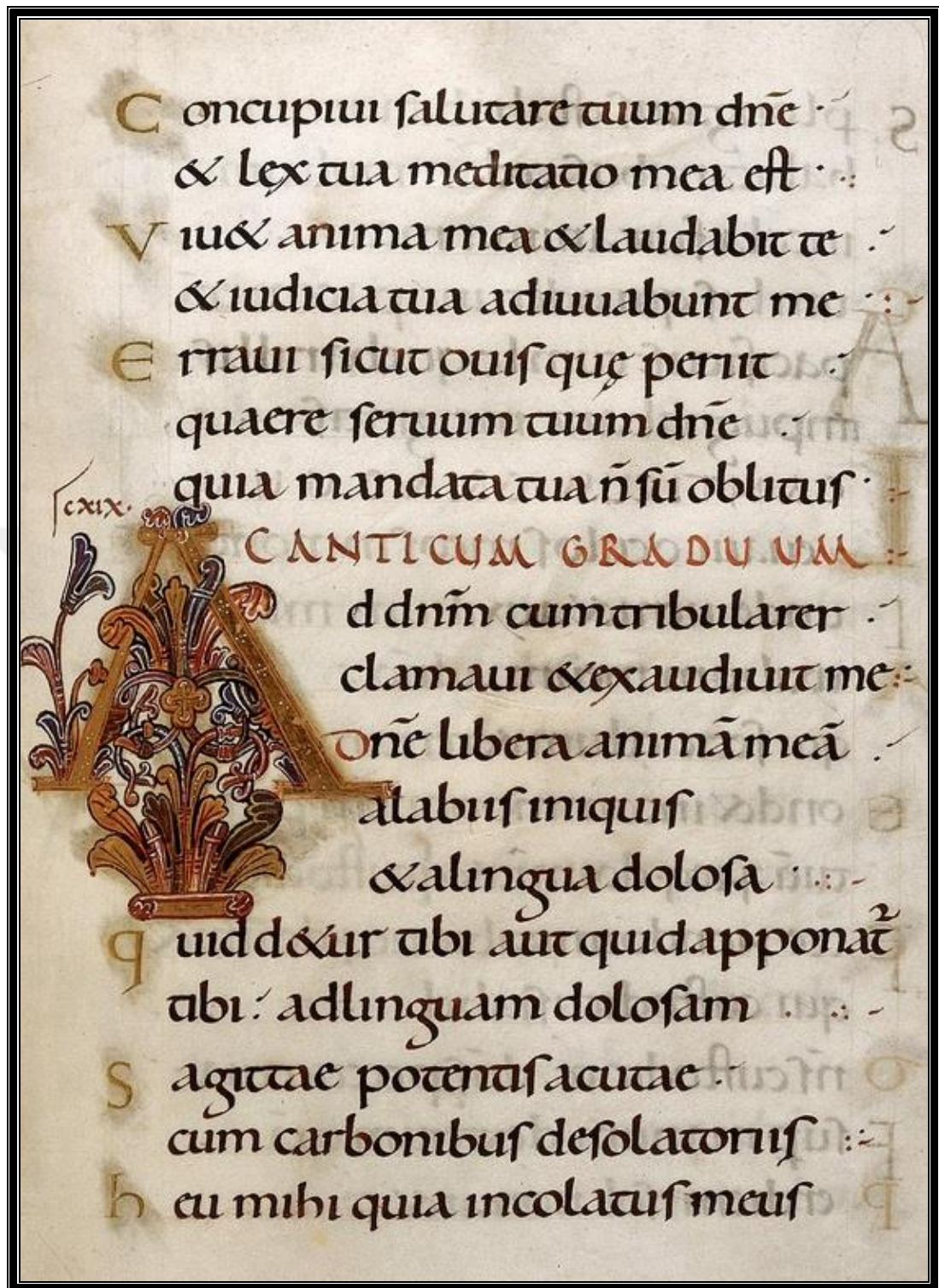
8. yy. da Roman Square Capitals' den esinlenerek ortaya çıkmıştır. Luxeuil türününün ayırt edici özelliği uzun, ince büyük harfler şeklindedir. Alfabenin içerisindeki harflerin ayrı ayrı karakteristik özellikleri vardır. Genel olarak harflerin uç kısımlarında kama benzeri şekiller bulunur. Özellikle d, h, gibi boylu harflerin sap uzunlukları dikey veya sola doğru eğimli olarak uzatılmışlardır.

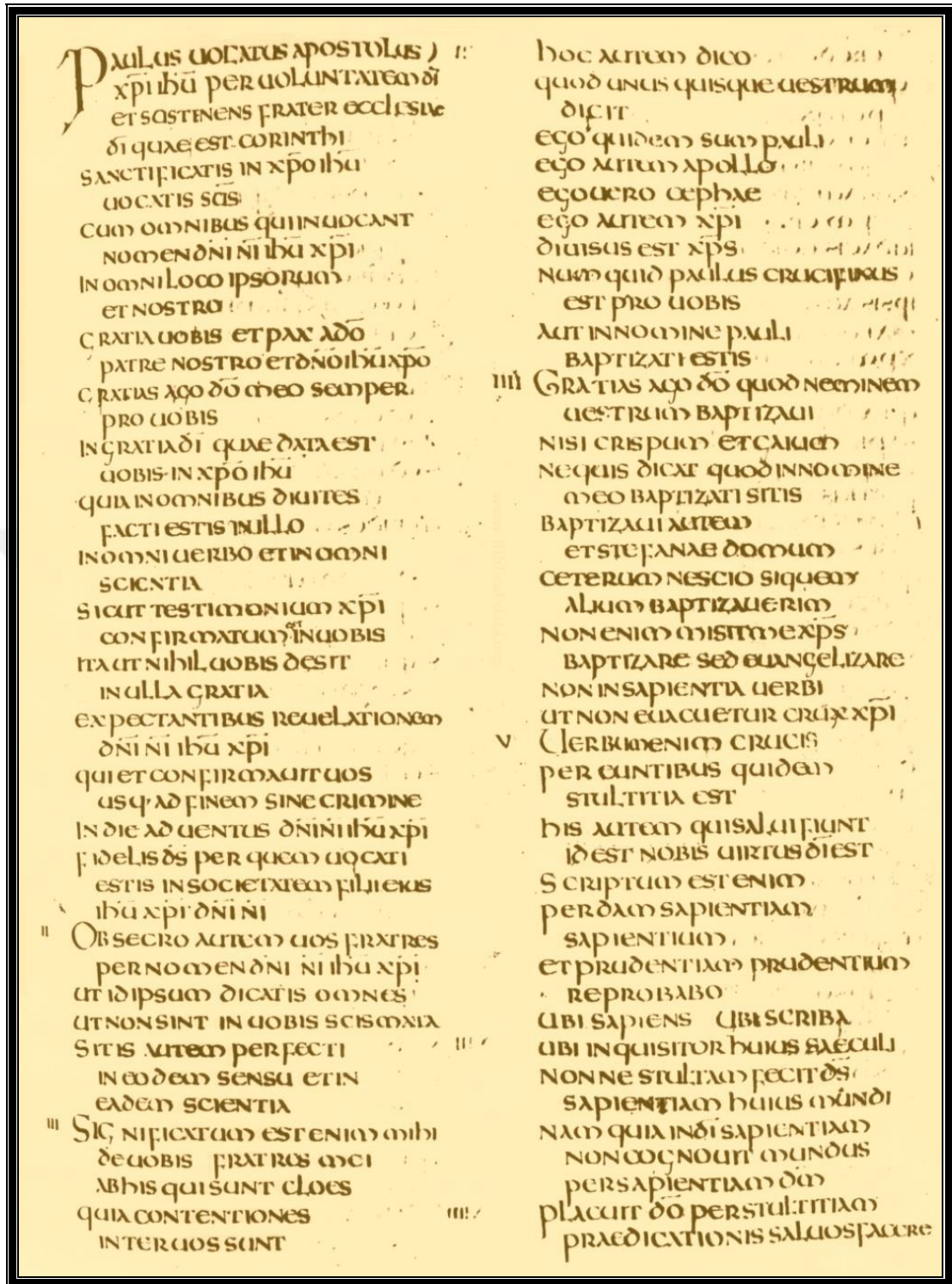
Resim 4.4. Resim Luxeuil Miniscule Capitals

4.4. English Caroline Minuscule

Caroline minüsküllerin sayısız versiyonları bulunmaktadır. English coroline minüskülleri diğerlerinden ayıran kendisine özgü özel bir yapısı, karakteri vardır. Orta onuncu yüzyılda İngiltere'de kabul edilmiştir. İngiltere'de yaklaşık iki yüzyıllık tarihi sırasında çok sayıda formu oluşturulmuştur. St Benedict kuralları bu hareketi için odak noktası olmuştur.

Resim 4.5. Caroline Minuscule / Londra British Kütüphanesi

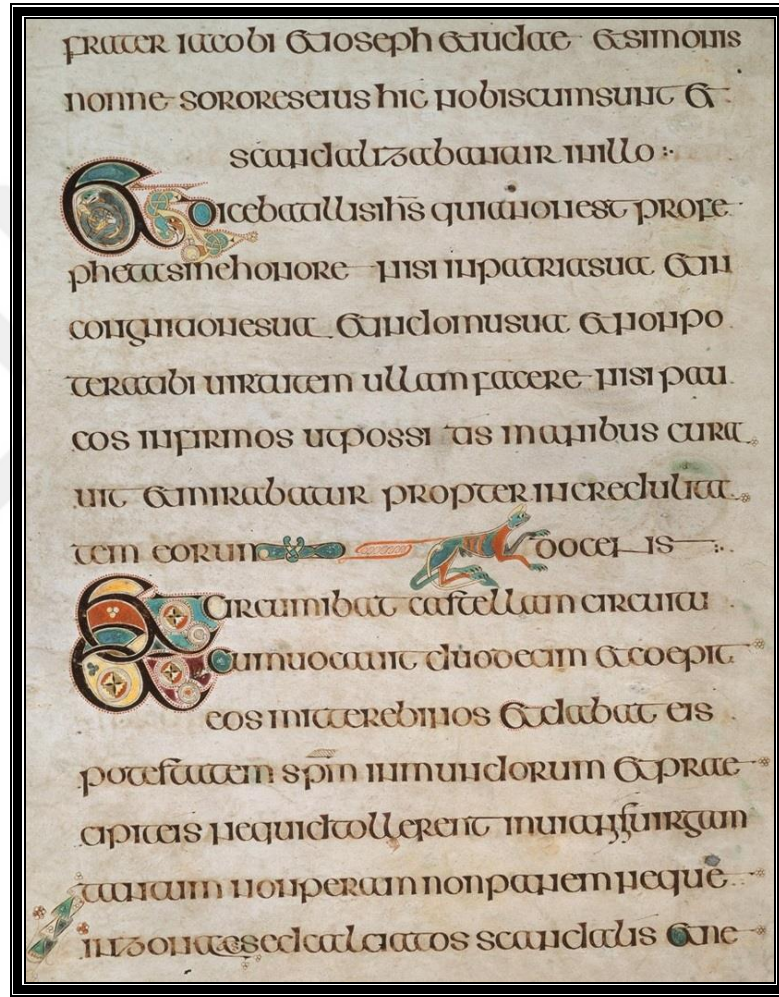

Resim 4.6. Codex Amiatinus

Codex Amiatinus Ortaçağ kaligrafilerinin en güzel örneklerinden biridir. 8. Asır başlarında İngiltere Noorthumbria'da üretildi. Latince incil'in Vulgate sürümünün en eski el yazılı olan incilidir. Florensa'daki Biblioteca Medicea Laurenziana da bulunmaktadır.

4.5. Adasal ve Ulusal Yazılar

"Roma İmparatorluğu'nun yıkılışını bir belirsizlik çağı izler. Bu bin yıllık süreç M.S. V. Yüzyılda Roma'nın parçalanışı ile başlamış, M.S. XV. Yüzyılda Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethi, Bizans devletinin çöküşü ve Rönesans'a kadar sürmüştür. Ortaçağ, toprak sahiplerinin egemenliğine dayalı feodal toplumların çağıdır.

Resim 4.7. Kelt Kitabı

Kelt Kitabı Hz. İsa'nın "Matta Bible"nden sözler sayfasından ayrıntı. Eser M.S. 8. Yüzyılın ikinci yarısı ile 9. Yüzyılın başında, olasılıkla Northumbria keşişleri tarafından yazılmıştır. Adasal büyükharf ve küçükharf yazıları kullanılan yazma eserin aslının nerede olduğu bilinmemektedir. Bu sayfanın kenar süsü sekiz başlangıç büyükharfiyle (initial) birleştirilmiş ve zoomorphic (hayvanbiçimli) ve antropomorphic (insan biçimli) süslemeyle ilişkilendirilmiştir. İlk satırdaki "spu"

üzerindeki yatay vurgu “spiritu”nun (Breath of God: Tanrı’nın nefesi) bir kısaltmasını belirtmektedir. Yatay vurgu çok sık tekrarlanan sözcükler için yazıcılar tarafından kullanılan bir uygulamadır.

Bu dönemde Yunan ve Roma uygarlığının klasik öğretileri bir tarafa bırakılmış, Avrupa’da Hıristiyan manastırlar eğitim ve kültürün merkezi konumuna getirilmiş, dini bilgilerin yayma gereksinimi “manuscript” adı verilen el yazmalarının ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Resim 4.8. Chi-Rio sayfası

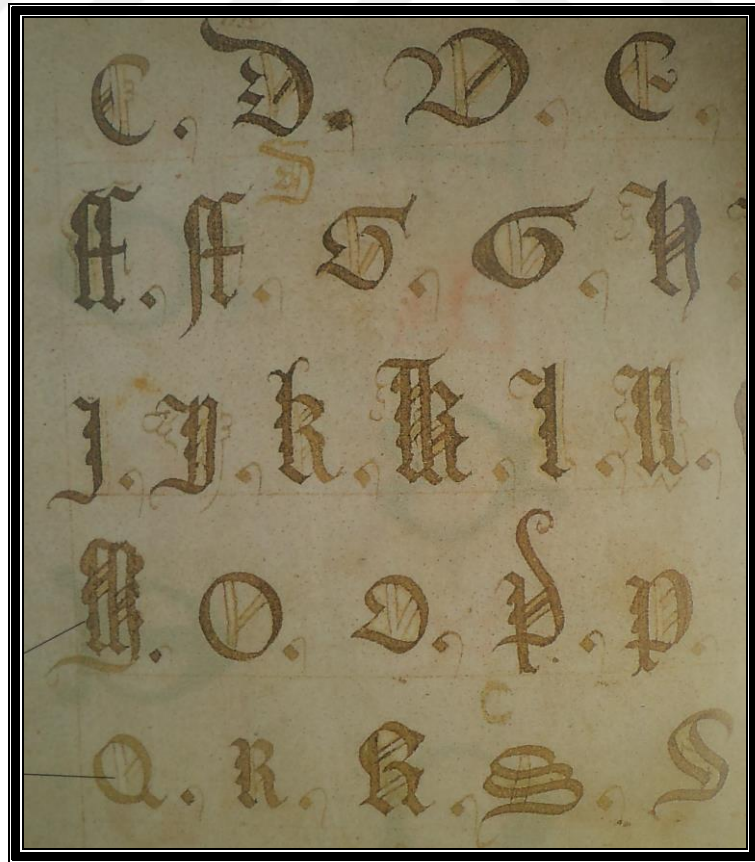
“Lindisfarne Gospel”lerinin “Chi-Rio” sayfasındaki bu süslü gösterim büyük harfleri kitaptaki en etkili sayfalardan birini oluşturmaktadır. Yunan, Roma, yarı-anziyal ve runik yazılarını içeren etkilenmelerin bir çeşit delilidir. Eadfrith’in kapitalleri kullanımı oldukça yaratıcıdır. Bu sayfada A harfinin üç değişik kullanımı vardır: ikinci satırda iki ve alt satırda OC biçimi olarak, üçüncü satırda bir tane.

Anziyal yazı, büyükharflerden oluşan, kıvrımlı bir yazıdır. Yarı-anziyal karakterlerde ise bugünkü küçükharfleri doğuran değişimler başlamıştır. Anziyal yazının en iyi bilinen bir türü olan adasal büyükharfler ve küçükharfler (insular majiscules-miniscules) Latince yazılmış kutsal el yazmalarında en çok tercih edilen yazı çeşididir.

Ortaçağ başlarının İngiltere ve İrlanda'sında "Lindisfarne Gospels" (Landsfern İncilleri) ve "The Book of Kells" (Keltlerin Kitabı) bu yazı türü ile yazılmıştır." (N.K.Sarıkavak Kaligrafik ve tipografik Deneysel Tasarımlar s.20).

4.6. Gotik Kapitaler

M.S. XI. Yüzyılın sonlarında Karolenj miniskülünde dikkate değer değişiklikler olmaya başlar. Aslında çeşitli bölgelerde yeni ulusal yazıların gelişmesine yönelik eğilimler de vardır. Manastır ve okulların sayıları artmış ve bölgesel, kişisel tarzlarda sonu gelmeyen farklılaşmalar ortaya çıkmıştır.

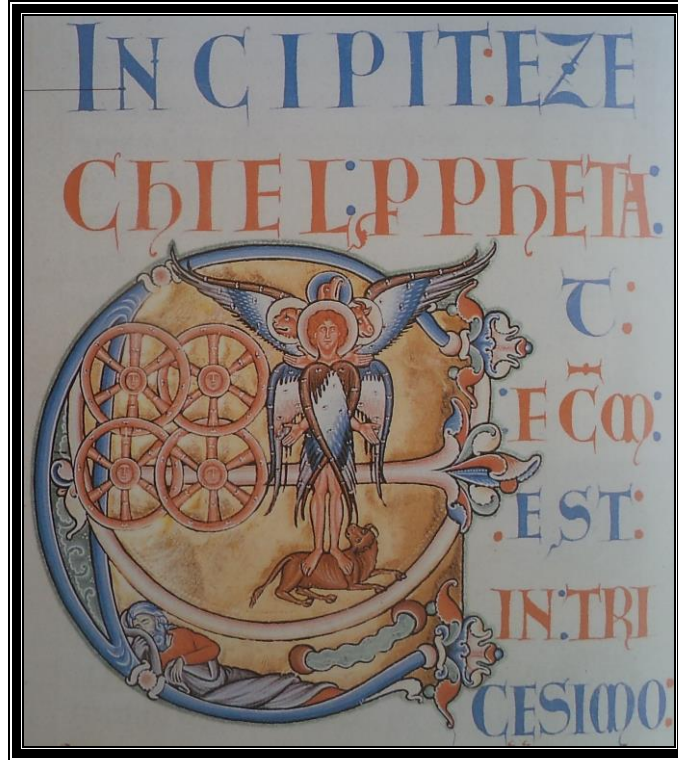
Resim 4. 9. Gotik büyükharfler

Gotik büyükharflerin iki takımı yaklaşık 1400'lere tarihlenen bu bitmemiş örnek abecede çizilmiştir. Harfler gotik kapitallerin en zarif örnekleri değilse de, çağdaş kaligrafistlerin izlemesi için onları kullanışlı örnekler yaparak her bir vurgu açık bir biçimde gösterilmiştir. Yazıcının ek vurgular katarak bazı şişkin harfler üzerinde fazladan ağırlıkları nasıl yarattığı dikkate değerdir.

Büyük Karl dönemindeki yazı biçeminde tam ve düzgün olan yuvarlaklar bu dönemde gitgide köşelenir. M.S. XIII. Yüzyılda bu değişiklik –ki buna “harflerin kırılması” denmektedir - daha da artar. Harflerin en son gotik özellikleri (belirgin ayrıntıları) gotik tarzın etkisi altında, 1200 yılı sonrasında eklenmiştir. Önceki yüzyılın ortalarında, dinsel coşkuyla dolu olan bir feodal toplum yapısı içinde gelişen “Romanesk” sanat, sonraki yüzyılda yerini tamamen “Gothic” üsluba bırakır.

4.7. Lombardik Kapitaller

Gotik biçem, aynı zamanda Ortaçağ'ın zirveye ulaşan bir dışa vurumudur. Tarihsel olarak “Gotik Dönem” 1200 ile 1500 yılları arasındaki süreci kapsamaktadır.

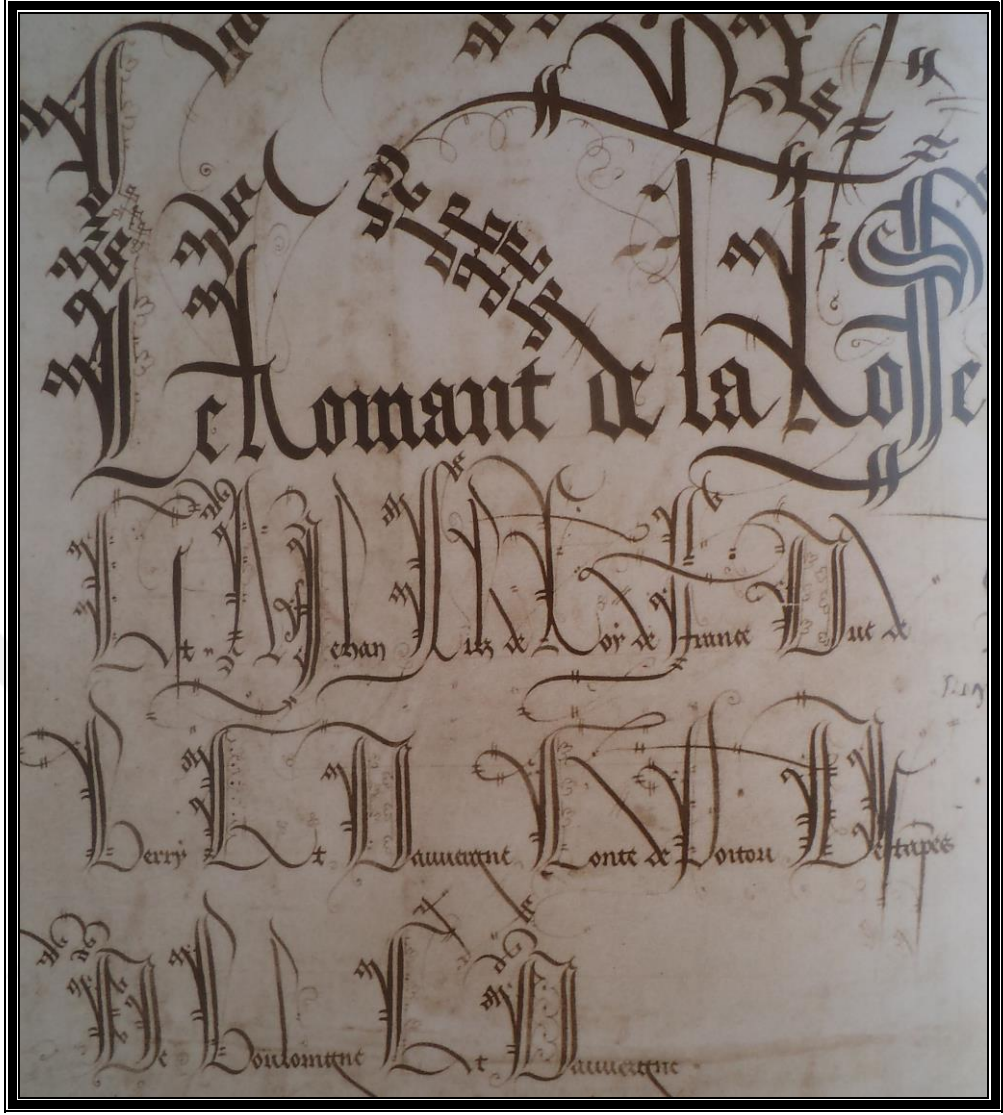
Resim 4.10. Lombardik Kapitaller

Eğri, değişken vurguları ve desteksiz tek çizgi tırnaklarıyla belirginleşen oluşturma harflerdir. Yazıcı, lombardic capital'leri çizmek için kalem ucunu kullanır ve daha sonra dış çizgileri belirlenmiş olan harfin içi mürekkeple doldurulur. Aslında Lombard büyükharfler için esin kaynağı imperial capital'lerdir. Ancak zaman içinde kendine özgü yapısal ve geometrik özellikler kazanmıştır.

Gotik tarzın ruhu, Ortaçağ'ın sonuna doğru tüm toplumsal etkinliklerle bütünleşir. Mimari tasarımlardaki baskın çizgilerde, dikey çizgiler aşamalı olarak yatay çizgilerin yerini almaya başlar. Romalıların yuvarlak kemerlerinin yerini sivrilmiş kemerler alır; en çok benimsenen biçim badem biçimidir. Tüm yuvarlaklarda ve vurguların üst ve alt kısımlarında kırılmalar meydana gelmiş, çizgiler arasındaki ölçüler gitgide azaltılmıştır.

4.8. Cadels Yazılar

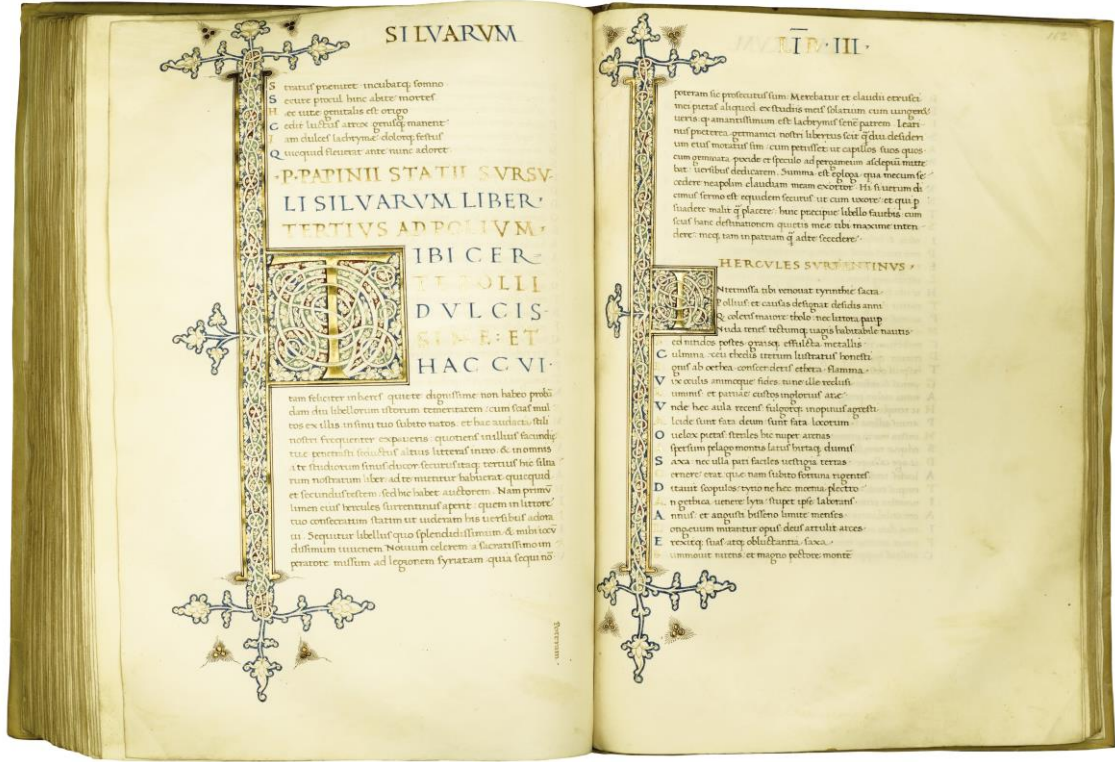
Erken 15. Yüzyılda cadel'lerin bulunuşu, sanatın ünlü hamisi, Duc de berry'ye kütüphanecilik yapan Jean Flamel'e atfedilir. Duc de Berry'e ait bir yazma eserdeki bu sayfa yaklaşık 1409'da Flamel tarafından yazılmıştır. Flamel her bir elyazması eserin önüne Dük'ün adını yazmak için, örüntülenmiş büyükharfleri kullanır. 15. Yüzyılla birlikte tekil Versal'ler kuzey Avrupa'da oldukça yaygın bir biçimde kullanılır.

Resim 4.11. Cadels Yazı 1409'da Flamel tarafından yazılmıştır

4.9. Hümanistik Yazılar

"Ortaçağın sonlarına doğru kitap üretimi hissedilir derecede artar, bunlar gerek din görevlilerince, gerekse dünyaca tanınmış bilim adamlarınca yazılmış yeni önemli eserlerdir. Hıristiyan Avrupa'sı bu yeni kitapların bir kısmını aslında birçok yönden İslam uygarlığına borçludur. Bir yanda İber Yarımadası'daki Cordoba Hilafeti'nde ilim, edebiyat ve değerli yazarların ortaya çıkması, diğer yanda İstanbul'un Osmanlı Sultanı II. Mehmet tarafından 1453'deki fethiyle birlikte yıkılan Bizans İmparatorluğu dönemindeki elyazmaların Yunanlı ilim adamları tarafından kaçırılarak İtalya'ya götürülmeleri nedeniyle Avrupa'daki bilim ve düşünce hayatı canlanır.

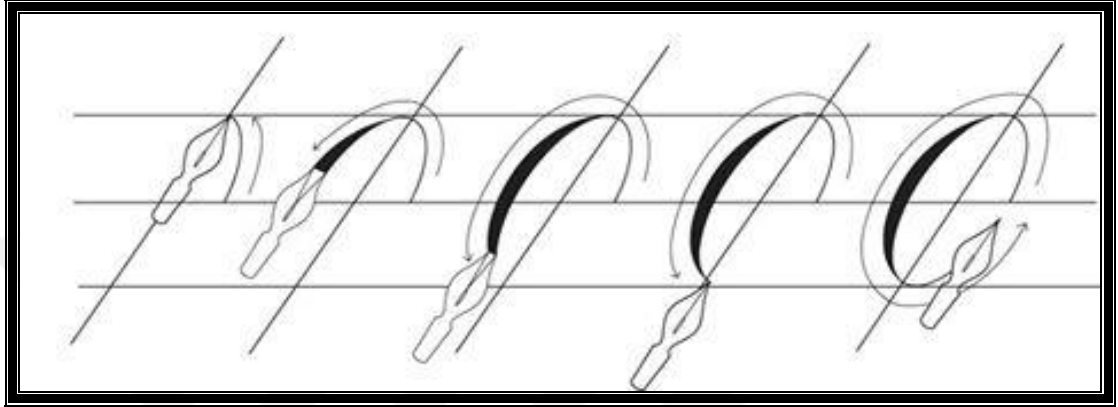
Resim 4. 12. Psalmum Hümanistik Kitap Yazısı

Psalmum XXII M.S. 1480'e tarihlenen, Naples karlı Aragonlu Ferdinand için Rodolfo Brancalupo tarafından Naples'de yazılan Psalmos'daki "Augustine of Hippo." Poggio Bracciolini'nin 1402-03'lerde kullandığı gibi, hümanistik kitap yazısının zarif bir örneğidir. Hümanistik hareket yazının gotik öncesi karolenj biçiminin yeniden ele geçirilmesine yol açar ve erken İtalyan basımcılarına bir model olarak hizmet eder.

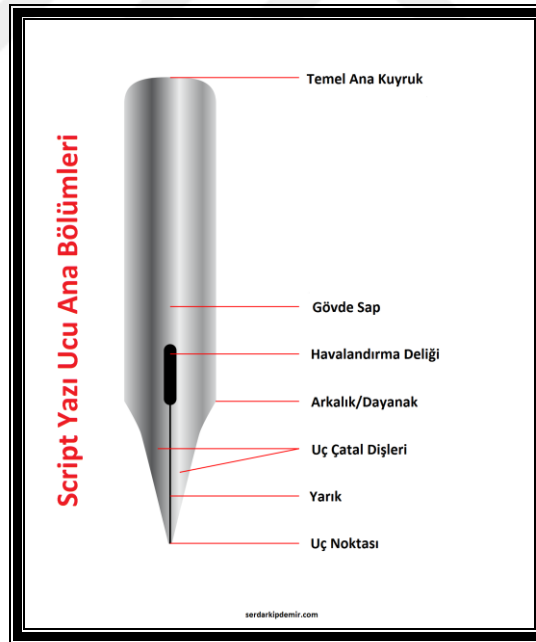
Sözkonusu yeni kitaplar içinde Arap filozofları Averros ve İbn-i Sina'nın eserleri ile İspanya surları altındaki Hıristiyan bölgelerde yaşayan Yahudi yazarların eserleri bulunmaktadır. Çeşitli yollardan Arap edebiyatını aşarak Eskiçağ filozoflarının eserleri de Avrupa'ya geri gelmiştir. Bu eserler zamanında buldukları yerlerde fanatik Hıristiyanlar tarafından tahrip edilmiş, yakılmış veya kökleri kurutulmak istendiğinden kaybolmuşlardır." (N.K.Sarıkavak Kaligrafik ve tipografik Deneysel Tasarımlar s.25).

4.10. Script Yazılar

Roma Kapitaller ile başlayan Latin yazılarının işlevsel evriminde scriptlerin özel bir yeri vardır. Sivri uçlu tüy ve çelik kalemin kağıda az yada çok baskısıyla inceden kalına değişen çizgi varyasyonları yazıda estetiği öne çıkaran kaligrafik görsellere olanak tanır.

Resim 4.13. Çelik Sivri Yazı Uçları İle Kalın Ve İnce Çizgi Oluşumu

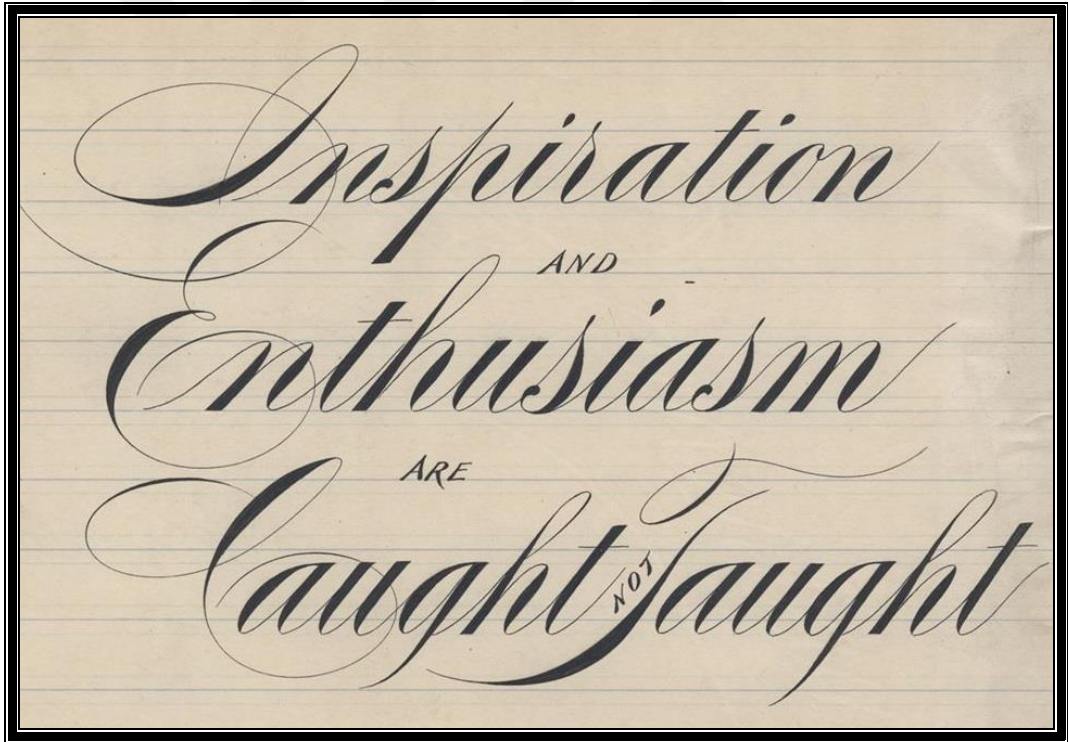

Resim 4.14. Script Yazı Ucunun Ana Bölümleri

Harf karakterlerinin vurgu uçlarından çıkan kavislerin ve ovalerin işlek ve akışkanlıkları için elin ve bileğin rahat hareketine çok uygundur. Bu nedenle angles kompozisyonların tasarımında öncelikle tercih edilen karakterlerin başında gelirler.

Resim 4.15. Script Dekoratif Yazı Örneği /Charles Paxton Zaner (1864-1918)

Resim 4.16. Script Yazı Örneği /Charles Paxton Zaner 30 Mayıs 1916

Script yazıların kaligrafi sanat uygulamalarında çok önemli bir yeri bulunmaktadır. Yazı temel eğitimlerini çok iyi geliştirmeden harf anatomilerinin kurallara göre oluşturulması oldukça güçtür. Script yazı uçları belirli bir basınç uygulanmak suretiyle ince ve kalın çizgilerin oluşumunu gerçekleştirmektedir.

Basınç oluşturularak kalın çizgi çekişleri gerçekleşirken, basınç uygulamadan ince çizgi çekişleri gerçekleşebilecektir. İnce ve kalın çizgilerin birlikte kullanılması sonucunda da harflerin anatomik yapısı oluşacaktır.

Resim 4.17. Script Yazı Büyük ve Küçük Harf Ölçülendirme Tablosu

4.11. Yazı Oluşumunu Sağlayan Araç ve Gereçler

Bir yazının oluşumu ile, onları yaratan uygarlıklar kadar, çizilmelerini sağlayan araç gereçlere ve onlara dayanak oluşturan maddeye de bağımlıdır.

Resim 4.18. Kaligrafi Sanatında Kullanılan Kalemler

4.11.1. Kuş Tüyü Kalemler

Kuş tüyleri yüzyıllar boyunca yazı gereci olarak kalem gibi kullanılmışlardır. Her ne kadar metal kalemleri yaygınlaşmış isede günümüzde parşömenlerin üzerine

yazı yazmakta kullanılmaktadır. Çünkü esnek ve yumuşak ucu sayesinde hassas yüzeylere yazı yazabilme kolaylığını sağlamaktadır.

Kuş tüyü kalemler doğanın bize sağladığı çok basit kalem yapısına sahiptirler. Genellikle büyük kuşların tüyelerinden istifade edilmektedir. Kuşların kanat ve kuyruk bölümlerindeki tüyler tercih edilmektedir. Yazı yazmak için tüylerin uç kısımlarının açılması ve yazı yazabilecek şekilde kalem olarak hazırlanması gerekmektedir. Kullanım kolaylığı için sağ el kullanarak yazı yazanların kuşun sol kanatlarından elde edilen tüyü tercih etmeleri gerekmektedir.

Resim 4.19. Kuş Tüyü Kalem

4.11.2. Bambu Kamış Kalemler

Normalde yazı yazmak sadece belirli duygu ve düşünceleri kağıt üzerine dökmek için kullanılan bir araçtır. Ama yazıyı sadece bu amaçla değil bir sanata dönüştüren hattatların kullandığı kamış kalem güzel yazı yazmak amacıyla kullanılan sazdan yapılmış kalemlere denir. Hat sanatı yazının dekoratif amaçlı olarak kullanılmasıyla oluşan bir görsel sanattır.

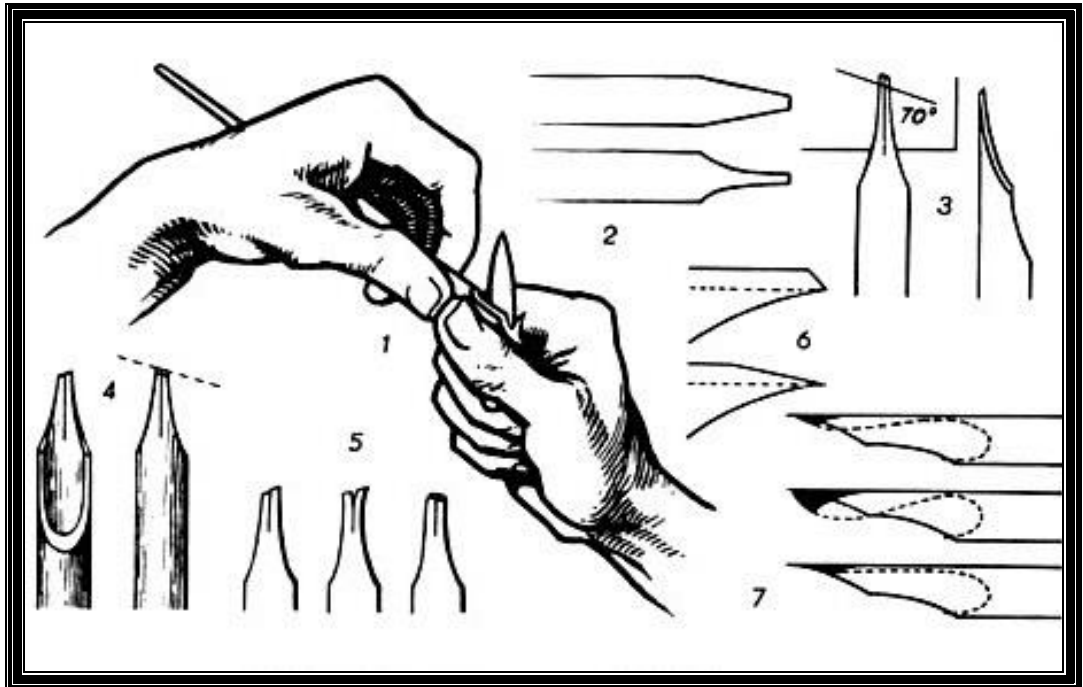
Kamış kalemler genellikle Irak ve İran kamışlarından yapılmaktadır. Ancak Irak ve İran kamışlarına ek olarak Cava ve Hind nev'ileri de meşhurdur. Bu

kamışların en sertı Cava kamışıdır ve en makbulü İran ve Irak kamışından yapılan kalemlerdir. Kamış kalemler genellikle koyu kestane rengindedirler. Sarı, alaca ve benekli olanları da vardır.

Resim 4.20. Bambu Ahşap Hat Kalemleri

Roma medeniyetlerinde kamış kalemler saz ve bambu gibi bitkilerin içi boş saplarından yapılarak kullanılırdı.

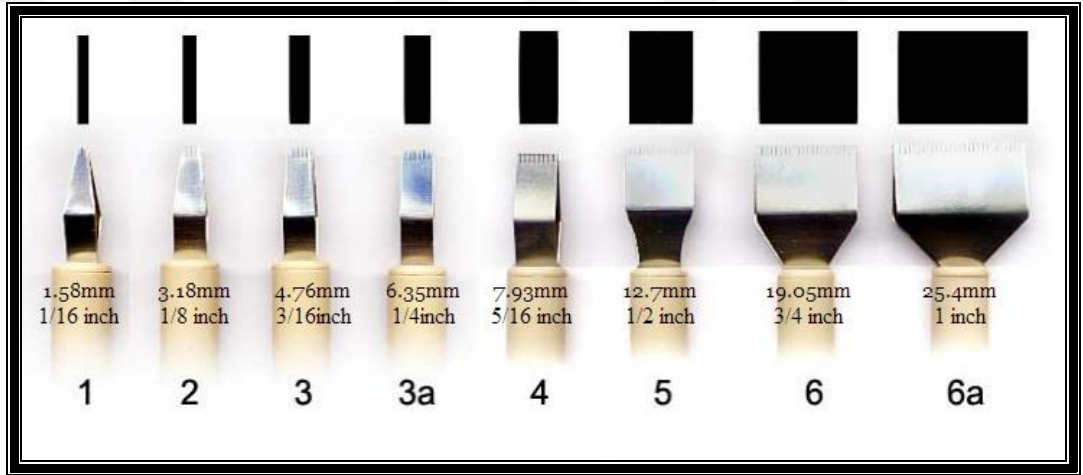

Resim 4.21. Bambu Kalem Ucunun Hazırlanışı

4.11.3. Metal Kalemler

Çelik kalemler 19. yüzyılın başlarında üretilmeye başlanmış olup yazı yazmaya elverişli en kullanışlı kalemler olarak tercih edilmeye başlanmıştır. Endüstriyel mamül işleme sanayisi geliştikçe çelik uçların da kalitesi şekli ve biçimleri yazı yazmaya daha elverişli hale getirilmişlerdir. Modern gelişen üretim teknikleri sayesinde çelik metal kalemler ile mükemmel çizgilerin oluşması sağlanmıştır.

Çelik kalem uçlarının çok değişik biçim ve şekillerde üretilmesinin yanı sıra değişik büyüklüklerde birçok çeşidi bulunmaktadır. Değişik amaçlarda kullanılmak üzere özel tasarım çelik uç kalemler de üretilmektedir.

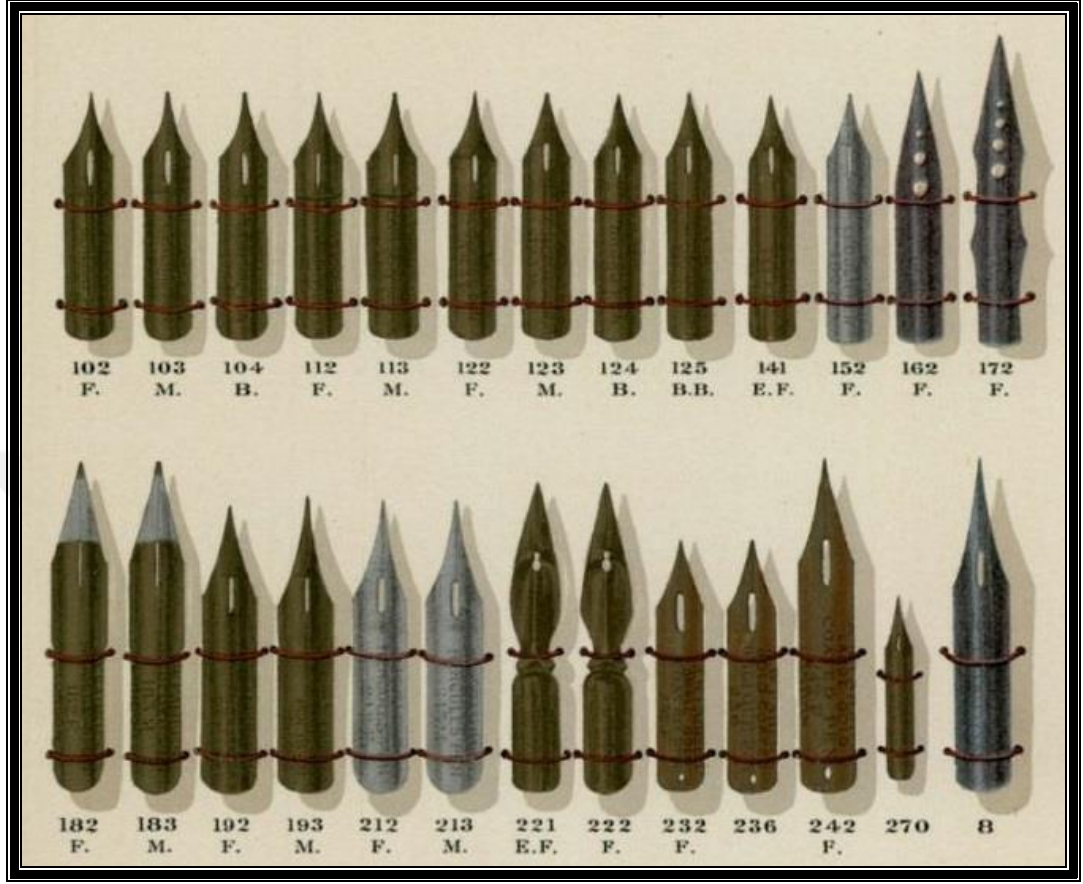
Resim 4.22. Çelik Metal Kesik Uçlar

Değiştirilebilen uçları sayesinde kullanılması diğer yazı kalemlere göre daha elverişlidir. Ancak mürekkep hazneleri bulunmadığından bir fırça veya damlalık vasıtasıyla sürekli olarak mürekkep takviyesi yapılması gerekmektedir.

4.11.4. Divit Uçlar

Divit diye tabir ettiğimiz uçlar genelde profesyonellerin kullandığı bir kalem ucudur. Divit uçlu kalemlerin mürekkep yerleri yani hazneleri küçük olduğundan mürekkep kullanımı oldukça tecrübeye bağlıdır. Divit uçları ince ve kalın çizgilerin oluşumunu çok net olarak gösterebilen kalem uçlarıdır.

Divit uçlar sayesinde sulu, guaj, akrilik boyalar uygun olarak akışkanlığı sağlanarak çok renkli çalışmaların elde edilmesine fırsat tanır.

Resim 4.23. Divit Uçlar

4.11.5. Fırçalar

Fırça kaleme nazaran daha zahmetsizce ince çizgileri, kişiselleştirilmiş geniş flourishlerin, ve kalın çizgilerin rahatlıkla yapılmasına imkan veren bir yazı aracıdır. İyi bir fırça ile yumuşak bir yazı yazma imkanı bulabiliriz.

Ancak bu becerinizin oluşabilmesi için çokça pratik yapmak gereklidir. Bir fırça ve iyi bir mürekkep eşliğinde doğru genişlemeleri, uygun baskıyı vererek rahatça oluşturabiliriz.

Fırça uçlarının çok yumuşak olması bizlere daha iyi el hareketi sağlamanın yanı sıra, daha iyi efekt vermek istediğimiz yazı kompozisyonlarında fayda sağlarlar.

Resim 4.24. Fırça ile Yazılmış Örnek Alfabe (Luca Barcellona 2010)

Fırça uçları farklı amaçlar için kullanılmak üzere kalınlığı da değişir. Koyu Konturlar için kalın fırça, ayrıntılı çalışmalarda ise ince fırçalar idealdir.

Fırça uçları imal şekillerine göre üç türdür.

1. Hayvan kılları ile yapılanlar
2. Doğal saçlardan yapılanlar (Sansar tüyleri en önemlisidir)
3. Sentetik ve Naylon fırçalar

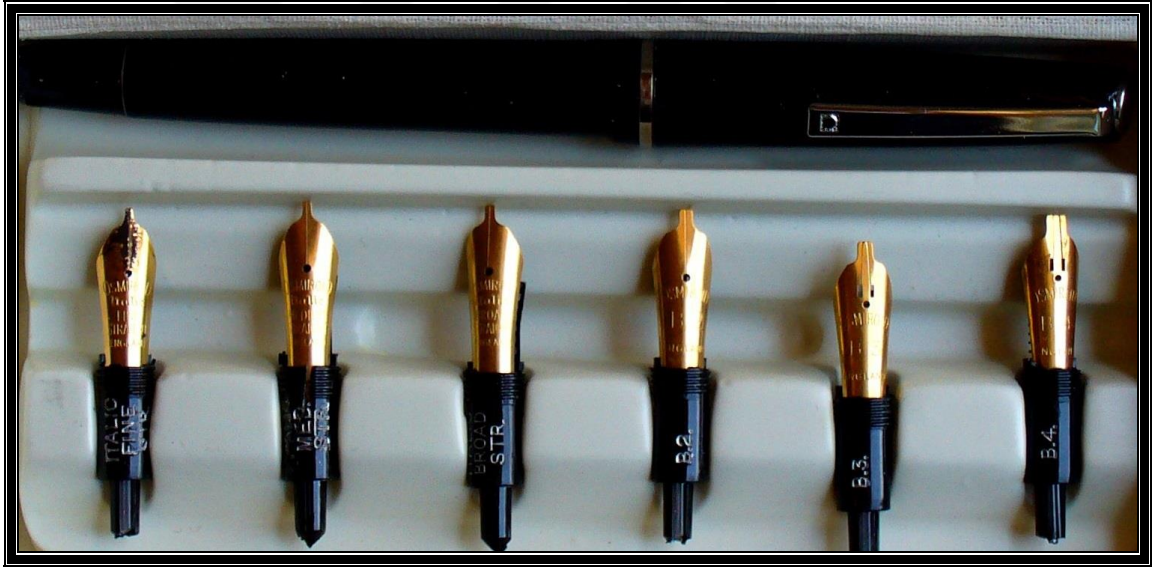

Resim 4.25. Duvar Fırça Yazıları Örnek Kaligrafi Tasarımı (Loredana Zega)

4.11.6. Dolma Kalemler

Bir dolma kalem, dahili bir rezervuar eşliğinde sıvı mürekkep içeren sabit uçlu bir kalemdir. Kalem ucu, rezervuar mürekkep besleme yoluyla yerçekimi sayesinde kağıt üzerine çizme eylemini gerçekleştirir. Kalem havzasına mürekkep doldurma şekilleri, kaleme ait piston mekanizması ile, pipet (damlalık) ile veya şırınga kullanarak yapılabilir.

Günümüzde bir çok insanın severek kullandığı birçok çeşidi bulunan dolma kalemlerin, üzerimizde taşınabilirliği ve sürekli yazı yazmaya hazır durumda bulunması kullanıcılar için büyük kolaylık sağlamaktadır. Güzel yazı yazmak isteyenler, dolma kalemlerin kesik uçlu olanlarını tercih etmektedirler. Değişik uç ve ebatlarda veya değişebilen kalem uçları vasıtasıyla değişik büyüklüklerde yazı yazmaya imkan sağlamaktadırlar.

Resim 4.26. Osmiroid Kesik Uç Dolma Kalem Setti

4.11.7. Kurşun Kalemler

Kurşun kalemler kâğıt üzerine yazı veya çizim için kullanılan, yazıcı kısmı çoğunlukla kil ve grafitten üretilen kalemdir. Tipik bir kurşun kalemde grafitin etrafı ahşap kaplıdır. Bunun yanı sıra metal veya plastik muhafazaya sahip kurşun kalemler de mevcuttur.

Kurşun kalemlerin sınıflandırılması sertlik derecesi H (Hardness) ve B (Blackness) olarak simgelenen koyuluk derecelerine göre yapılır. Kilin fazla veya az kullanımı sayesinde kalemlerin sertlik dereceleri ayarlanabilir.

Kaligrafi sanatının her aşamasında esas ve yardımcı malzemelerimiz arasında en önemli yeri tutar.

Resim 4.27. Kurşun Kalem Sertlik Dereceleri

4.11.8. Mürekkep ve Boyalar

Mürekkep bir sıvı veya pigment içeren, boya ve resim, metin veya yazı tasarımı üretmek için veya bir yüzeyi renklendirmek için kullanılan malzemelerdir. Mürekkep kalem, fırça veya tüy gibi yazı yazma araçlarında kullanılır.

Mürekkep kullanımı kaligrafi sanatının en önemli unsurudur. Mürekkep bileşenleri birçok amaca hizmet eder; mürekkep'in taşıyıcısı, renklendiricisi ve diğer katkı maddeleri akışı, kalınlığı mürekkep'in ve kuruma süresine etki eder.

Yoğunluğu az Transparan mürekkepler daha ziyade dolma kalemlerde veya şeffaf tasarım yapıldığında tercih edilirler. Yoğun olan mürekkeplere örnek olarak Çini ve Hint mürekkeplerini gösterebiliriz. Özellikle çini mürekkebin kaligrafi sanatının icra edilmesinde çok önemli bir yeri vardır...

4.11.9. Papirüs ve Parşömenler

"Papirüs ve parşömen ilk çağlardan itibaren günlük yaşamın gereksinimleri düşünüldüğünde yazı yazmak için en önemli malzemeler olmuşlardır. Zamana karşı dayanıklılık ve daha güzel bir yazı yüzeyi için parşömenin avantajları papirüslere oranla çok daha fazladır. Daha eski tarihlerde papirüs üstüne yazılmış metinlerin parşömenlere kopyalanarak aktarılması sayesinde geçmişe ait bilgilerin birçoğu bugünlere ulaşabilmiştir. Papirüsler genellikle rulolar olarak kütüphanelerde korundular. Parşömenler ise sayfaların üst üste konup ciltlenmeleriyle Kodeks adı verilen ve bugünkü şekline çok yakın kitaplar haline getirildiler. Papirüs kodekslerin de eski çağlardan bugüne ulaşabilmiş örneklerinin var olduğu bilinir, ancak bitkisel olmalarından dolayı zamana karşı dayanıklılıkları parşömenler kadar uzun ömürlü olamamışlardır. Papirüslerin yatay şeritli ön yüzeyleri yazmaya daha elverişlidirler arka yüzleri ise şeritlerin dikey eklenmiş olmalarından dolayı yazmaya pek elverişli olmadıklarından nadiren kullanılmışlardır, buna karşın deri parşömenlerin iki yüzeyi de aynı mükemmellikte kullanılabilirdi. Bu nedenle parşömen kodekslere çok daha fazla metin sağdırılabilirdi. Papirüs yüzeylere kıyasla parşömen yüzeylerin çok daha pürüzsüz ve düzgün oluşları onların her türlü yazı malzemesi ile akıcı ve işlek çizgi oluşumuna da olanak tanıdığından kaligrafinin gelişiminde önemli bir role sahip olduklarını düşünmek doğru olur." (S.Ganiz Çizginin Yolculuğu)

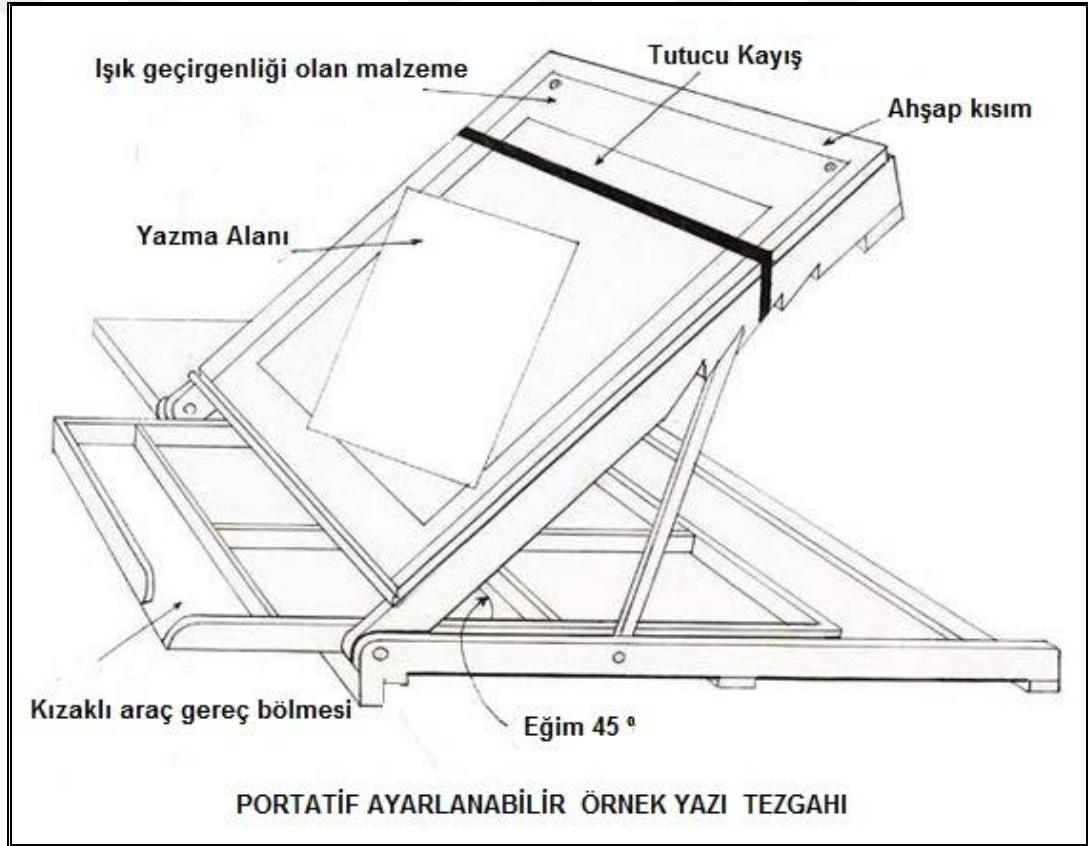
Resim 4.28. Kaligrafi Sanatında Kullanılan Mürekkep ve Boyalar

4.11.10. Kaligrafi Sanatının Yapılabilmesini Sağlayan Araç ve Gereçler

Tüm el sanatlarının yapılabilmesi için kendisine has ve özgü pek çok özel yardımcı malzemelere ihtiyaç duyar.

Başlıca malzemeleri şu şekilde sıralayabiliriz;

- Düzgün bir zemin veya Özel Yazı ve Çizim Masaları
- Muhtelif Düz Cetveller
- T Cetveli

Resim 4.29. Örnek Portatif Yazı Masası

- Sabit Dereceli Açık Ölçerler
- Ayarlanabilir Pergeller
- Çelik Cetveller
- Değişik Ölçülerde Sabit Daire Şablonları
- Değişik Eğrilerde Pistoleler
- Hareketli ve Kıvrılabilir Kobra Cetvelleri
- Kalem ve Fırça Tutucuları
- Falçata ve Kreatuarlar
- Makas ve Kesme ekipmanları
- Kesim Plakası 50x70
- Seramik boya ve mürekkep kapları
- Değişik Eğimlerde Elips Şablonları
- Ayarlanabilir Açık Ölçerler
- Silgi Şablonları
- Sabitleme Ekipmanları
- İzolebantlar
- Yumuşak Silgiler
- Kalem açacakları
- Yapıştırıcı ekipmanları v.b. gibi elamanları sayabiliriz.

Resim 4.30. Kaligrafi Sanatında Kullanılan Yardımcı Malzemeler

4.11.11. Kaligrafi Sanatını Uygulayacağımız Zemin ve Materyaller

Kaligrafi Sanatının yüzeysel aktarımı hayallerimizin alabildiği kadar geniş ve çok çeşitlidir, örnekleri çoğaltmakla birlikte kullanımını en yaygın olanları şunlardır;

- Değişik Kalitede Kağıt,Karton,Mukavva v.b,
- İnce Deri ve Parşömenler,
- El Yapımı Asitsiz Kağıt ve Kartonlar,
- Bez ve Kumaşlar,
- Çeşitli Metaller,
- Plastik Malzemeler,
- Çeşitli Ahşap Malzemeler ,
- Cam,Taş ve Mermerler,
- Işık Geçiren Plakalar Üzerine vb.

4.12. Kaligrafi Yazıları, Deneysel, Organik Yazılar

Kaligrafinin kökensei anlamı güzel yazıdır. Şekli yazı dizelerini ve harflerini belirli bir disiplini içersinde kompozisyon oluşturmak çok kolay değildir. Bazı hünerlere sahip olmanın yanında bilgi, tecrübe ve deneyim gerektirir..

4.12.1. Çizginin Tanımı

Hareket eden bir noktanın bıraktığı izdir. Eski Yunan matematikçisi Euklides çizgiyi, "genişliği olmayan uzunluk" diye tarif etmiştir. Başlıca üç çeşit çizgi vardır:

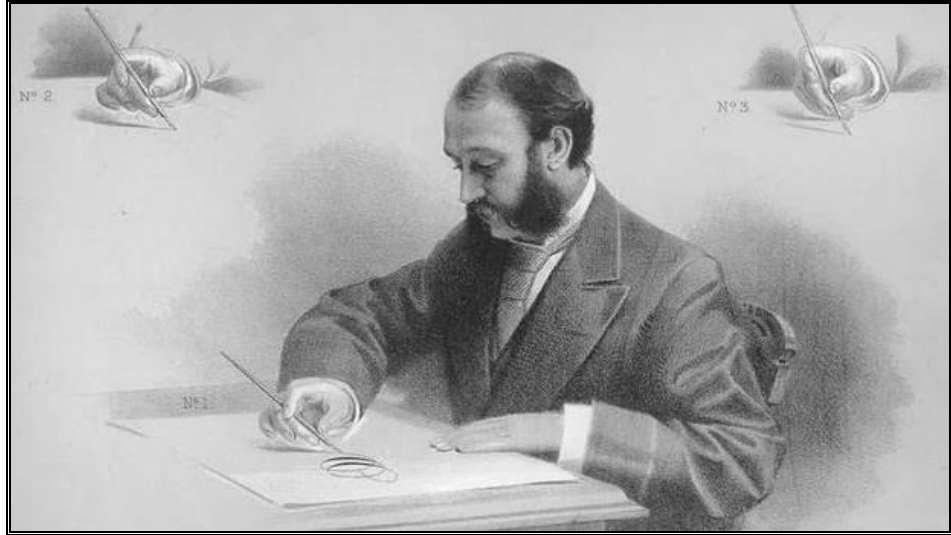
1. Doğru çizgi: Doğru çizgi, iki nokta arasındaki en kısa yoldur. İki nokta arasından da ancak bir doğru geçer. İki ucu sınırlı belli uzunluktaki doğrulara doğru parçası, iki tarafı da sınırlanmış doğru çizgilere doğru , bir ucu sınırlanmış öbür ucu sınırlanmamış doğru çizgilere yarım doğru denir.
2. Kırık çizgi: Bir doğrultuda olmamak üzere doğru parçalarının ucuca eklenmesinden elde edilen çizgi. Uç uca gelen ve bir doğru üzerinde bulunmayan doğru parçalarına verilen addır.

3. Eğri çizgi: Eğri çizgi de, bir doğru üzerinde olmayan ve köşe yapmaksızın doğrultu değiştiren çizgilere denir. Belli iki nokta arasında, bu üç çiz giden en kısası, doğru çizgidir.

Bir yüzey sanatı olarak çizgi, uzunluğuna oranla kalınlığı çok az olana şerit anlamını taşır. Çizgi bir düzlem üzerinde noktaların bir araya gelmesiyle oluşan doğrulardır. Sanatsal olarak bir sanatçının ifade gücüne yön vermesiyle oluşan biçimler topluluğudur. Çizgi Kaligrafik resim anlayışının temel elamanıdır. Çizgi anlatım gücü bakımından yazının en temel öğelerinden biridir. İnce, kalın, düz, kesik gibi...

4.12.2. Kaligrafi Sanatı ve Yazıyı Öğrenme İsteği

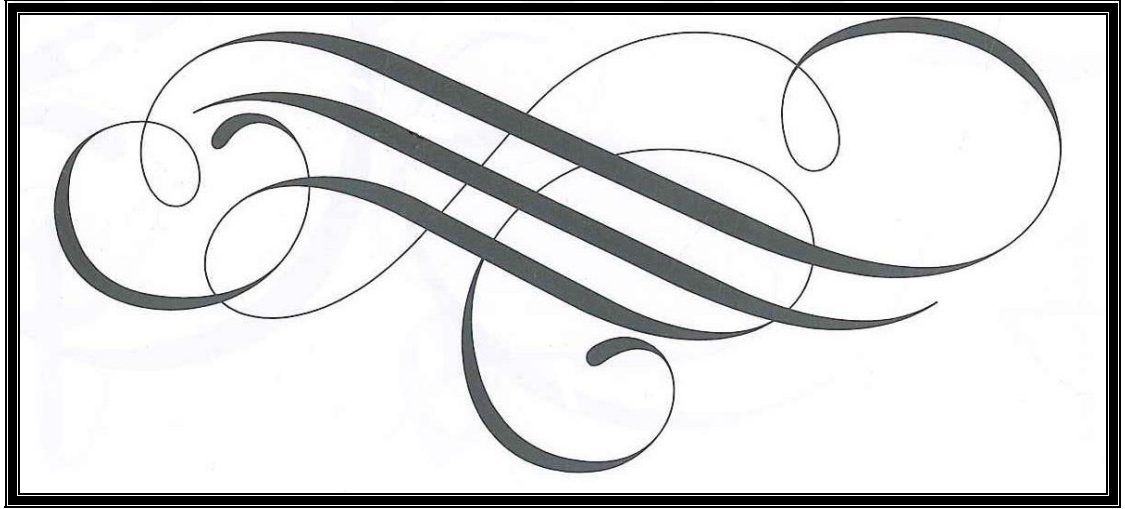
Kimileri doğuştan yazıya yeteneklidir. Biraz iyi niyet ve çalışma sonucunda çok az zamanda bu sanatta gözle görülür ilerlemeler kaydetmektedirler. Sanatın öğrenilmesinde en önemli unsur bol alıştırma ile pratik yapmaktır. Eğer sabır sebat ve azimle bu aşamayı başarı ile atlatan yazı severler kolaylıkla bu işin üstesinden gelebilecektir.

Resim 4.31. Uzun ve Geniş Hareketlerde Kalem Tutuş Örneği

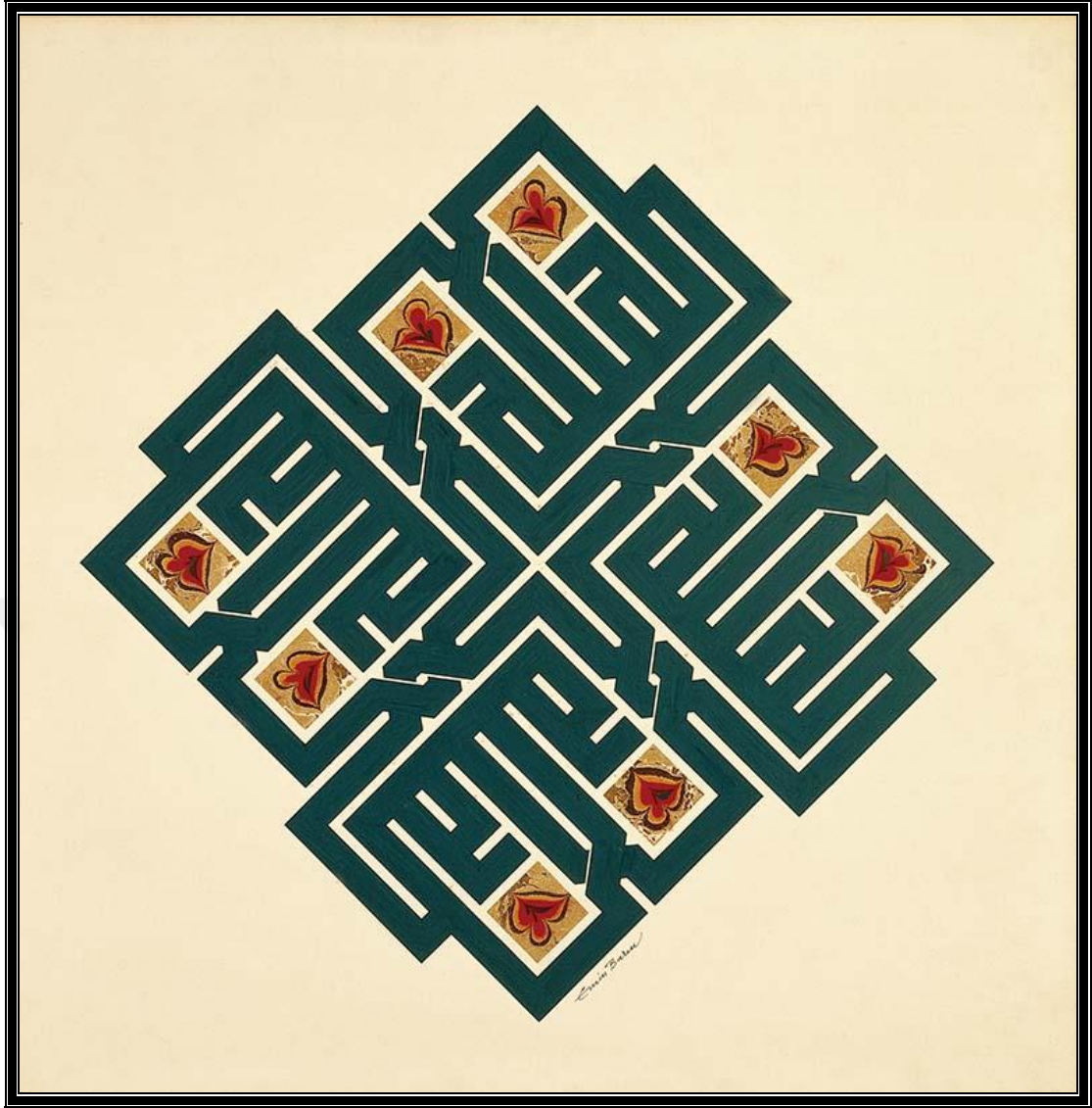
4.12.3. Kaligrafi Sanatında Kalın, İnce ve Bağ Çizgileri

Kalemi iyi kullanmak, kalın ve ince çizgileri ve bağları ayırt etmeye bağlıdır. Kalemin sivri tarafıyla çizilmeyen her şeye kalın denir, bunun nasıl ortaya çıktığı o kadar da önemli değildir. Kalemin ürettiği en keskin çizgiye de ince denir. Harfleri birbirine bağlayan ince çizgilere de bağ denir. İnceyle bağ aynı şey değildir, bunları birbirine karıştırmamak gerekir. Sanatın ustaları bu durumu şöyle açıklar. İnce harfin bir parçasıdır, oysa bağ ancak harfe başlamak, harfi bitirmek ve onu bir başka harfe bağlamak için kullanılır. Yazıda bağlar ihmal edilmemelidir; vücut için ruh neyse bu sanatta da bağ odur. Bağlar olmadan hareket de olmaz, ateş de, usulüne uygun olarak hazırlanan yazıdaki o canlılık da.

Resim 4.32. Çizgi Geçişleri ve Bağlar (Selahattin Ganiz)

Bütün bağlar ve kimi inceler başparmağın bir hareketiyle ve bu parmağın tuttuğu kalemin oluşturduğu belli bir açıyla yazılır. Harfler oluşturulurken eli en çok bu açı yordduğundan, kalemin boyuna göre en uzun ve geniş açı da budur.

Resim 4.33. Prof.Dr. Emin Barın'ın " Allah " isimli Kaligrafi Çalışması (50x40)

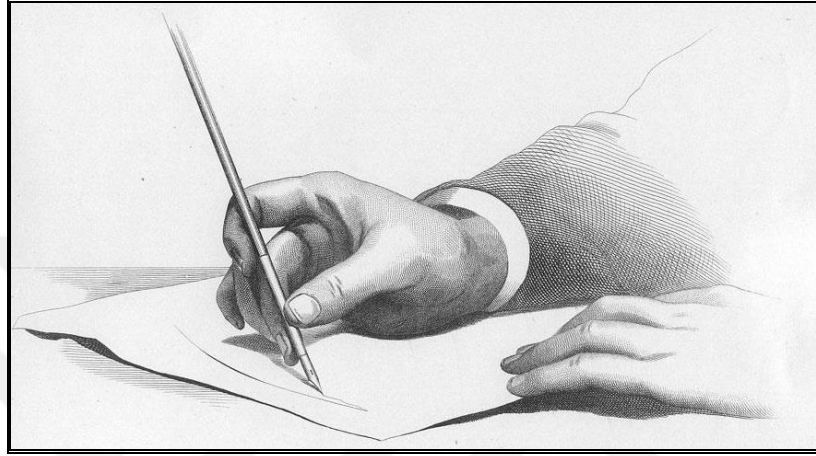
Kaligrafi Sanatında bütün bağlar eğridir ve yanlamasına çizgilerle oluşturulan bütün harflerden daha büyük bir inceliğe sahiptir. Yuvarlaklardan dik bacaklara, dik bacaklardan yuvarlaklara, yuvarlaklardan yuvarlaklara, dik bacaklara, alt kısımlardan üste doğru giden türlü türlü bağ vardır, kimi bağlar da yazı yapıtlarında ve el yazısı alfabelerde gözlemlenebilir.

4.12.4. Kaligrafi Sanatında Elin Hareket Durumu

Yazma hızı pratiğe ve zamana göre değişir. Yazmaya başlayan bir el çok acele etmemelidir; çok da yavaş hareket etmemelidir. Bu iki ters tutum da aynı oranda

tehlikelidir. Acele edince orantısız ve ilkesiz bir yazı ortaya çıkar; aşırı yavaşlık da ağır, kararsız ve kimi zaman da titrek bir yazı verir.

Demek ki bu iki uç nokta arasında bir tutum belirlemek gerekir. Bütün ilkelere bir kez alıştıktan sonra belirli bir yetkinlik noktasına gelen el, hareketlerini kademe kademe hızlandırılabilir, zaman içinde kendisine has özgürlük kazanılır.

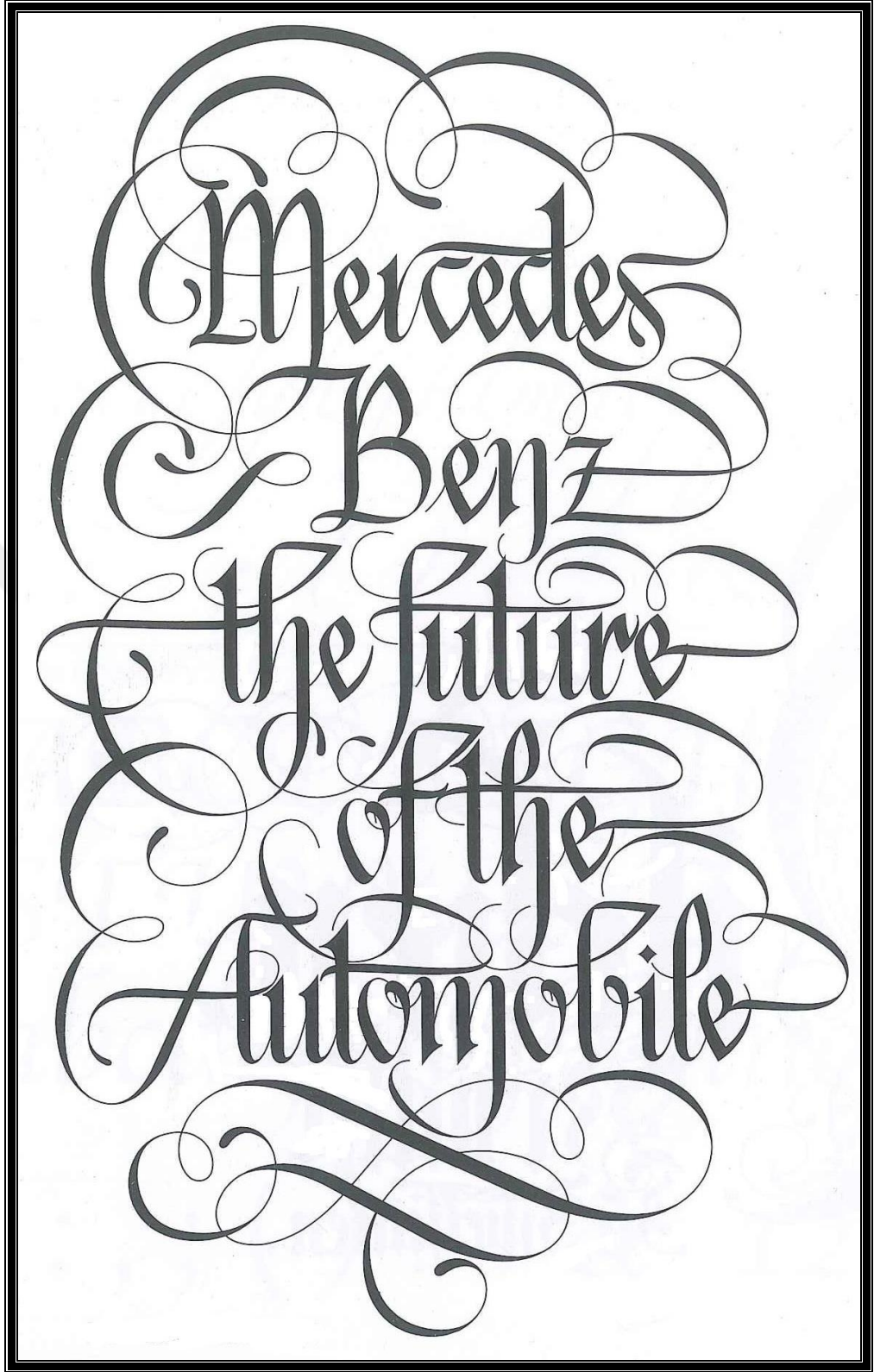

Resim 4.34. Kalem Tutuş Örneği

4.12.5. Kaligrafi Sanatında Biçim ve Tasarım

Güzel yazı, kuralların doğru gözlemine ve sürekli çalışmaya dayanır. Büyük harflerin yazılışı ve kalemin açılarının iyi bilinmesi sonucunda elde edilen bu hüner, yazan kişi için o kadar doğal olmalıdır ki fazla düşünüp taşınmadan, hemen o anda sanatının gerektirdiği bütün incelikleri sergileyebilmelidir.

Tasarıma başlanmadan evvel öncelikle yazının karakteri anatomik yapısı ve usulünün önceden öğrenilmesi ve kurallarının kesin olarak belirlenmiş olması gerekmektedir.

Resim 4.35. Örnek Tasarım (Selahattin Ganiz)

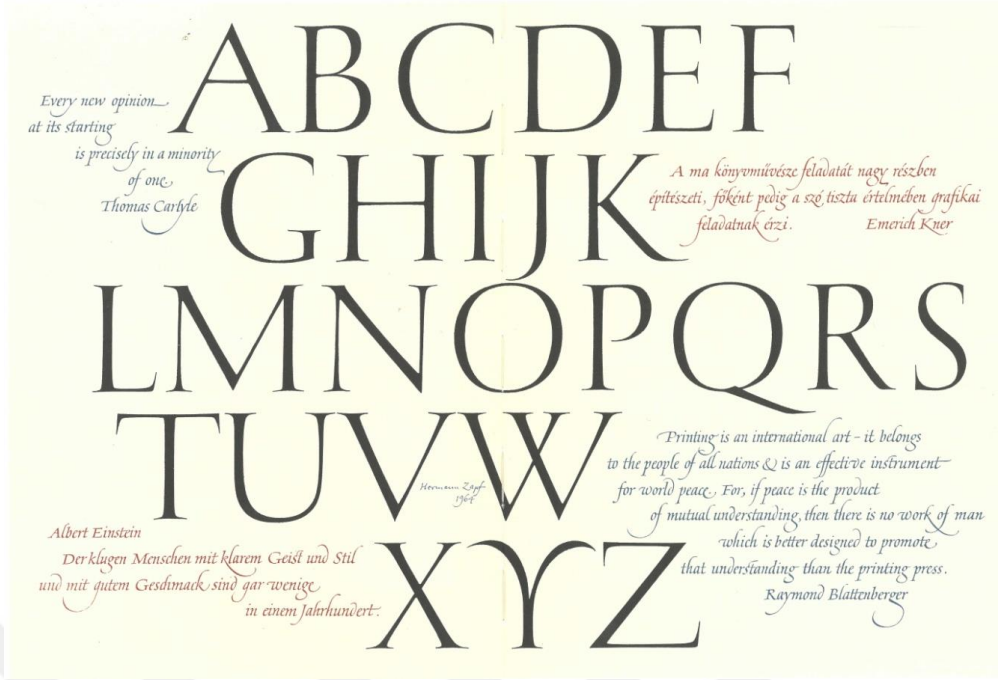
Resim 4.37. Etem Çalışkan'ın Kaligrafi Çalışması "Can Yücel Şiiri"

4.12.6. Kaligrafi Sanatı ve Kalem Kullanımı

İki tür kalem temasını birbirinden ayırmalıyız; doğadan gelen temas ve sanatın ilettiği temas. Doğanınki daha önemlidir. Basılmış olsun olmasın her türlü harfte ortaya çıkan kıymetli özelliği o verir. İnsan çok becerikli bir usta olsa bile bu hazineye sahip olmayabilir.

Doğa herkese böyle yetenekler vermez. Sanatın aktardığı temastaysa incelikler bulunmayabilir; uygulamayla, el hafifliğiyle, kalemi yontma ve parmaklar arasında az çok sıkı tutabilme biçimiyle edinilir. Temasta genel olarak bulunması gereken şey, yazıdaki o esnek, o yumuşak havadır.

Resim 4.39. Hermann Zapf 'a ait Roman Capital Harf Tasarımı

Buluşlar güzellik verir, etkiyi artırır. Zevk inceler, düzenler ve bu etkinin göze batmasını engeller.

Böylece bu yeteneklere sahip olan herkes bir başkasına göre işini çok daha düzenli bir biçimde yapacaktır.

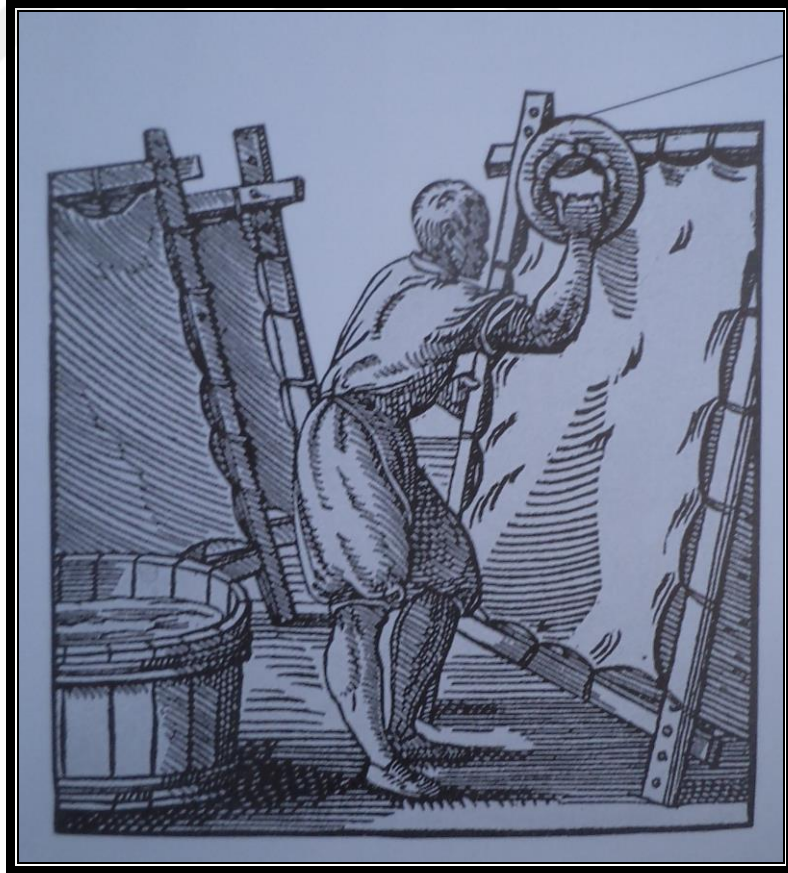
Çalışması süreklilik kazanacak, vücudu tarafından destek bulacak, sözcüklerde ve satırlarda doğru mesafeyi koruyabilecek, harflerin seçiminde incelik ve sadelik kazanabilecektir.

5. BÖLÜM

KALİGRAFİ VE BASIMCILIK YÖNTEMLERİ

5.1. Eski Basımcılık Yöntemleri ve Gelişimi

"Basımcılık, Gutenberg'ten önce de biliniyordu. Mezopotamya ve Mısır uygarlıkları silindir mühürlerle başlayan basımcılığın erken örneklerini kullandılar. Girit uygarlığında 'Phaistos' diski üzerindeki imgeler baskı yöntemiyle oluşturulmuştu. Antikçağ'ın uygarlıkları yazıyı daha çok kil tablet üzerine stilusla bastırdılar, mimari yüzeylere ve gündelik eşyalara boyadılar veya kaya, dikilitaş, mermer anıt ya da metal nesnelere kazıdılar ve papirüs, bambu, ipek, parşömen ve vellumlar üzerine kamyş, fırça ya da tüy kalemle yazdılar. Ancak M.S.II. Yüzyılda Çinliler kağıt yapımını keşfettiler. Diğer yanda, gerçek anlamda basımcılığın tahta kalıplarla yapılması da (ksilografi) Çin uygarlığının bir katkısıdır.

Resim 5.1. Ahşap Bir Kare Kasnak Sisteminde Gerdirme Usulü İle Parşömen Yapımı

Üstelik bununla yetinmeyip kendi piktogramlarını bir çevirmeli kasa düzeneği sayesinde basma girişimlerinde buldukları, ancak verimli bir sonuç alamadıkları bilinmektedir.

Ağaç ya da kemik üzerine hakkedilen piktogramlarla yapılan baskı, teknik olarak 'kabartma' ya da yüksek baskıdır (letterpress). Bunların dışında, Uzakdoğu uygarlıklarında mezar taşları üzerine görüntülerin kazımalar için aktarılması ve çoğaltılması hakkında çeşitli yöntemlerin denendiği, üstelik bu yüksek baskı yönteminin miladi yıllardan önce ipek giysiler ve kumaşlar üzerine görüntüleri aktarmakta kullanıldığı bilinmektedir.

Resim 5.2. Diamond Sutra El Yazması Eser M.S.868

Diamond Sutra. M.S.868' de en eski basılmış el yazması eseridir. 4,9 m uzunluğunda, 30,5 cm yüksekliğindedir ve yedi ayrı kağıt tabakasının birlikte yapıştırılmasıyla oluşturulmuştur. Roladaki metnin altı tabakası Subhuti'nin vahiyyelerini, yedinci tabakası ise Budha'nın karmaşık bir çizgisel ağaç oyma resimlemesi ve öğretisini içermektedir. Sutra, basıldığı zamandaki baskı sanatının ulaştığı yüksek düzeyi göstermektedir.

Tüm bunlara karşın, devrimsel bir buluş olarak hiçbiri Gutenberg'in geliştirdiği yöntemin ve kitap basımı ve çoğaltımında sağladığı faydanın önemini azaltamaz. Yüksek baskı tekniği, mürekkep ve kağıt yapım, üretim yöntemi bilgisi UzakAsya'dan Türk-İslam uygarlıkları aracılığıyla M.S.VIII. Yüzyılda Semerkant'a, ardından XI. Yüzyıldan itibaren Araplar sayesinde Cordoba hilafeti ve ardından Moor'lara kadar ulaşır; sonunda bu bilgi Gutenberg öncesindeki Avrupa'ya taşınır. M.S.XIII. Yüzyılın sonlarından itibaren ise İtalya'da Fabriono'da ilk kağıt imalat atölyeleri kurulur."(N.K.Sarıkavak Kaligrafik ve Tipografik Deneysel Tasarımlar.s.27)

Resim 5.3. Tahta Baskı Kalıp Resimleri

St Christopher. Avrupa'da tahta kalıpların en erken kullanımı aziz resimlerinin bağlılığın bir ifadesi olarak baskılarının çoğaltımı içindir. Ağaç resimlerin çoğu 14. Yüzyılın son çeyreğinde yapılmıştır, ancak en erken tarihli baskı provası 15. Yüzyılın ilk çeyreğine aittir. 1423 tarihli "St.Christopher" baskısı, ağaç kalıp basımcılığında en yaygın bilinenidir.

M.S.XIV Yüzyılın ilk yarısında Fransa'da, Troyes'da, ikinci yarısında Almanya'da, Nuremberg'te kağıt üretim ilişkileri hızla çoğalır.

Kağıt yönteminin yanı sıra, Gutenberg'in tipografik basımcılığı öncesinde aynı ilkeyle kullanılan-bir yüksek baskı tekniği olarak ağaç oyma (woodcutting) baskısının miladi çağlardan önce Çinde denendiği ileri sürülmekte, ancak o çağlardan belge bulunmamaktadır. UzakDoğu uygarlığında ağaçkalıp basımcılığına (wood-block printing) dair en erken örneklerden biri olan "Dharani Scrolls" M.S.VIII.Yüzyılın ikinci yarısından kalmadır.

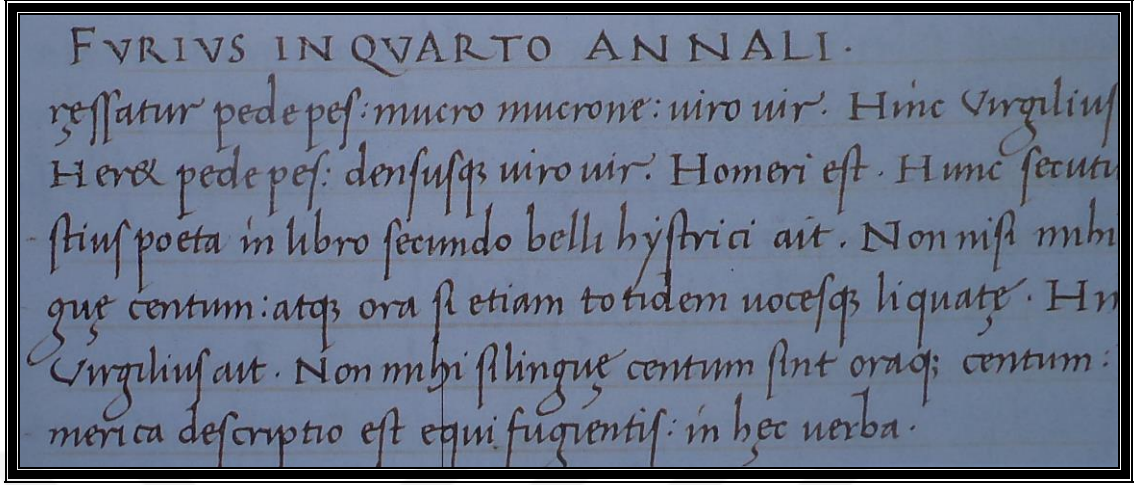
Avrupa'da tahta kalıpların basımcılıkta en erken kullanımı ise genel olarak M.S.XIV.Yüzyılın son çeyreğinde ve XV.Yüzyılda görülür. Bunlar daha çok keşişler tarafından hazırlanmış, dini sınırlamalar içinde azizlerin sembolik resimleri, yani ikonalarıdır. M.S.XII.Yüzyılın ortasından başlayarak bir yanda, kumaşlar üzerine renkli baskılar yapılırken, diğer yanda, dinen yasak olduğu için, toplumda gizli bir biçimde oynanan kart oyunları ağaç baskı tekniğinin kullanımını da yaygınlaştırır. Kolay basımcılık tekniklerine gitgide artan bir ihtiyaç vardır. (N.K.Sarıkavak Kaligrafik ve Tipografik Deneysel Tasarımlar s.27).

5.2. Hümanistik Yazının Basım Harflerine Uyarlanması

"Bunların arasında Platon ve Aristo'nun eserleri de bulunmaktadır. Aristo Avrupa'daki dini hayatı oldukça canlandırır. Ortaçağın en önemli Hristiyan düşünürü Thomas von Aquin ile en üst düzeye tırmanan "Scholastic" denilen teolojik felsefi çalışmalar Araplardan ele geçen Aristo'nun yazılarına ilişkin bilgiler sayesinde etkisini azaltır.

Yeniden keşfedilen Eskiçağ yazılarının etkisiyle, özellikle İtalya'da, "hümanistler" adı altında yeni bilim adamı grupları oluşur. Bu gruplar; Eskiçağ ideali için doğru ölçüye erişmeye çalışan ve şekil gibi, düşüncenin çözülmez karşılığından ileri gelen mistik gizemden daha çok, ifadenin açıklığına ve düzgünlüğüne değer veren bir dil olarak Latinceyi yeniden elde etmeye çalışırlar. Belirli özelliklere sahip yeni bir yazı arayışı da dönem için bir yeniliktir. Bu özelliklerin başında "kaligrafik güzellik" gelir, ki süreli ve temel bir ilke olur; ikinci açıklık, iyi e rahat okunabilirlik,

üçüncüsü de yazının çabuk, hızlı ve esintili yazılabilesidir." (N.K.Sarıkavak Kaligrafik ve Tipografik Deneysel Tasarımlar s.26).

Resim 5.4. Saturnalia, İtalic El Yazısı

Saturnalia, Bu zarif italik el yazısı 1465 yılında Ambrosius tarafından yazılmıştır. Her harfin Hümanistik küçük harfleri ve Karolenj küçük harflerini anımsattığı açıkça görülebilmektedir.

5.3. 1445-1450 Gutenberg ve Matbaanın İcadı

Resim 5.5. Johannes Gutenberg

Johannes Gutenberg (1398 – 3 Şubat 1468), 1447 yılında hareketli parçalar ile yazı baskısını Avrupa'da başlatan, kuyumcu, matbaacı ve yayıncıdır. Gutenberg'in buluşu modern dönemin en önemli olayı ve matbaa devriminin başlangıcı, kendisi de modern matbaacılığın babası kabul edilir.

Büyük mucit Johann Gutenberg iletişim tarihinin en önemli gelişmelerinden biri sayılan tipo baskı yöntemini 1438'de Avrupa'ya getirerek uygulamalarını yaygınlaştırmıştır. Bu yöntem, önceleri tahtadan daha sonraları bir kurşun alaşımından yapılan dökme harflerin, baskıdan sonra başka bir yazıda kullanılmak üzere saklandığı bir basım yöntemidir. Bu, yüzyıllardır Çin ve Kore'de kullanılmaktaydı.

O dönemde kitaplar ya doğrudan elle yazılır ya da her sayfa için ayrı ayrı elle oyularak hazırlanan tahta bloklar kullanılarak kitaplar basılırdı. Gutenberg her kalıp için ayrı ayrı kalıplar hazırladı. Bu kalıplara sıcak metal sıvı dolduruluyor ve harflerin metal örnekleri çıkarılıyordu. Basımcı metal harfleri istediği gibi dizabiliyor, basımdan sonra saklayarak yeniden kullanabiliyordu.

Aynı dönemde ortaklarıyla aralarında çıkan bir anlaşmazlık yüzünden açılan bir davada Gutenberg'in tipo basım yapabilen bir baskı makinesi yarattığı duyuldu. Ne var ki, o dönemden tipo basım örneği günümüze ulaşmamıştır.

Resim 5.6. Gutenberg'in baskı tekniği Gutenberg Müzesi /Almanya

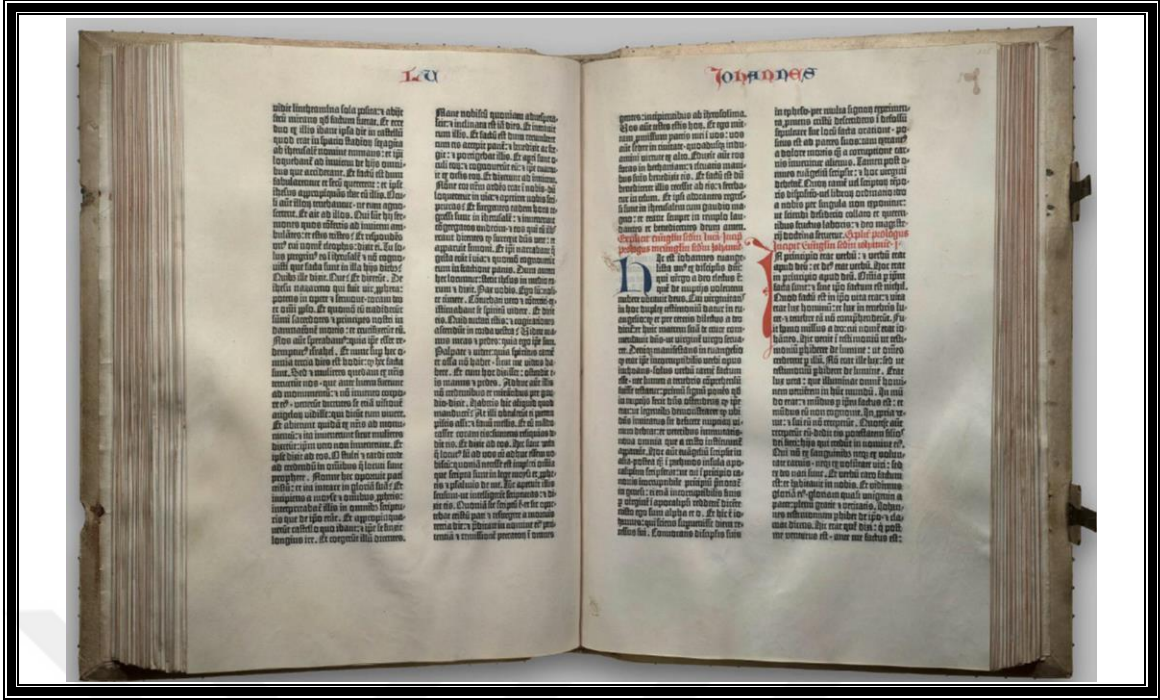
Sabit olmayan harflerle basılan ilk kitap, 1456 yılında basılan, Almanya'nın Mainz kentinde Latince bir İncil'di. Bu ilginç kitap 643 yapraktan oluşmuştu. Gutenberg Kutsal Kitabı denen bu yapıt **Kırk İki Satırlı Kutsal Kitap** ya da **Mazarin Kutsal Kitabı** olarak da bilinir. Her sayfasında 42 satırlık iki sütun vardı. Sadece modern basımın ilk ürünü olarak da kalmamıştır. Aynı zamanda baskı sanatının en güzel örneklerinden biridir. Bu İncil'de Gutenberg'in kullandığı harfler ve resimler belirgin bir şekilde görülmekteydi. Bu karakterler "Textura" adıyla anılır.

Johannes Gutenberg, İncil'i aynı anda altı ayrı makinede on bölüm halinde basmıştır. Baskı, kalın kâğıda 150 adet ve ince parşömen kâğıdına 30 adet olmak üzere toplam 180 nüsha yapılmıştır.

Resim 5.7. 1453-5 yılında ilk kez basılan 42 satırlı Gutenberg Kutsal Kitabının ilk sayfası, British Museum

Basımcılığın gelişmesi, Rönesans'ın kuzey Avrupa'ya yayılmasına, etken olmuştur:

Resim 5.8. 42 Satırlık İncil Kitap 643 yapraktan oluşmuştu. Gutenberg Kutsal Kitabı denen bu yapıt Kırk İki Satırlık Kutsal Kitap ya da Mazarin Kutsal Kitabı Olarak Da Bilinir

İtalyan aydınlarının incelenme ve araştırmalarının kuzey Avrupa'ya doğru hızla gelişmesine yol açan en büyük etken, baskı tekniğindeki gelişme olmuştur. Venedik, Yunan ve Roma klasikleri ile dinsel yazıların basıldığı bir merkez haline gelir.

Alman ve Hollandalı bilginler ile işbirliği yapan basımcıların, Hümanistlerin yapıtlarını basmaya koyuldular. 15. Yüzyılda, üniversitelerin ve eğitime duyulan ilginin artması, basımcılığın Pazar bulmasını ve bilginlerin de haberleşmesini sağlamıştır.

Gutenberg'in buluşu hızla yayıldı. 15. yüzyılın sonlarına gelmeden Avrupa'da, 1000'den fazla baskı makinesi vardı. Bu basım yöntemiyle daha çok kitabın basılabilmesi kitap fiyatlarının düşmesini sağladı. Böylece daha çok kitap okunmaya başlandı. Kitabın ve kitap okumanın yaygınlaşması, özgür düşüncenin doğmasına, bilimsel çalışmaların gelişmesine ve bilginin daha geniş kesimlere ulaşmasına yardımcı oldu. Tüm bu nedenlerden dolayı Gutenberg'in bulduğu bu baskı yöntemi, özgür düşüncenin yayılmasına ivedilik kazandıran, bilim araştırmalarının gelişmesini

sağlayan, reformların yapılmasını hızlandıran önemli olaylardan biri olarak kabul edilmektedir.

Klasik metinlere olan ilgi, baskının icadıyla büyük oranda artar. 1400 - 1600 yılları arasında İtalya'da başlayan klasik metin basımı, 16. Yüzyılda Almanya'ya ve İngiltere'ye yayılır. Baskı makinesinin icadı ile 1700'lü yıllarda Avrupa'da 2 milyon klasik yapıtın elden ele dolaştığı sanılmaktadır.

5.4. Sonuç ve Öneriler

Duygu, düşünce ve kavramların birer imgeye dönüştürülmesi ile oluşan görsel ve yazılı anlatım dili, geçmişten günümüze mağara duvarları, kil tablet, papirüs, parşömen, kâğıt, duvar, tuval ve sayısal ekran gibi taşıyıcılar aracılığıyla yaşamın her alanında iletişim kurma yöntemlerinden biri olarak varlığını sürdürmektedir.

Resim-yazı ile başlayan görsel iletişim kurma süreci yazıyı oluşturan işaretlerin aynı zamanda birer göstergeye dönüşmesine ve sanatsal bir anlatım dili olarak da kullanılmasına yol açmıştır.

Ortaçağ Döneminin el yazmaları buldukları medeniyetlere göre daima gelişim göstermiş, matbaanın icadına kadar geçen sürede önemini arttırarak devam ettirmiştir. Matbaa teknolojilerinin sürekli gelişim göstermesine rağmen ortaçağ el yazmaları, asla değerini kaybetmemiş, bilakis günümüz kaligrafi sanatının ve sanatçılarının gelişimine önemli katkılar sunmuştur.

Bilgisayar ve Teknoloji kullanımının yaygınlaşması bizleri kalem ve kağıttan bir hayli uzaklaştırdığı gerçeğini görmemiz gerekmektedir. El yazılarımızın gelişmesine en büyük katkıyı sağlayan pratik yapma imkanı bu nedenle hayli azalmış durumdadır.

Kaligrafi Sanatının ve el yazı becerilerimizin gelişebilmesi için mutlaka bol tekrarlı egzersizlerin yapılması gerekmektedir. El becerilerimiz ile kendi iç dünyamızı yansıtan tasarımlarımızı tabiki teknolojinin sunduğu sistemlere aktararak daha modern tasarımlar elde edebiliriz.

Yazıyı tüm insanlığın çok önemli bir buluşu olarak ele aldığımızda Kaligrafi sanatı da her toplumda daima ilgi çeken bir sanat dalı olmuştur. İnsan ruhunun derinliklerine hitap ederek sanatsal yetilerimizin gelişmesine daima yardımcı olmuştur. Ayrıca duygu ve düşüncelerimizi doğru ve güzel bir şekilde ifade etmemizi sağlayarak düşünce dağarcığımızın gelişimine de katkı sağlamıştır.

Kaligrafi sanatı yazı formlarına, işaretlere anlamlı, ahenkli ve uyumlu bir şekilde biçim verilmesini gerektirdiğinden, bu sanatın öğrenilmesi ve uygulanması sonucunda kişisel, özgün ve yaratıcı eserlerin meydana gelmesine olanak tanınacaktır. Araştırmacı ruhumuzla yapmış olduğumuz çalışmalar neticesinde yeteneklerimizin ve becerilerimizin bir o kadar gelişimine katkı sağlayacağı muhakkaktır.

Kaligrafi sanatının yeteneklerimizin, duygu ve düşüncelerimizin, iç dünyamızın gelişmesine ve güzelleşmesine sağladığı faydalar önemlidir.

Ülkemizde kaligrafi sanatının gelişmesinde fayda ve yarar sağlayacak imkan ve kaynaklar oldukça yetersizdir. Kaligrafi sanat eğitimlerinin ilk eğitim dönemlerinden başlayarak verilmesi ve öğretilmesi konusundaki eksiklikler ülkemizde giderilmesi gerekmektedir.

Gelişmiş Avrupa ve Amerika ülkelerinde kaligrafi sanatının eğitime ve öğretilmesine verilen önem ve destek örnek alınmalıdır. Sadece güzel sanatlar fakültelerinin grafik bölümlerinde değil, tüm sanat eğitimi veren öğretim kurumlarında kaligrafi sanatının temelini teşkil edecek eğitimlerinin başlatılması, öğrenmek isteyen öğrencilerimizin desteklenmesi ülkemizin kaligrafi sanatının geleceği açısından büyük önem arz etmektedir.

5.5. Araştırma Kısıtları

Tez çalışmamda aşağıdaki hususlar üzerinde durulmuştur.

- Yazının Doğuşu, Tarihi, Gelişim ve yaygınlaşması hususları üzerinde durulmuştur.
- Yazının gelişimi süresince ortaya çıkan alfabeler belirli zaman dilimleri ve başlıklar altında incelenerek ele alınmıştır.
- Kaligrafinin matbaanın bulunuş süresine geçen evrede el yazmalarını nasıl teşkil edildiği ve kullanılan materyaller değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

5.6. Araştırma Yöntemi

Bu çalışmamın amacı, yazının görsel bir anlatım dili olarak tarihi doğuşu ve matbaanın bulunuş aşamasına kadar uzanan gelişimini inceleyerek Yazı ve sanat arasındaki ilişkinin tarihsel süreci, yazının görsel bir dil olarak kullanılma biçimi incelemesi olarak ele alınmıştır.

- Yüksek Öğrenim Kurumlarında, Yazı sanatına dair yapılan tezler incelenmiştir.
- Kaligrafi sanatı ve Yazı'ya dair kitap ve ansiklopediler incelenmiştir.
- Yapılan araştırma neticesinde özümşenen bilgi ve veriler değerlendirilerek yazının tarihi, gelişimi ve yaygınlaşmasının genel yönleri üzerinde durulmuştur.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Adrian Waddington. The Creative Calligraphy 1996 London.
- Akira Nakanishi Writing Sys.Of The World Alp.-Syllbaries-Pictograms Tokyo 1980.
- Alexander Nesbitt, Lettering The History Technique of Lettering as Design 1950.
- Ana Britannica (1986) Ana Yayıncılık.
- Andrew Robinson The Story Of Writing Alphabets,Hieroglyphs London/1995.
- Büyük Larousse (1986) Ansiklopedisi 3 ncü Cilt Gelişim Yayınları.
- Carl Faulmann (Çeviri İtir Ada) Tüm zamanların yazı Alfabeleri.
- Christopher Lawther. Lettering And Calligraphy.
- David Harris Calligraphy Modern Art, Inspiration, And Technique Newyork/1991.
- David Harris. The Art Of Calligraphy 1995 New York.
- Donald Jackson U.K. (1981) The Story Of Writing.
- E.H. Gombrich Sanatın Öyküsü Remzi Kitabevi.
- Edward Johnston Writing & Illuminating.
- Emin Barın İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi 1978 Yayını.
- Ganiz,S (2004).Yazı ve Tasarımcıları.Karataş Yayınevi. İstanbul.
- Ganiz,S (2012).Çizginin Yolculuğu Ekspres Yayınları.
- Georges Jean Yazı İnsanlığın Belleği Genel Kültür Dizisi 6ncı Baskı Y.K.Y.
- Graham Leshe McCallum 4000Alphabet&Letter Motifs.
- Hermann Zapf And His Design Philosophy West Germany/ 1987.
- İ.Hakkı Baltacıoğlu. Türklerde Yazı Sanatı -S.A.Ş. Matbaası/Ankara/1958.
- James Hutchinson Letters USA /1983.
- Judy Martin The Complete Guide to Calligraphy Oxford/ 1984.
- L.Pflughaupt Letter by Letter An Alphabetical Miscellany Newyork/2007.
- M.Bedrettin Yazır Kalem Güzeli Ayyıldız Matbaası Ankara/1981.
- Marc Drogin Medieval Calligraphy It's History and Technique Newyork/1989.

Nicolette Gray. A History Of Lettering Oxford/1986.

Sarıkavak,N.K.Kaligrafik ve Tipografik Deneysel Tasarımlar Grafik Kitaplığı.

Stan Knight Historical Scripts From Classical Times To The Renaissance USA/1998.

The Zanerian Manual Of Alphabets and Engrossing USA-Ohio / 1981.

Turani,A. Sanat Terimleri Sözlüğü 1993 Remzi Kitabevi.

Türkçe Sözlük T.D.K Yayınları (1982) /Ankara.

Ünver,M (2003) Kaligrafi Güzel Yazı Sanatı.

V.Scholderer Johann Gutenberg London / 1970.

Tezler

Çevik,M.S.(Şubat 1982) Çağdaş Yazı Sanatı ve Eğitimi

Aslan,H.(Şubat 2014) Kaligrafinin Tarihsel Gelişimi ve Öğretim Teknikleri

İnternet Kaynakları

<http://www.abebooks.com>

<http://www.kaligrafija.org>

<http://www.library.yale.edu>

<http://www.lucabarcellona.com>

<http://www.midnightfreemasons.org>

<http://www.serdarkipdemir.com>

<http://www.zanerian.com>

<http://www.ancient-origin.net>

<http://www.chinese-word.com>

<http://www.frmtr.com>

<http://www.ink-treasures.com>

<http://www.ink-treasures.com>

<http://www.kalemguzeli.org>

<http://www.kosmosmacerasi.com>

<http://www.martinjacksoncalligraphy.com>

<http://www.pinterest.com>

<http://www.themorgan.org>

<http://www.tr.wikipedia.org>

<http://www.wordpress.com>

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı ve Soyadı : Serdar KİPDEMİR
Doğum Yeri : Malatya
Doğum Tarihi : 09/03/1965
Medeni Hali : Evli
Email : serdarkipdemir@hotmail.com
Adres : İstasyon Mahallesi Alan Sokak Menzil Apartmanı
No:38 Kat:2 Etimesgut/ANKARA

Eğitim Durumu

1989-1996 Lisans Eskişehir Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi
1985-1986 Astsb İzmir /Narlidere İstihkam Okul Komutanlığı
1980-1984 Lise Malatya Teknik Lisesi

İş Tecrübesi

1986-2006 T.S.K K lığında Teknik Astsubay olarak 21 yıl
2007-2008 Malatya Halk Eğitim Merkezi Kaligrafi Öğrt.1 yıl
2008-2011 Özel Kaligrafi Kurs Öğretmenliği 3 yıl
2012-2014 Ankara Polis Akademi Başkanlığı Kaligrafi Öğrt.2 yıl
2011-Halen Ankara Büyükşehir Belediyesi Kaligrafi Öğrt. 5 yıl

Sertifikalarım

1. The Calligraphy and Lettering Arts Society (CLAS)'dan Mayıs 2014 'de Angled Uncial
2. The Calligraphy and Lettering Arts Society (CLAS)'dan Şubat 2015 'de Foundational Hand Alphabet
3. The Calligraphy and Lettering Arts Society (CLAS)'dan Mayıs 2015 'de Roman Capitals Alphabet
4. The Calligraphy and Lettering Arts Society (CLAS)'dan Ocak 2016 'da Gothic Black Letter
5. The Calligraphy and Lettering Arts Society (CLAS)'dan Temmuz 2016 'da Copperplate Script

Sergilerim

2007 Kitap fuarı Mevlana temalı sergi (Malatya)

2008 Kitap fuarı Mevlana temalı sergi (Malatya)

2007 Sakıp Sabancı Kültür Mer. El sanatları ve Kaligrafi Sergisi (Malatya)

2007 Yerel Gündem 21 Mevlana Temalı Kaligrafi ve Ebru Sergisi (Malatya)

2008 Sakıp Sabancı Kültür Mer. El sanatları ve Kaligrafi Sergisi (Malatya)

2013 Dilden Gönüle Yunus Emre Sergisi (Eskişehir)

2014 Bizim Yunus Kaligrafi (Güzel Yazı)Sergisi (Eskişehir)

2015 Farklı ve Birlikte III (Sergi & Panel & Workshop 13-16 Mayıs 2015

/Kütahya)

